

Bassam Saeh

NADNARAVNI JEZIK KUR'ANA

BASSAM SAEH

NADNARAVNI JEZIK
KUR'ANA

BASSAM SAEH

NADNARAVNI JEZIK KUR'ANA

Naslov izvornika: *The Miraculous Language of the Qur'an: Evidence of Divine Origin*

Copyright© 2015 The International Institute of Islamic Thought

Prvo izdanje na bosanskom jeziku. Copyright © 2018 Centar za napredne studije

Sva izdavačka i autorska prava zadržana! Nijedan dio ove knjige ne može biti iznova objavljen, u bilo kojem obliku i na bilo koji način, uključujući fotokopiranje, bez prethodnog pismenog odobrenja izdavača, osim u svrhe kritičkih članaka i stručnih prikaza u kojima je dozvoljeno navoditi kraće odlomke. Također nije dozvoljeno pohranjivanje u elektronske baze podataka i objavljivanje djela na internetu od strane trećih lica.

S engleskog preveo: Munir Drkić

Izdavač: Centar za napredne studije, w ww.cns.ba | **urednik:** Munir Mujić | **lektor:** Erna Murić | **dizajn korice:** Suhejb Djemaili | Sarajevo, 2018.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-254
811.411.21'37

BASSAM, Saeh

Nadnaravni jezik Kur'ana / Bassam Saeh ; s engleskog preveo Munir Drkić. -
Sarajevo : Centar za napredne studije, 2018. - 104 str. : graf. prikazi ; 21 cm

Bibliografija: str. 103-104 ; bibliografske i druge bilješke
uz tekst.

ISBN 978-9958-022-68-5
COBISS.BH-ID 25007110

BASSAM SAEH

NADNARAVNI JEZIK KUR'ANA

S engleskog preveo:

Munir Drkić

Sarajevo, 2018.

Ova knjiga objavljena je uz podršku
Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT).

SADRŽAJ

Riječ unaprijed	7
Predgovor	11
Nadnaravni jezik Kur'ana	15
Uvod	15
Nadnaravno djelo ili tek genijalnost?	19
Šta je termin <i>i'ğāz</i> (nadnaravnost) značio ranim islamskim misliocima?.....	21
Utjecaj kur'anskog novog jezika na Arapske Poslanikova vremena.....	24
Istinski domet nadnaravnosti očitovan u novom jeziku Kur'ana	26
Nadnaravna frekventnost kur'anskih inovacija	27
Zbunjujuće djelovanje nove ritmičke strukture na arapske recipijente	28
Sprava koja će me vratiti nazad kroz vrijeme.....	30
Tri vokabulara: kur'anski, predislamski i poslanički.....	31
Nova revolucija u jeziku.....	33
Jedinstvene osobenosti kur'anskih sura.....	34
Da li kur'anske sure imaju djelimično isti karakter?	36
Jedinstveni karakter Kur'ana.....	37
Nova jezička formulacija	41
Većina jezičkih oblika u Kur'anu se ne ponavlja	42
Sasvim jedinstvene kur'anske konstrukcije	44
Kur'anski jezički obrasci: priroda i sastav.....	47
“Onda vi dajte jednu suru kao njegova što je”	50

Nove konstrukcije i izrazi	53
Pojedinačne riječi i nadnaravnost kombiniranja novoga i jasnoga.....	61
Značaj novih izraza pronađenih u Kur'anu	62
Redefiniranje jezičke jedinice	70
Tradicionalni veznici u novim okolnostima.....	72
Nove relacije među riječima.....	74
Novi kur'anski repertoar slika	75
Al-iltifāt: jezičko umijeće svojstveno samo Kur'anu	82
Otvoreni jezik.....	89
Odabrani izvori i literatura.....	103

RIJEČ UNAPRIJED

Muslimani zajedno s ostatkom ljudskoga roda mogu uživati u čitanju i promišljanju o poruci Kur'ana te razmišljati o počecima i izvorima božanske Objave. U ovoj očaravajućoj studiji autor je nastojao rasvijetliti mnoge nadnaravne aspekte Svetoga teksta iz lingvističke perspektive, te razloge zbog kojih su ljepota i savršenstvo Kur'ana bili sasvim novi i čudesni ušima stanovnika Arabije u VII stoljeću, koji su se nijemo divili slušajući ajete što ih je po prvi put izgovarao poslanik Muhammed, mir njemu. Budući da su prvi slušatelji bili majstori arapskoga izraza te stoga umjeli cijeliti Kur'an, njihove impresije govore mnogo same za sebe.

Da, Objava je lijepa sama po sebi. No, Kur'an je, naravno, mnogo više od toga. Bez pretjerivanja možemo reći da jezik Kur'ana, njegova prefinjenost, ritam, bogata imaginacija, tečnost, međusobno prožimanje metafora i koncepata, njegovi raznovrsni i dotad nepoznati stilovi i tehnike proznog izraza, kao i čudesna upotreba riječi – sve to čini ovu knjigu djelom vječnog savršenstva. Ova je knjiga ostavila snažan trag na ljudski intelekt i ponašanje, spektakularno transformirajući arapski jezik i donoseći u ljudsku svijest veličanstvenu viziju, tako što je svoju pažnju usmjerila na najuzvišenije stvari i pojave. Upravo neke od tih osobina Kur'ana ova studija pokušava evocirati i objasniti. Autor je nesumnjivo imao šta kazati o ovoj temi, a njegov doprinos usmjeren je, u suštini, na to šta tačno jezik Kur'ana čini nadnaravnim.

Ova je knjiga engleski prijevod izvornog skraćenog izdanja na arapskom jeziku pod naslovom *Al-Mu'ğiza*, i to njenog prvog sveska (IIIT, 2012). Namijenjena je čitateljima koji nisu stručnjaci u ovoj oblasti, tako da znanje arapskog jezika nije neophodno za razumijevanje problema iz morfologije i drugih lingvističkih disciplina, iako je sposobnost čitanja arapskog pisma dobrodošla, ako ne i neophodna. U svome pokušaju da otkrije tajne njegovoga jezika i strukture, Bassam Saeh vodi čitatelje s namjerom da cijene ljepotu Kur'ana, da se više udube te jasno razumiju njegovu strukturu i tok. Posvetivši posebnu pažnju suri *el-Muddessir* (al-Muddattir, 74) kako bi potkrijepio svoju analizu, autor oživljava Objavu s ciljem da pokaže kako svaka kur'anska sura ima svoje zasebne karakteristike koje ju čine jedinstvenim i neodvojivim dijelom cjeline.

Nijedno izlaganje samo po sebi nije dovoljno za puno razumijevanje Kur'ana. Međutim, ovo je djelo neizbježan saputnik u traganju za boljim shvatanjem Svetoga teksta i većom privrženosti njemu. Uglavnom su korišteni prijevodi Kur'ana na engleski, *The Message of the Qur'an* Muhammada Asada i *The Meaning of the Holy Qur'an* Abdullaha Yusufa Alija.¹ Datumi i godine navedeni prema islamskom kalendaru nose oznaku "po Hidžri", a u suprotnom su navedeni prema gregorijanskom kalendaru. Arapske su riječi navedene u *italicu*, osim onih koje su ušle u svakodnevnu upotrebu. Dijakritički znaci dodani su samo onim arapskim imenima koja se ne smatraju savremenim.

Međunarodni institut za islamsku misao (The International Institute for Islamic Thought – IIIT) osnovan je 1981. godine i od tada služi kao značajna institucija za provođenje ozbiljnih naučnih istraživanja utemeljenih na islamskoj viziji,

¹ U prijevodu kur'anskih ajeta na bosanski jezik korišten je uglavnom prijevod Esada Durakovića, osim u slučajevima kada se ovaj prijevod nije mogao upotrijebiti zbog specifičnih objašnjenja i analiza pojedinih riječi i izraza, različito interpretiranih od autora ove knjige i prevodioca Kur'ana na bosanski jezik. (prim. prev.)

vrijednostima i principima. Programi istraživanja, seminara i konferencija ovoga instituta tokom posljednjih trideset godina rezultirali su izdavanjem više od četiri stotine i pedeset publikacija na engleskom, arapskom i drugim značajnim jezicima.

Izražavamo najiskreniju zahvalnost Basamu Saehu, autoru ove knjige, na saradnji tokom različitih faza samoga istraživanja i pisanja knjige do njenog objavljivanja. Zahvalni smo i prevoditeljici Nancy Roberts, uredničkom timu kancelarije IIIT-a u Londonu i svima neposredno ili posredno uključenima u nastanak ovoga izdanja.

Kancelarija IIIT-a u Londonu
maj 2015.

“Mi znamo samo ono čemu si nas Ti podučio.” (Kur’an 2: 32)

PREDGOVOR

Nepogrešivost Kur’ana

Činjenica da je Kur’an remek-djelo nije sporna. Činjenica da je on jedinstveno i nenadmašno savršenstvo jezika, stila, rječitosti i snage s kakvim se stanovnici Arabijskog poluotoka iz VII stoljeća nikada prije niti poslije nisu susreli također je neosporna. Rasprave se, međutim, vode u vezi s tim je li Kur’an nadnaravno djelo ili nije. Dokaz božanskog autoriteta prekriva višeznačnost i nova naučna saznanja praćena napretkom ljudskog roda i stoljećima dugog propitivanja Svetog pisma. Međutim, jasno određeni element kur’anskih riječi, dosad neobuhvaćenih istraživanjem u potpunoj mjeri, privukao je našu pažnju u predmetu ove studije, svjedočeći činjenicu da je posrijedi lingvističko čudo božanskoga porijekla.

Razlikovanje kur’anskoga jezika od ljudske genijalnosti predstavlja još jedan način da se pokaže kako je Poslanik bio samo medij dostavljanja Božije konačne poruke, te da ni najnadareniji umovi, kao ni oni izrazito vični umijećima književnoga izraza, oratorstva i pjesništva, nisu mogli sastaviti nijedno poglavlje “kao on što je” (Kur’an 10:38). Ta samouvjerenost kur’anska tvrdnja ne predstavlja samo intelektualni poziv i otvoreni izazov kritičarima, slučajno ukazujući na značaj deduktivne logike stoljećima ispred svoga vremena, već i akt čiste jednostavnosti s kojom postavlja ovaj najveći od svih izazova.

Kakav je bio odgovor? Dvije značajne činjenice u vezi s kur'anskim izazovom izdržale su test vremena i ostale nerješiv problem za one koji priznaju njegov jezički autoritet ali ne mogu dokazati njegovo božansko porijeklo. One su sastavni dio svake rasprave, ali su često jednostavno i zanemarene od kritike:

1. Niti jedna jedina greška bilo koje vrste nikada nije pronađena u njegovih više od šest hiljada ajeta (pokušaja nije nedostajalo).
2. Uprkos mnogim pokušajima imitiranja njegovoga jezika i stila u prošlosti, neki su bili i čisto ismijavanje Poslanika, svi su završavali neuspješno.

Ne ukazujemo na jezik ovdje tek tako, jer je teško bilo kome definirati i odrediti jedan faktor koji Kur'an čini potpuno jedinstvenim, bilo da se to dešava po prvi put ili nakon bezbroj čitanja. Kao jedan od dokaza jedinstvenog karaktera Kur'ana navodi se to što ga je nemoguće imitirati, a u ovoj studiji govori se o nemogućnosti imitiranja kur'anskoga jezika. U suštini, ideje, perspektive i svijet u koji Kur'an uvodi čovjeka, te uzvišeni osjećaj moralne čednosti i iskrene vjere – tog filtera samoprocjenjivanja kroz koji se od čovjeka traži da ocjenjuje svoja djela i namjere – izuzetno su značajni u pogledu svjesnosti pomoću koje trebamo razumjeti svoju stvarnost i položaj u kosmosu, kao i Posljednji sud što će doći jednom kad iluzija ovoga svijeta i sveukupnog fizičkog postojanja prođe.

Muslimanski su učenjaci u prošlosti razotkrivali estetske elemente nadnaravnoga jezika Kur'ana te druge faktore, sadržaj i zapanjujuće ajete o naučnim istinama. Međutim, prema navodu autora ove knjige, niko nije pokušao osvijetliti ono što on naziva tajnim aspektom kur'anskoga jezika, nečega o čemu smo usljed naviknutosti na Objavu promišljali malo u prošlosti. Ta je tajna jednostavna: činjenica da je Kur'an objavljen na arapskom jeziku, koji je istovremeno bio i *nov*, ostavila je bez

teksta Arape koji su ga čuli po prvi put. Tema ovoga djela jeste kako je taj jezik bio nov.

Slušatelji iz redova prvih muslimana odgovorili su na kur'anske riječi, glasove, ritam itd., na način dosljedan dubokom poštovanju njegove ljepote i veličanstvenosti. To naše uši, ometene naviknutošću, uprkos tome što su okružene svim vrstama rječnika i studija, često ne registriraju. Autor knjige pokušava ukloniti tu prepreku i predstaviti čitateljima Kur'an iznova, novim očima, što će vratiti nešto od ovoga čuda.

Mada su nadnaravni jezik Kur'ana muslimani bespogovorno prihvatili, cjelovita i sistematična studija koja će dokazati to vjerovanje metodičnim istraživanjem kur'anskoga jezika, prema mišljenju autora, još uvijek nije provedena. Prema tome, on pokušava da upoređivanjem jezika Kur'ana s jedne, te Poslanikovih riječi (hadisa) i jezika Arapa u prošlosti i sadašnjosti s druge strane, naučno dokaže da je značajna nit lingvističke nadnaravnosti Kur'ana to što je njegov arapski jezik bio potpuno nov.

Ova studija ima za cilj pokazati kako takva upotreba jezika nije bila poznata Arapima prije objave Kur'ana, kao i to da ga nikada poslije nisu uspjeli kopirati, dok je Poslanikov jezik, uprkos rječitosti, uspješno imitiran u prvom redu zato što je to, jednostavno, bio jezik ljudskoga bića – a jedan od žalosnih ishoda tog imitiranja bilo je obilno miješanje vjerodostojnih i krivotvorenih hadisa. To se nikada nije desilo s Kur'anom niti će se ikada desiti, što predstavlja samo još jedan u nizu dokaza da je Kur'an Božija riječ.

“Mi smo Ti Koji su Opomenu - Kur'an dostavili i Mi pouzdano čuvamo Ga!” (Kur'an 15:9)

KANCELARIJA IIIT-a U LONDONU

NADNARAVNI JEZIK KUR'ANA

UVOD

Sve je počelo 1989. godine, kada je Centar za islamske studije u Oxfordu od mene zatražio da održim niz predavanja za britanske studente koji su tragali za boljim razumijevanjem arapskog jezika preko Kur'ana Časnog. Pokušavajući svojim studentima prevesti značenja Kur'ana na engleski jezik, ostao sam zatečen njihovim zahtjevnim pitanjima što su prelazila granice lingvističkih tradicija i konvencija bliskih prevodiocima i lingvistima.

U isto sam vrijeme, zajedno s jednim britanskim orijentalistom i prijateljem s Orijentalnog instituta na Univerzitetu Oxford, uređivao jednu knjigu napisanu u Andaluziji.² Moj me je prijatelj jednoga dana upitao koja je od dviju konstrukcija na arapskom jeziku ispravna: *mā zāla* ili *lā zāla*? Bez dubljeg razmišljanja, odgovorio sam da je ispravno *mā zāla*. Nakon kratke rasprave, on je i dalje insistirao na tome da je ispravna konstrukcija *lā zāla*, dok sam ja ostao pri izrazu *mā zāla*. Naposljetku me je iznenadio kazavši: "Dobro, ako je tako, onda griješiš ti ili griješi Bog! U Kur'anu se upotrebljava jedino *lā zāla*!"

Na trenutak sam ostao bez riječi, a potom sam se sabrao i postavio mu protivpitanje: "Kako bi preveo glagol *kāna* na engleski jezik?" On je odgovorio: "Was (bio je)". "Ako je tako", nastavio sam, "kako ćeš onda prevesti sljedeću rečenicu iz Kur'ana:

² Andaluzija je naziv za Španiju pod muslimanskom vlašću u periodu od 711. do 1492. godine (prim. prev.).

Wa kāna Allāhu ġafūran raḥīmā?” On je, uvjeren kao i ranije, odgovorio: “Allah je Svepraštajući i Svemilosni”. Upitao sam ga gdje je glagol *kāna* u tom prijevodu, ali mi nije mogao odgovoriti, budući da se u prijevodu te rečenice može upotrijebiti jedino glagol *je/jeste*, što je prijevodni ekvivalent oblika *yakūnu* ili *inna* iz arapskog jezika, a ne oblika *kāna* u prošlom vremenu.

Kur’an krasi jedinstven jezik i upotreba tog jezika različita je od naše ljudske upotrebe, bilo formalne ili neformalne. Niko, pa ni sam poslanik Muhammed, nikada nije upotrijebio glagol *kāna* u prošlom vremenu sa značenjem sadašnjeg vremena. Ipak, takva upotreba javlja se u Kur’anu 190 puta. Kad sam se vratio Kur’anu kako bih provjerio ono što me je moj prijatelj orijentalista pitao o izrazu *mā zāla*, ostao sam iznenađen jer nije bilo precizno ono što je on prethodno kazao; uvidio sam da se u Kur’anu negativna partikula *mā* upotrebljava jedino uz glagol u prošlom vremenu, to jest *mā zāla*, dok se negativna partikula *lā* upotrebljava samo uz glagol u sadašnjem vremenu, kao u sintagmi *lā yazālu*. Prema tome, u Kur’anu nigdje ne možemo pronaći sintagme *lā zāla* niti *mā yazālu*. Međutim, najveće iznenađenje za mene bilo je to što se u Kur’anu ovaj glagol, jednako u prošlom (*zāla*) i sadašnjem vremenu (*yazālu*), upotrebljava drugačije od onoga kako ga mi, govornici arapskog jezika, upotrebljavamo. Kada mi kažemo *Mā zāla al-maṭaru yaḥṭulu*, što doslovno znači “Kiša još nije prestala padati”, slušalac će razumjeti da je kiša padala ranije i da pada još uvijek. Tako izraz *mā zāla* prenosi značenje koje pokriva vremenski period prošlosti i sadašnjosti, ali ne i budućnosti. Takva je općeprihvaćena ljudska upotreba ovoga glagola. Međutim, sintagma *mā zāla* u prošlom vremenu u dvama primjerima upotrijebljenim u Kur’anu odnosi se samo na prošlost. Drugim riječima, ona prenosi smisao nečega što je trajalo u prošlosti, ali bez toga da se nastavilo u sadašnjosti. To su sljedeći kur’anski ajeti:

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ

“I to zapomaganje njihovo trajalo je sve dok ih ne bismo, kao žito požnjeveno, pokosili.” (Kur'an 15: 21)

وَلَقَدْ جَاءَ كُرْيُوسُفُ مِنْ قَبْلِ الْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكِّ مِمَّا جَاءَ كُرْمُ
بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قَلْتُمْ لَنْ نَبْعَثَ اللَّهَ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا

“Ranije vam je Jusuf donio znamenja, ali ste u ono što vam je donio stalno sumnjali, čak ste, kada je umro, kazali: ‘Nakon njega, Allah neće poslati poslanika’”. (Kur'an 40: 34)

Značenje prvog od dvaju ajeta jeste to da su ljudi zapomagali sve dok nisu bili uništeni, a sve se to desilo u prošlosti, dok se u drugom želi kazati da su ljudi Jusufova vremena stalno sumnjali u njegovu poruku, sve dok on nije umro. To se također desilo i završilo u prošlosti. Tako je u oba ova slučaja radnja glagola počela i završila se u prošlosti, i nije se protegla u sadašnjost.

Oblik sadašnjeg vremena *lā yazālu* u kur'anskoj upotrebi pokriva prošlost, sadašnjost i budućnost. Svaka radnja na koju se odnosi dešavala se u prošlosti, odvija se u sadašnjosti i desit će se u budućnosti. Taj semantički fenomen vidljiv je u sljedećim kur'anskim ajetima:

وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ

“A oni se neprestano protiv vas bore zato da vas od vjere vaše odvrate.” (Kur'an 2: 217)

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ

“Zdanje koje su oni sagradili stalno sumnju u srca njihova unosi – sve dok im srca ne popucaju.” (Kur'an 9: 110)

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ
إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ

“Tvoj Gospodar da hoće, sve bi ljude učinio pripadnicima jedne vjerske zajednice, ali – oni stalno razlikuju se, osim onih kojima tvoj Gospodar smiluje se.” (Kur’an 11: 118–119)

Intelektualno sučeljavanje s Drugim u modernom zapadnom svijetu prvo je potaknulo moju odlučnost da preispitam svoje uobičajeno čitanje Kur’ana. Moje ranije čitanje Kur’ana bilo je lišeno promišljanja i izloženo opasnim posljedicama jalovog i svakodnevnog ponavljanja, a to ponavljanje zama-gluje mnogo onoga što su iskusili i razumijevali Arapi iz Poslanikova vremena, kada su primili prve ajete što su se počeli jedan za drugim spuštati Božijem poslaniku. Ti prvi recipijenti kur’anske poruke bili su potreseni i zadivljeni njenom svježinom, budući da su u Kur’anu pronašli stil različit od svega njima dotad poznatog. A potom su se ta potresenost i divljenje pretočili u kritička propitivanja: Šta se to dešava oko mene? Šta god da je bilo, moralo je biti toliko dalekosežno i kritički postavljeno kako bi iznjedrilo nešto poput posve posebnog stila novoga pisca, pjesnika u usponu ili budućeg proroka.

U prvom dijelu ove knjige pokušat ću čitateljima predstaviti te kur’anske tajne, lagahno i oprezno koliko je moguće. Pritom ću istaknuti promjene koje je Kur’an unio u lingvistički okvir arapskog jezika, nudeći unaprijed za svaki novi element objašnjenje njegove prirode i vrsta. Tekstualna argumentacija oslanja se na različite kur’anske ajete, a posebna pažnja posvećena je jednoj od najranije objavljenih sura, suri el-Muddessir, te načinima na koje je ona potresla uobičajeni jezički osjećaj kod Arapa. Većina poglavlja u ovome dijelu tiče se novih lingvističkih, gramatičkih i retoričkih aspekata ove sure.

U drugom dijelu primijenit ću fenomene o kojima raspravljam u prvom dijelu na svaku kur’ansku suru. Počet ću s naj-

kraćom i najčešće citiranom surom, el-Fatihom (*al-Fātiḥa*), potom ću analizirati dvadeset posljednjih sura, polazeći od sura en-Nas (*al-Nās*, 114), el-Felek (*al-Falaq*, 113), el-Ihlas (*al-Ihlās*, 112) i tako redom do sure et-Tin (*al-Tīn*, 95).

Uprkos tome što je ovo bez sumnje pionirski rad i sasvim novo područje istraživanja, nesputan dugotrajnom tendencijom da se pomuti istinska priroda jezičke inovativnosti karakteristična za Kur'an, mudar istraživač ne treba nikada izgubiti iz vida činjenicu da, bez obzira na formu i pristup, svaka ljudska interpretacija ili lingvistička analiza Kur'ana, kao i svako razotkrivanje njegove nadnaravnosti, bilo da je u domenu retorike, jezika ili nauke, predstavlja proces mjerenja vjerovatnoće u kojoj uvijek ostaje mogućnost ljudske pogreške. Prema tome, sve što u vezi s tim ovdje predložimo predstavlja tek iskren pokušaj pristupa apsolutnoj Istini, za koju znamo da je ne možemo dokučiti jer tragamo za beskonačnim, božanskim i nadnaravnim, pritom naoružani samo svojim slabim i ograničenim sposobnostima.

NADNARAVNO DJELO ILI TEK GENIJALNOST?

Čitav svoj život čvrsto sam vjerovao u nadnaravnost jezika Kur'ana. U početku sam to vjerovanje održavao zahvaljujući tome što sam bio musliman vjernik, premda nisam bio u stanju proniknuti u tu nadnaravnost svojim razumom; jednostavno nisam je uspijevaao prepoznati pomoću dostupnih mi prostih sredstava istraživanja. Ipak, u jeziku Kur'ana pronalazio sam zanosnu ljepotu, bezgraničnu izražajnost, rječitost, ritam, magiju i odlike. Jedino nisam shvatao da su ti kvalitete jedno a sama nadnaravnost nešto sasvim drugo – s puno više smisla, nedostižno, nešto suptilnije i mnogo više izvan ljudskoga domašaja. Uvijek sam gajio nadu da ću, kad proniknem u arapsku retoriku, biti u stanju prepoznati nadnaravnost u Kur'anu, nadnaravnost koju mi ni jedna od knjiga što sam ih bio pročitao nije demonstrirala na naučno nepobitan način.

Naravno, autori tih knjiga upotrebljavali su riječ “nadnaravnost” (*iʿǧāz*) u naslovima. No, sve te knjige govore o kur’anskoj rječitosti, veličanstvenosti, ljepoti i preciznosti izraza. Sve su to osobine koje, u određenoj mjeri, možemo pronaći u književnim djelima napisanim na različitim jezicima i nastalim u različitim književnim tradicijama. Lahko je navesti imena brojnih velikana koji su očarali svijet svojim književnim, intelektualnim i umjetničkim ostvarenjima. Međutim, bilo kako da opišemo ta ostvarenja, ipak ih ne možemo nazvati nadnaravnima. Zašto, onda, uporno Kur’an opisujemo na ovaj način? Gdje je nadnaravnost u Kur’anu ako se pod nadnaravnošću podrazumijeva ono što nadilazi ljudsko razumijevanje? Uzete sve skupa, mnoge osobine ovih veličanstvenih djela graniče s nadnaravnošću. Ipak, ni to ne bi bilo dovoljno da na nepobitan naučni način pokaže nadnaravnost za čije se postojanje nadamo da ćemo ga otkriti i pokazati.

Kasnije tokom života, nakon što sam završio dodiplomski studij iz arapskog jezika, suočio sam se s istim pitanjem i ponovo ostao bez odgovora. Potom sam završio postdiplomski i doktorski studij iz arapske književnosti. Međutim, i dalje nisam bio u stanju osjetiti nadnaravni aspekt jezika Kur’ana, uprkos tome što sam, kako sam sâm mislio, postao književni istraživač i kritičar dobro upućen u umijeća jezika i književnosti.

Tragajući za temeljem svoje vjere u nadnaravnost Kur’ana, stalno sam se suočavao s nedoumicom – kako u sebi pomiriti muslimana i istraživača. Jednostavnije kazano, kako da pomirim vjersko osjećanje sa sposobnošću argumentacije, odnosno urođenu vjeru u nadnaravnu prirodu Kur’ana i istinu islama i njegovog Svetog teksta s jedne strane, s hermetičnom i rigoroznom naučnom analizom na čije zaključke ne utječu emocije, vjera i pojedinačne interpretacije i unaprijed izgrađeni stavovi s druge strane? Gdje se nalaze maglovite i neuhvatljive granice između ljudskog genija s jedne, i božanskog čuda dokazanog

naučnim činjenicama i nalazima što nemaju ništa s ličnim prioritetima, promjenljivim ljudskim stavovima, pretpostavkama, vjerovatnoćama i očekivanjima s druge strane?

Zatim je nastupila treća dob mog akademskog života, kada sam se našao neposredno pred gorućim i zadivljujućim pitanjem: U čemu leži nadnaravnost (*i'ğāz*) jezika Kur'ana? Postavljajući to pitanje, upotrebljavao sam riječ "nadnaravnost" u njenom stvarnom i izvornom smislu, ne samo u smislu genijalnosti, rječitosti, istančanosti, preciznosti i ljepote. Počeo sam se pitati je li riječ "nadnaravnost" izgubila svoj stvarni značaj za nas koji smo je pretvorili u obični termin čije izvorno značenje više ni ne prepoznavemo i koja za nas ne znači ništa više od nadmoći, izvrsnosti i briljantnosti.

ŠTA JE TERMIN I'ĠĀZ (NADNARAVNOST) ZNAČIO RANIM ISLAMSKIM MISLIOCIMA?

Muslimanski naučnici ranijeg i kasnijeg perioda provodili su temeljita i neumorna istraživanja onoga što su nazivali nadnaravnost Kur'ana (*i'ğāz al-Qur'ān*). Ta istraživanja kretala su se u trima glavnim pravcima:

1. *Estetski i retorički aspekt Kur'ana*: Studije koje su se ticale ovoga aspekta kur'anskog jezika imale su za cilj pokazati da je Kur'an estetsko čudo u domenu jezika i unutarnjeg rasporeda. Prvi naučnici koji su razvili ovu oblast bili su Al-Ġāhiz (umro 255. godine po Hidžri/869. po gregorijanskom kalendaru), Abū al-Ḥasan 'Alī al-Rummānī (u. 374/894), Muḥammad ibn Yazīdal-Wāsiṭī (u. 306/918), Abū Zayd al-Balḥī (u. 323/934), Abū Hilāl al-'Askarī (u. 395/1005), El-Ḥaṭṭābī (u. 378/988), Abū Bakr Muḥammad ibn al-Ṭayyibal-Bāqillānī (u. 404/1013), Al-Qāḍī 'Abd al-Ġabbār al-Asadābādī (u. 416/1025), 'Abd al-Qādir al-Ġurġānī (u. 474/1078), Ibn Abīal-Iṣba' (u. 654/1256), Ibn Qayyim al-Ġawziyya (u. 751/1350) i drugi. Međutim, ljepota ostaje

relativna pojava i kao takva, podložna raspravama i kriterijima što se mogu razlikovati od jednog do drugog pojedinca, društva ili vremena. Prema tome, mora se priznati da bi, recimo, bilo koji zapadni lingvista nemusliman, prihvativši isti pristup i metode muslimanskih naučnika u ispitivanju nadnaravnosti Kur'ana, došao do zaključka da su autori remek-djela poput Shakespearea, Dantea, Rousseaua i Goethea također bili božanstva.

2. *Aspekt kur'anskog izraza:* Studije koje su ulazile u domen kur'anskog izraza imaju za cilj na osnovu preciznosti njegovog izraza pokazati kako je Kur'an lingvističko nadnaravno djelo. Autori ovakvih studija raspravljaju o suptilnim distinkcijama između kur'anskih termina, struktura i izraza, koji nisu isti iako se čine istima. Na takve termine, strukture i izraze, poznate među naučnicima kao *mutašābih al-Qur'ān*, ukazao je Al-Ġāhiz u svojoj knjizi *Al-Bayān wa al-tabyīn*. Na njih su se osvrtni i Al-Qāḍī 'Abd Al-Ġabbār u knjizi *Mutašābih al-Qur'ān*, Muḥammad ibn 'Abdullāh al-Isqāfī (420/1029) u knjizi pod naslovom *Durra al-Tanzīl wa ġurraal-ta'wīl*, Faḥr al-Dīn al-Rāzī (606/1209) u djelu *Asrār al-Tanzīl*, Maḥmūd ibn Ḥamza al-Kirmānī (505/1111) u knjizi *Al-Burhān fī tawġīh mutašābih al-Qur'ān* i drugi.

3. *Naučni aspekt:* Nasuprot uvriježenom vjerovanju, ova se tema počela javljati poprilično rano u pisanoj islamskoj tradiciji. Rani islamski naučnici, kao i oni kasniji, pokušavali su pokazati nadnaravnu prirodu Kur'ana na osnovu činjenice da on govori o kosmičkim stvarnostima i prirodnim pojavama koje nisu bile otkrivene još dugo nakon objave Kur'ana samog. Da ti spisi nisu bili toliko slučajni i nenaučni, bili bi praktično nedostupni. Nažalost, većina savremenih naučnika koji su se bavili istom ovom temom samo su od sebe i svojih čitatelja napravili glupake. Oni ne pokazuju nikakvo posebno znanje o nadnaravnosti za koju tvrde da dokazuju niti svoje zaključke predstavljaju naučno, budući da njihovi spisi ne sadrže nikakve dokaze ili navode zapadnih naučnih djela i istraživanja relevantnog za

dati naučni fenomen. Ranijim naučnicima može se progledati kroz prste u znatnoj mjeri što se nisu pozivali na takve izvore, a bili su uistinu i sistematičniji od svojih modernih kolega. Rani muslimanski naučnici bili su odlično upućeni u naučne discipline i otkrića svoga vremena. Ustvari, važili su za autoritete u tim oblastima, s obzirom na to da je ljudska civilizacija u tom periodu bila ispisivana zdesna nalijevo. Muslimani su govorili, a ostatak svijeta je slušao. Muslimanski svijet je diktirao, a ostatak svijeta je pisao. Danas je upravo suprotno. Težište akademskog i naučnog istraživanja, otkrivanja, inovacija i odluka pomjerilo se na drugu stranu svijeta, a civilizacija se ispisuje slijeva nadesno. Prvi muslimanski naučnici koji su pisali o naučnoj nadnaravnosti (*al-i'ğāz al-'ilmī*) Kur'ana bili su Al-Ġāḥiẓ, Ibn Surāqa (u. 415/1023), Al-Māwardī (u. 450/1058), Al-Ġazālī (u. 505/1111), Al-Qāḍī 'Iyāḍ (u. 544/1149), Fahr al-Dīn al-Rāzī, Ibn Abīal-Faḍl al-Mūrsī (u. 655/1257) i Dāwūd el-'Antāqī (u. 1008/1599). Kasniji muslimanski autori koji su se bavili ovom temom bili su, među ostalima, Al-Iskandarānī (u. 1307/1889), 'Abd al-Raḥmān al-Kawākibī (u. 1320/1903) i Tantāwī Ġawharī (u. 1359/1940). Pokret pisanja na ovu temu dobio je na intenzitetu u XX stoljeću, što je rezultiralo nastankom niza knjiga u oblasti nazvanoj numerička nadnaravnost (*al-i'ğāz al-'adadī*) Kur'ana. Jedna od najranijih knjiga u ovoj oblasti jeste djelo pod naslovom *Al-I'ğāz al-'adadī fī al-Qur'ān al-Karīm* autora 'Abd al-Razzāqa Nawfala, objavljena početkom sedamdesetih godina XX stoljeća. Nawfal u svojoj knjizi navodi dug spisak parova (*al-matānī*) na kojima je zasnovan jezik Kur'ana. Primjera radi, navedeno je da se riječi noć (*layl*) i dan (*nahār*) u Kur'anu javljaju isto puta. Slično tome, jednak je broj ponavljanja riječi koje ukazuju na Raj (*al-Ġanna*) i Pakao (*al-Nār*), kao i riječi za anđele (meleke) i demone (šejtane). On ističe i da se riječ mjesec (*šahr*) spominje tačno dvanaest puta u Kur'anu, dok se riječ dan (*yawm*) javlja 365 puta. Fahr al-Dīn al-Rāzī prvi je obratio pažnju na ovu jezičku misteriju u Kur'anu u kontekstu rapsrave

o *parovima* u suri ez-Zumer (39:23), gdje se o Kur'anu govori kao "Knjizi čiji dijelovi nalikuju jedni drugima" (*Kitāban mutašābihan*), u kojoj se svaki iskaz ponavlja u raznovrsnim oblicima (*matāniya*) – "Knjizi od koje se koža naježi onima što strepe od Gospodara svoga..."³

Ova će se knjiga, pak, usredotočiti isključivo na ono što smatram zaista nadnaravnim aspektom kur'anskog jezika, to jest na ono što je bilo novo. To je novo koje nije ograničeno na određenu riječ ili pojedini izraz, već prije obuhvata jezik cijeloga Kur'ana, od početka do kraja: uspravno i vodoravno, lingvistički i retorički, na nivou riječi, partikula, struktura i izraza; u smislu formulacije, ritma, slika i objašnjenja, te s intenzitetom koji ljudsko biće nije moglo proizvesti ili mu se približiti. No, i uprkos toj novosti, Kur'an je očuvao temelje arapskog jezika i bio je u potpunosti razumljiv ljudima koji su ga čuli. Ustvari, oni ne samo da su razumjeli Kur'an uprkos njegovom novom jeziku, nego su bili neopisivo zatečeni njime.

UTJECAJ KUR'ANSKOG NOVOG JEZIKA NA ARAPE POSLANIKOVA VREMENA

Novi jezik Kur'ana očitovao se na raznim nivoima sadržaja i stila – od izbora riječi, do izraza, gramatike, morfologije i retorike – izazivajući zbunjenost i zadivljenost onih koji bi čuli objavu po prvi put. Jednostavan kur'anski iskaz od tri riječi kao što je *Fašda' mā tu'mar* ("Zato iznosi ono što ti se zapovijeda." – Kur'an 15:94) potaknuo je jednog Arabljanina beduina da kaže: "Šta ja ovo čujem? Ovo nije običan ljudski govor!" Potom se naklonio kazavši: "Toliko su dojmrljive i snažne ove riječi da sam se skrušeno pognuo Onome Ko je to rekao."⁴

³ Faḥr al-Dīn Rāzī, *Al-Taḥsīn al-kabīr* (Bejrut: Dār al-ihyā' al-turāt al-'arabī, 2001), svezak 9, str. 446.

⁴ Ġalāl al-Dīn al-Suyūṭī, *Al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān* (Bejrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, 2003), svezak 2, str. 108.

Ovdje se dešava nešto tanahno i misteriozno što naše uši ne mogu osjetiti. Kako mi možemo slušati uhom Omera ibn el-Hattaba ili upravo spomenutog Arabljanina, ili ušima drugih Arapa koji su se u potpunosti predali Bogu u trenutku kada su poslušali jezik Kur'ana Časnoga. Kada bismo nekim čudom mogli zamijeniti svoje uši njihovima, da li bismo mogli prepoznati istu nadnaravnost što su je oni prepoznali? Da li bismo mi mogli iskusiti isto što i oni slušajući jezik Kur'ana i dokučiti ono što dosad nismo bili u stanju shvatiti?

Uvijek sam se pitao kako je Kur'an uspio izazvati Arape tog vremena da načine nešto slično njemu. Takav je izazov bio provokativan, ali je bio i razuman i stvaran. Upravo zato, izazvati ih da načine samo deset sura kao što su kur'anske bilo je zapanjujuće i pomalo uznemirujuće, što je bilo snažan i nepobitan znak uvjerenosti izazivača. Ali, potom ih izazvati – ne jednom već dvaput, u dvjema različitim surama objavljenim u različitim vremenskim intervalima (Kur'an 2: 23 i 10: 38) – da načine samo jednu suru poput kur'anske, bilo je više nego izvanredno. To je bilo mnogo više od znaka obične uvjerenosti nekoga ko se usudio učiniti tako nešto. Šta da su ustvari prihvatili izazov?

Šta bi bilo da su njihovi vodeći pjesnici, književnici, govornici, jezikoslovci i najpametniji među njima udružili snage da napišu jednu malu suru dužine sure ed-Duha (*al-Duḥā*, 93), ili možda dužine sure el-Asr (*al-'Aṣr*, 103) ili el-Kevser (*al-Kawṭar*, 108)? To bi bilo pitanje da načine jedan red na stranici, nimalo više! Da li bi to za njih bilo tako zahtjevno? Zar Kur'an nije bio na njihovom maternjem jeziku i zar oni nisu bili neprevaziđeni majstori tog istog jezika?

ISTINSKI DOMET NADNARAVNOSTI OČITOVAN U NOVOM JEZIKU KUR'ANA

Kada sam se pripremao da odgovorim na ova pitanja unoseći jezik Kur'ana u moju lingvističku laboratoriju i stavljajući tkaninu tog jezika pod svoj mikroskop, nisam imao stvarnu predstavu o vrsti izazova koji sam sebi postavio. Nikada prije nisam bio shvatio s punom uvjerenošću i sasvim jasno da iza svakog ajeta, iza svakog izraza – skoro da mogu reći i iza svake riječi – Kur'ana leži nadnaravno djelo ili “izum”, pa čak i više od jednog izuma u mnogim slučajevima. Smeta mi to što nisam uspio pronaći ništa bolje od ovog nepogodnog ljudskog termina da opišem čudo koje ljudski jezik ne može iskazati. Uostalom “Allah je Silni i Premudri”⁵, stoga sam pognuo glavu iz strahopoštovanja spram uzvišene mudrosti što leži skrivena u ovom božanskom usudu.

Kad god pristupim jeziku Kur'ana pokušavajući da otkrijem njegove tajne, osjećam se poput pigmejca koji pokušava izmjeriti nožni prst golemoga diva. U ovome jeziku ne pronalazimo naučni izum kakve svjedočimo u svom vremenu. On se prije sastoji od stalnog niza zapanjujućih jezičkih inovacija s raznovrsnim osobinama i oblicima. One su vezane jedna za drugu tako da, ko god ih pokuša imitirati, dolazi pred neprobojan zid i shvata da nema mjesta drskosti i samodopadnosti.

Zamislite da imate lijep vrt u kojem provodite vrijeme svaki dan, mirišući cvijet onamo, otkrivajući novi pupoljak ovamo i berući plodove s jedne ili druge voćke. Zamislite da je neko došao i rekao vam da u vrtu, u kojem svakodnevno uživate i redovno vidate neizrecive prizore ljepote, postoje hiljade zadivljujućih tajni koje vam nikada nisu zapele za oko iako su bile tu ispred vas. Dalje, zamislite da vam je taj čovjek dao naočale koje će vam otvoriti oči i pomoći vam da vidite prizor potpuno

⁵ Kur'an 16: 60, A.J. Arberry, *The Koran Interpreted* (New York: Macmillan, 1955).

različit od svega što ste bili navikli vidati u prošlosti, tako da sada ispod svakog kamena u vrtu pronalazite skupocjeni biser, između svakog para ružinih latica fini komad svile, ispod kore svakog stabla biljni sok spravljen od najfinijeg mirisa, a između svakog para praški česticu plemenitog metala. Zamislite da je sve to bilo u vašem vrtu a da vi o tome ništa niste znali!

Bolji dio posla koji sam obavio pripremajući se za pisanje ove knjige sastojao se u traženju tih posebnih naočala. I kad sam ih jednom otkrio, riješio sam uzeti druge čitače Kur'ana za ruku kako bi se oni, stavivši te naočale, mogli osloboditi smrtonosne rutine što je uništila njihovu sposobnost da vide bezgranična i tajnovita čuda jezika koji im je ležao tu pred očima a o kojem nisu znali ništa.

NADNARAVNA FREKVENTNOST KUR'ANSKIH INOVACIJA

Sjećam se da sam jednom vidio slikovnu zagonetku, to je bila fotografija nečega što je izgledalo poput čudnog i veoma visokog planinskog lanca. U njemu je bilo nešto tako strahovito i jezivo da se činio kao da je uzet s površine Mjeseca ili Marsa. Kad sam okrenuo list da saznam šta je predstavljala ta slika, na svoje iznenađenje pročitao sam da je to bila samo mnogo uvećana slika nježnih linija što sačinjavaju ljudski otisak prsta. Taj će osjećaj, pretpostavljam, čitatelji imati kad vide obrise jezika Kur'ana ili onoga što smo dosad uspjeli otkriti, i to kroz povećalo kojim ih ova studija namjerava opskrbiti. Uz pomoć te sprave, čitatelji će moći napokon uhvatiti zraku kur'anskih zasljepljujućih fenomena u svom njihovom zadivljujućem sjaju.

Ako bismo jedan od tih fenomena posmatrali izolirano i nepovezano s onim što mu prethodi i slijedi, možda bismo se suzdržali i ne bismo sudili na isti način, misleći kako je svakako inovativan. Ali, otkad inovacija predstavlja nadnaravno djelo? Bili bismo upravu navodeći takav prigovor, jer ustvari ne bi bilo

opravdano tvrditi da je Kur'an nadnaravan na osnovu jednog, dva ili tri izolirana slučaja. Međutim, kada otkrijemo frekventnost inovativnih fenomena koji se pojavljuju u kur'anskim ajetima i surama, kada shvatimo kako se neprestano pojavljuju jedan iza drugoga – u jednom dahu i bez predaha ili bilo kakvog zastoja – i kada shvatimo kako svaka riječ, struktura i izraz u Kur'anu kriju čuda izražajne inovativnosti svih boja i oblika, počinjemo opažati istinsku nadnaravnost jezika Kur'ana i nemogućnost njegovog imitiranja i krivotvorenja.

Neko će upitati zar na svijetu postoji išta što više ne može biti lažirano. Ljudi su uspjeli krivotvoriti američki dolar, britansku funtu, euro i većinu, ako ne sve svjetske valute. Načinjene su imitacije statua, književnih djela, drevnih stubova i kovanica, kao i slika najvećih i najpoznatijih umjetnika na svijetu. Zašto onda neko ne bi mogao napisati jednu ili dvije sure, odnosno jedan ili dva ajeta kakvi postoje u Kur'anu? Međutim, jedno je lažirati nešto tako da ljudi ne uspiju prepoznati prevaru, barem ne na početku i, pošto prevara bude otkrivena, dostojno kazne počinitelja dok mu se u tajnosti dive zbog maestralnosti kojom je usavršio zanat. No, sasvim je drugo lažirati nešto a da ljudi na to reagiraju sprdnjom, ismijavanjem i ignoriranjem. Upravo je ovaj posljednji scenario zadesio svakoga ko je pokušao imitirati jezik Kur'ana.

ZBUNJUJUĆE DJELOVANJE NOVE RITMIČKE STRUKTURE NA ARAPSKJE RECIPIJENTE

Za proste arapske beduine koji su živjeli u vremenu poslanika Muhammeda, objava Kur'ana bila je uporediva sa spuštanjem golemog letećeg tanjira pred njihovim očima: čudnog, sofisticiranog i maestralno izrađenog. Poput ljudi u cijelom svijetu, Arabi iz tog vremena općenito nisu prihvatili novu formu izraza, bilo da je posrijedi poetski ili prozni, sve dok se njihove uši ne bi privikle na njegov karakterističan ritam, stil i strukturu, za

što je bilo potrebno nekoliko generacija. Ako bi se neki pisac, govornik ili pjesnik udaljio od tih poznatih formi, slušatelji bi čuli tek disonantne tonove sve dok višegodišnjim ponavljanjem nova forma ne bi bila prepoznata kao integralni dio njihovog jezičkog repertoara. Ipak, oni nisu osjetili tu disonantnost kad su se po prvi put susreli s čitavim nizom verbalnih, gramatičkih i ekspresivnih novina u Kur'anu. Svojom jedinstvenom ponavljajućom strukturom, te nove jezičke pojave bile su predodređene da izgrade novi jezički repertoar u ušima, srcima i umovima njihovih slušatelja, i to u dotad nepoznato kratkom periodu. Nasuprot očekivanjima, pažnju Arapa iz Poslanikova vremena prema Kur'anu, od trenutka kad su ga čuli, usmjerili su ritam i muzikalnost njegovog jezika, što je uključivalo i glasove nastale recitiranjem, ali i emocije i asocijacije izrasle na njegovim slikama i značenjima. Iako je bio potpuno nov za Arape, taj ritam i kadenca svejedno su bili prihvatljivi, pa čak i dobro prihvaćeni, bez obzira na to što su djelovali zbunjujuće čak i najrječitijim i najobrazovanim politeistima. Pripadnici te skupine, pošto bi poslušali Kur'an, neminovno su izražavali svoje divljenje spram njega uprkos tome što su ostali nevjernici. Premda je odbijao prihvatiti islam, Velid ibn Mugira, mnogobožački predvodnik tog vremena, govorio je o Kur'anu s posebnim pijetetom:

Tako mi Allaha, među vama ne postoji niko bolje upućen u poeziju od mene, ne postoji niko ko je u stanju bolje razaznati loš stih od dobroga. Štaviše, među vama ne postoji niko ko više od mene zna o poeziji samih džina! Pa ipak, tako mi Allaha, ono što govori ovaj čovjek nije ni nalik poeziji, niti ljudi niti džina. Njegove riječi sadrže slast, ljepotu i eleganciju. [Poput visokoga drveta], te riječi nose plodove iz visine, dok im je korijen duboko u zemlji. One se uspinju iznad svega oko sebe, a niko se ne može uzdići iznad njih.⁶

⁶ Ovaj iskaz navodi Al-Ḥākim u djelu *Al-Mustadrak 'alā al-Šaḥīḥayn*. Druge iskaze politeista o Kur'anu vidjeti u: Samira al-Zā'id, *Muḥtaṣar al-Ġāmi' fi al-sira al-nabawīyya* (Damask: al-Maṭba'a al-'ilmiyya, 1995).

SPRAVA KOJA ĆE ME VRATITI NAZAD KROZ VRIJEME

Uvijek i iznova pitao sam se da li postoji neka vrsta sprave koja bi me mogla vratiti četrnaest stoljeća unazad kako bih mogao poslušati Kur'an ušima pustinskih Arapa iz VII stoljeća koji su se s njim susreli po prvi put. Da li bi bilo moguće, pitao sam se, da istrgnem svo svoje kur'ansko pamćenje, ili čak i islamsko pamćenje, pa da postanem predislamski Arabljanin koji živi u vremenu prve kur'anske objave? Kad bi bilo moguće, slušao bih Kur'an kao prvi put kad je bio objavljen, ajet po ajet, prastarim ušima što još uvijek nisu čule Kur'an, a ne ušima koje su ga toliko puta čule da me to sprječava da pojmim njegov jedinstven karakter. Kako je samo sjajno iskustvo to moralo biti za muslimane u VII stoljeću koji su primili objavu od Boga samoga po prvi put! Kako je samo uzbudljivo moralo biti za njih da čuju Božije autoritativne i nedvojbene riječi "uživo" o svim njihovim životnim brigama: riječi koje su značile oslobađanje ili osudu, obećanje ili prijetnju među ljudima koji su između njih živjeli svoje svakodnevnne živote. Kako li je njima bilo čuti šta Bog ima kazati kad su ih božanske besjede svakoga dana ili čak sata uvodile u svjetove toliko prostrane da su ih njihovi umovi jedva mogli i pojmiti?

Pokušajte sa mnom predočiti kakav su utjecaj morali imati sljedeći ajeti u VII stoljeću na Arape koji su ih čuli po prvi put:

A oni [koji se drugima mimo Allaha klanjaju] ne poštuju Allaha upravo onako kako ga treba poštovati, iako će na Dan ustanuća vascijela Zemlja biti u Njegovoj šaci, a Nebesa smotana u Njegovoj desnici. Slavljen neka je i uzvisio se iznad svega što mu pripisuju oni! I [tog dana] u Rog će se puhnuti pa će zgromljeno biti sve što je na Nebesima i sve što je na Zemlji, osim onoga što Allah poželi. Potom će se u njega ponovo puhnuti i oni će odjednom ustati, čekajući [istinu]; i Zemlja će u svjetlosti Gospodara svoga bljesnuti, i Knjiga će se postaviti, vjervjesnici i svjedoci bit će dovedeni, i bit će im suđeno po pravdi, a neće im se nepravda učiniti. (Kur'an 39: 67–69)

Danas, četrnaest stoljeća nakon objave tih ajeta, možete zamisliti jedino poruku što potresa iz korijena, poruku koja je morala odvesti imaginaciju Arapa – a vjerovatno i nearapa – preko njihovih granica. Koliko je izazovnije bilo tada to što je ova poruka bila objavljena u novom blistavom ruhu, u zadivljujućem nizu novih jezičkih oblika na koje nijedan Arap tog vremena nije bio naviknut i s takvim intenzitetom da ga njihovi umovi nisu mogli uzeti u obzir? Možemo li zamisliti te blistave momente kako oslobađaju toliku snagu, moć, vjeru, sigurnost i riješenost u umovima i srcima prvih muslimana da su oni bili u stanju izgraditi civilizaciju koja će promijeniti tok historije?

Predislamska poezija i poslanički izriječci (hadisi) jedina su dva izvora na osnovu kojih možemo rekonstruirati jezik iz vremena kad je objavljen Kur'an. Prema tome, pokušavajući da vratim te blistave momente o kojima govorim, odlučio sam ukloniti kur'ansko pamćenje iz svoga mozga i zamijeniti ga prvo pjesničkim pamćenjem predislamskih Arapa, a potom i pamćenjem poslaničkih izriječaka.

TRI VOKABULARA: KUR'ANSKI, PREDISLAMSKI I POSLANIČKI

Pokušavajući da odredim stilske razlike između jezika Kur'ana s jedne i jezika predislamske poezije i poslaničkih hadisa s druge strane, odlučio sam se posebno usredotočiti na predislamsku poeziju. Nama dostupne elektronske enciklopedije prebrojale su oko dvadeset hiljada stihova predislamske poezije. Taj je broj stihova obimom jednak ili nešto veći od Kur'ana, premda nam je poznato da je više predislamske poezije izgubljeno nego što je sačuvano.⁷

⁷ U svojoj dokumentaciji o predislamskoj poeziji uglavnom sam se oslanjao na enciklopediju pjesništva (na CD-u) Akademije za kulturu Ujedinjenih Arapskih Emirata. Ova je enciklopedija doživjela nekoliko izdanja. Prvo izdanje objavljeno je 1998., drugo 2000., a treće 2003. godine. Priznajem da bez ove enciklopedije posebno,

Predislamska poezija posjeduje određene jezičke osobenosti na osnovu kojih ju je lahko razaznati od Poslanikovog jezika, iako je Poslanik živio u srcu predislamskog perioda. Slično tome, poslanik Muhammed imao je poseban stil, jasno različit od jezika Knjige koju nam je donio. Povrh svega, ta se tri jezika nikada nisu ni najmanje miješala. Te činjenice jasan su dokaz pouzdanosti tekstova sačuvanih u ovim trima zasebnim stilovima, a nijedan se pritom nije miješao niti preklapao s drugim dvama. Nasuprot tome, nedvojbeno je da stilovi predislamskih pjesnika često međusobno nalikuju i da se preklapaju do te mjere da oni koji ih izučavaju smatraju kako je nemoguće sasvim jasno odvojiti poeziju jednog predislamskog pjesnika od drugoga na osnovu njihovih stilova i jezičkog repertoara. Pa ipak, ti se pjesnici međusobno razlikuju u pogledu snage i slabosti izraza, čistote stila, istančanosti, jednostavnosti, nejasnoće i slično. Opet, nijedan književni kritičar neće se usuditi da s punom sigurnošću kaže kako je određenu pjesmu ispjevao određeni predislamski pjesnik, dok će čak i obični čitatelj Kur'ana moći sa sigurnošću reći je li određeni izraz ili iskaz iz Kur'ana ili nije.

Uprkos činjenici da je jezik poslaničkih izrijeka, to jest jezika samoga Poslanika, morao biti makar površno pod utjecajem jezika Kur'ana, takav utjecaj evidentan je jedva na primjeru malog procenta korpusa svih hadisa. Taj utjecaj ne mijenja ni osnovni karakter i prirodu hadiske literature. Prema tome, u ovoj studiji pokušao sam odrediti nedvojbene i jasno vidljive razlike između jezika Poslanikovih hadisa i jezika Kur'ana, nadajući se da ću ih pokazati orijentalistima i skepticima koji sumnjaju u božansko porijeklo Kur'ana i optužuju "proroka Muhammeda" i njegove savremenike da su ga krivotvorili.

kao i nekih drugih dostupnih enciklopedija u elektronskom izdanju, ne bih mogao provesti istraživanje o ovoj temi.

NOVA REVOLUCIJA U JEZIKU

Kako su Arapi iz Poslanikova vremena primili novi jezik što su ga pronašli u Kur'anu kad on nije sadržavao fraze, sintagme i konstrukcije na koje su bili naviknuti dotad? Ukratko, ostavio ih je zbunjenima. Ustvari, možda ih je zatekao u stanju šoka, koji je počeo slabiti tek nakon što je prošlo neko vrijeme i dok su se privikli na novi jezik.

Promjena jezika o kojoj govorim nije bila ograničena na vokabular Kur'ana, već je prelazila granice pojedinih riječi i ulazila u područje odnosa među riječima, njihov položaj u različitim kontekstima, upotrebu i nove gramatičke i imaginacijske elemente, te konvencije koje su vladale u kur'anskom jeziku. Promjena je, isto tako, obuhvatala i jezičke jedinice nastale od tih pojedinih riječi, odnosa i konvencija. Ako propitujemo svaku kur'ansku suru iz Kur'ana zasebno, otkrit ćemo da je broj novih jezičkih fenomena veći od broja samih riječi. U suri kratkoj poput el-Fatihe, koja sadrži svega 29 riječi, primjećuje se čak 58 tih "novih pojava". U suri en-Nas, od 20 riječi, pronalazimo najmanje 33 takve pojave; u suri el-Felek, od 23 riječi, javlja se 38 novih pojava; dok u suri el-Ihlas, od 15 riječi, postoje 22 nove pojave. Sličan odnos može se pronaći i u drugim surama. Imajući to u vidu, možemo početi zamišljati koliki je šok Kur'an svojim nenadmašnim jezičkim potencijalom proizveo u glavama i srcima stanovnika Arabljanskog poluotoka u VII stoljeću.

Kur'an nije sa sobom donio potpuno nov jezik, različit od već postojećeg arapskog jezika. Njegova nadnaravnost leži upravo u tome. Naime, Kur'an je objavljen na arapskom jeziku i ostao je duboko ukorijenjen u njegovim osnovama. Međutim, njegova jedinstvenost ogleda se u načinu na koji je nadišao već postojeći arapski jezik, prelazeći ograničenja njegovih termina, struktura, fraza, formulacija, slika i unutrašnjih veza. Nadnaravnost Kur'ana krije se u načinu na koji je on razvio nova pravila i konvencije arapskog jezika bez njihovog dokidanja,

utirući im tako put da evoluiraju i da se obogaćuju, i otvarajući im nove horizonte o čijim širinama nikada nisu ni sanjali.

Nadnaravnost Kur'ana ne ogleda se u tome da je on stvorio potpuno nov jezik iz ničega. Da je bilo tako, udaljio bi sebe i svoja učenja od svih ljudskih bića, bez obzira na njihov jezik. Njegova se nadnaravnost prije zasniva na tome što je izgradio nov jezik ali na temeljima staroga, već postojećeg jezika, a potom zakrstario širokim oblastima nepoznatim i nedostupnim tradicionalnom jeziku. Tokom mojih predavanja na temu ove studije, slušatelji su mi često prigovarali jer koristim termin "novi jezik" referirajući na jezik Kur'ana, budući da taj izraz može stvoriti pogrešan dojam da je jezik Kur'ana različit od arapskog jezika, te su mi sugerirali da koristim neki drugi izraz. No, nadnaravnost Kur'ana leži upravo u tom paradoksu: paradoksu da je bio potpuno arapski, ali i nov jezik u isto vrijeme. To bi se moglo učiniti nelogičnim, ali se logika nadnaravnog djela krije upravo u tome što nadilazi ljudsku logiku. Nadnaravno djelo koje se oslanja na logiku prestaje biti nadnaravno.

JEDINSTVENE OSOBENOSTI KUR'ANSKIH SURA

Kao što smo već naveli, Kur'an koristi glagol obično preveden "bio je" (*kāna*) u značenju "je/jeste". Ta nova upotreba glagola *kāna* ponavlja se u Kur'anu najmanje 190 puta. Osim toga, ne postoji nijedan primjer upotrebe tog glagola u njegovom novom kur'anskom smislu ni u jednom pisanom tekstu sve do danas. To se odnosi i na Poslanikove hadise. Međutim, takva upotreba glagola *kāna* u Kur'anu čak je i više osobita. Posve je prirodno da će se u izrazito kratkoj suri el-Ihlas takva upotreba ovoga glagola javiti samo jednom.⁸ Pa ipak, nasuprot našim

⁸ To je primjer sadržan u rečenici *Wa lam yakun lahu kufiwan aḥad*, što znači: "I niko Njemu nije ravan" (Kur'an 112: 4). Negativni oblik glagola *lam yakun*, preveden kao "niko nije", ustvari znači "niko nije bio, niko nije i neće biti". Prema tome, značenje nije ograničeno samo na prošlo vrijeme, kakvo bi bilo u ljudskoj upotrebi jezika.

očekivanjima, statistički gledano, u suri el-Bekare (*al-Baqara*, 2), koja zauzima blizu dvanaestine čitavog Kur'ana, takav primjer upotrebe glagola *kāna* ne javlja se nijednom (to jest da *kāna* znači "je/jeste", a ne "bio je").

Šta je onda s drugim surama, koje su tek nešto kraće, na primjer sura *Ali Imran* (*Āl 'Imrān*, 3), el-Ma'ide (*al-Mā'ida*, 5), el-En'am (*al-An'ām*, 6), el-A'raf (*al-A'rāf*, 7), el-Enfal (*al-Anfāl*, 8) i et-Tevbe (*al-Tawba*, 9)? Nijedna od njih ne sadrži nijedan primjer. Tako ostaje sve do 16. kur'anske sure, en-Nahl (*al-Naḥl*). Ustvari, primjeri te nove i neobične upotrebe glagola *kāna* ne nalaze se u surama koje čine skoro polovinu Kur'ana.

Međutim, u središtu tog prostranstva najednom se pojavljuje visoki vrh, sura en-Nisa (*al-Nisā'*, 4), gdje se nova upotreba glagola *kāna* javlja 53 puta, što je ogromna razlika u odnosu na okruženje. Ta upotreba ponovo nestaje do sure el-Isra (*al-Isrā*, 17), gdje se javlja čitavih 27 puta. Zatim se ponovo gubi u sedam narednih sura, da bi se ponovo javila u suri el-Furkan (*al-Furqān*), gdje dolazi u 11 primjera, te ponovo nestaje u sedam sljedećih sura i javlja se u suri el-Ahzab (*al-Aḥzāb*), i to 26 puta. Potom se javlja sukcesivno u preostalim surama.

Ovaj fenomen potvrđuje našu tvrdnju da svaka kur'anska sura posjeduje neprobojni zid zasebnih karakteristika i poseban jezički pečat koji je odvaja od drugih sura, tako da se ajeti jedne sure teško mogu pomiješati i preklapati s ajetima drugih sura.

Još važnije obilježje ove pojave jeste to što ona služi da potvrdi tačno mjesto svake sure u odnosu na sve druge sure u Kur'anu, što isključuje pojavu bilo kakve ljudske modifikacije poretka sura koji danas imamo. Nasuprot neopravdanim tvrdnjama orijentalista zasnovanim na predrasudama, taj fenomen govori u prilog onih koji tvrde da je i poredak kur'anskih sura božanskoga porijekla, a potvrđuje i da su sure poredane po istom redu kako su bile raspoređene u vremenu Poslanikova života.

Taj jezički pečat koji obilježava svaku pojedinu suru značajan je kur'anski fenomen, a on oblikuje dio strukture i karaktera Kur'ana kao cjeline. Kao što će se pokazati u detaljnom propitivanju sura, svaka od njih posebna je po upotrebi zasebnih izraza što se ne mogu pronaći u drugim surama, te po novim jezičkim vezama, formulacijama i konstrukcijama koje su obilježje svake pojedine sure. Povrh toga, u svakoj suri javljaju se zasebni ritam i rima koji se ne mogu naći u drugim surama.

DA LI KUR'ANSKE SURE IMAJU DJELIMIČNO ISTI KARAKTER?

Memorirajući neke kur'anske sure, naročito kraće, možemo osjetiti kako slučajno prelazimo s jedne na učenje druge sure koja ima isti ritam i rimuje se isto kao i ona koju smo počeli učiti. To se može dogoditi, naprimjer, među surama el-Mursetlat (*al-Mursalāt*, 77) i en-Nazi'at (*al-Nāzi'āt*, 79), među surama et-Tekvir (*al-Takwīr*, 81) i el-Inšikak (*al-Inšiqāq*, 84) ili među surama el-A'la (*al-A'lā*, 87) i el-Lejl (*al-Layl*, 92). Takvo prelaženje s jedne na drugu kur'ansku suru može navesti na zaključak da određene sure imaju djelimično isti karakter te da su granice između njih nejasne tako da se jedna može prelići u drugu, a u tom slučaju naša tvrdnja da svaka sura ima jedinstvene jezičke karakteristike ispostavila bi se neosnovanom.

Sure el-A'la (87) i el-Lejl (92)

Međutim, brza usporedba bilo kojih dviju sura, koliko god da se čine sličnima, pokazat će koliko im je različit jezički karakter, te da je teško pronaći makar jednu zajedničku sintagmu u njima. Za primjer ćemo uzeti sure el-A'la i el-Lejl i ispitati njihove jezičke strukture i izraze. Ta će usporedba pokazati koliko su različite jezičke osobenosti ovih dviju sura, uprkos preklapanjima u ritmu određenih segmenata.

Sura el-A'la sastoji se od 72, a sura el-Lejl od 71 riječi. Opet, uprkos tome što obje sure imaju sličnu rimu prema kojoj se svaki ajet završava elifom, tako da zadnja riječ dolazi na paradigmu *fa'lā*, te uprkos činjenici da im je određeni broj riječi zajednički (*halaqa*, *al-ašqā*, *yašlā*, *al-āhira*, *rabbahū* i *al-a'lā*), zajedničke karakteristike se tu i iscrpljuju. Pored spomenutih sličnosti, svaka od dviju sura posjeduje zasebne izraze, fraze i strukture. Još neobičnija i još više nadnaravna jeste činjenica da su većina struktura i izraza od kojih su sastavljene obje sure zapravo jedinstvene u svakoj od njih.

Od 26 sintagmi i izraza koje čine glavni dio sure el-A'la, svega četiri mogu se pronaći u drugim kur'anski surama. To su: *halaqa fa sawwā*, *mā šā'a Allāh*, *fa dakkir* i *wa lā yahyā*. S druge strane, 22 sintagme, to jest više od 80 procenata, jesu jedinstvene, pojavljuju se samo u ovoj suri i nigdje više.

Što se tiče sure el-Lejl, od 25 sintagmi i izraza koje je sačinjavaju, pronašli smo svega tri izraza koja ona dijeli s drugim kur'anskim surama, a to su: *fa andartukum*, *kaddaba wa tawallā* i *illā ibtijā'*. Preostale 22 sintagme i izraza, ili 88 procenata ukupno, ne mogu se pronaći ni u jednoj drugoj kur'anskoj suri, uključujući, naravno, i suru el-A'la.

JEDINSTVENI KARAKTER KUR'ANA

Čim je počeo proces objave, Arapi koji su čuli Kur'an instinktivno su shvatali da je sve u vezi s njim bilo novo i posebno. Ti kvaliteti mogu se primjetiti već u njegovom imenu, Kur'an, riječ koju predislamski Arapi nikada prije nisu upotrebljavali. Tako je posebnost imena knjige ukazivala na posebnost njenog sadržaja. Ista novost i posebnost očituju se i u naslovu prvog poglavlja Kur'ana, el-Fatiha, što je opet bilo jedinstveno obilježje Kur'ana. Riječ *sura*, kojom se označavaju kur'anska poglavlja, izvedena je iz riječi *sūr*, a njom se upućuje na gradske zidine

ili utvrđenje. Značenje tog pojma bilo je poput nebeskog znaka koji ukazuje na nesavladivost kur'anskih "zidova" te nemogućnost imitacije njegovih poglavlja (sura), odnosno pronalaska šupljina ili pukotina koje bi nekome otvorile put među njih. Potom dolazimo do pojma *ajet*, u značenju znaka ili znamenja, a kojim se referira na paragrafe i rečenice Kur'ana. U toj oznaci pronalazimo još jednu božansku aluziju, u kojoj se ukazuje na nadnaravni karakter Knjige u cijelosti, ali jednako i manjih jezičkih jedinica, bile one kratke ili duge. I konačno, dolazimo do pojma *tilāwa*. Izvedena iz glagola *talā*, što znači slijediti ili ići iza, ova riječ počela se upotrebljavati za učenje Kur'ana kao nebeski podsjetnik da Božiji poslanik nije bio prvi koji je izgovarao kur'anske ajete, već je svojim učenjem "slijedio", budući da ih je prvi izgovarao melek Džibril, a Poslanik "ga je slijedio" (*talāhu*) imitirajući Džibrilovo učenje. Mi slijedimo Poslanika.

Ovdje treba naglasiti da je Kur'an Časni jedina knjiga na svijetu sve do danas isticana po osobinama kojih nema nijedna druga knjiga na Zemaljskoj kugli. Ova se usporedba ne temelji na pitanjima tema, ideja, jezika ili stila ove knjige. Uostalom, svaka knjiga na svijetu ima određene osobine što je odvajaju od svih ostalih prema svojoj temi, idejama koje prezentira ili jeziku i stilu. Ja ovdje govorim prije o "vrsti" knjige kao takve.

Ako biste, primjera radi, uporedili knjigu koju upravo držite u svojim rukama s bilo kojom drugom knjigom u svojoj biblioteci, ne biste pronašli ništa što je izdvaja od ostalih utoliko što je to knjiga. Možemo, naravno, uporediti knjigu napisanu na engleskom s knjigom napisanom na arapskom jeziku, a u tom bismo slučaju rekli da se te dvije knjige međusobno razlikuju po dvjema osobinama: 1. jeziku na kojem su napisane (jedna na engleskom a druga na arapskom) i 2. smjeru u kojem se čitaju (ona na engleskom čita se slijeva nadesno, dok se knjiga napisana na arapskom jeziku čita zdesna nalijevo). Tu se iscrpljuju razlike između ovih dviju knjiga. Međutim, nijedna od njih ne

izdvaja se od svih drugih knjiga po jednoj od ovih dviju osobina. Postoje milioni drugih knjiga napisanih na engleskom, kao i onih na arapskom jeziku. Nasuprot tome, Kur'an krasi određeni broj obilježja koja on ne dijeli ni s jednom drugom knjigom na licu Zemlje, niti s bilo kojom knjigom u historiji ljudskoga roda. Pronašao sam dvadeset takvih distinktivnih obilježja, a dvanaest ih navodim ovdje:

1. Upotrijebljeni su jedinstveni pojmovi za označavanje kur'anskih poglavlja ili paragrafa.
2. Može se čitati na više od jednog načina, a svaki način smatra se božanskim nadahnućem.
3. Način na koji se uči razlikuje se od načina na koji je Kur'an zapisan. Primjeri su riječi za namaz (*al-ṣalāh*), zekat (*al-zakāh*) i život (*al-ḥayāh*); ove se riječi u Kur'anu pišu sa slovom *w* (obično oznaka za dugi vokal *ū*), a čitamo ih kao da je napisan elif (kojim se obilježava dugi vokal *ā*). Još jedan primjer jeste riječ *qawārīrā* u suru el-Insan (Kur'an 76: 16), koja se čita bez elifa na kraju riječi, iako se on bilježi u pisanju.
4. Tekst Kur'ana ima drugačiji izgovor od bilo kojeg drugog arapskog teksta na svijetu. Taj različiti način izgovora detaljno je opisan kroz umijeće *tedžvida*, lijepog učenja Kur'ana, kroz slijeđenje uspostavljenih pravila izgovora i intonacije.
5. Piše se drugačije od bilo kojeg drugog teksta na arapskom jeziku. (Razlog je činjenica da se pravila izgovora prema kojima je zapisan Kur'an razlikuju od pravila savremenog arapskog jezika, kao i od pravila od prije četrnaest stoljeća.)
6. Može se dokumentirati jedino na temelju slušanja učenja njegovog teksta naglas. Osim oslanjanja na *tedžvid*, izvornost Kur'ana oslanja se na usmeni lanac prenošenja koji vodi do samog poslanika Muhammeda.

7. Kur'an se uči melodično. Poslanik je naredio: "Učite Kur'an lijepo i melodično; ko ga ne uči tako, taj nije jedan od nas".⁹ "Nije jedan od nas" znači da takav ne slijedi put Poslanika.
8. Jezik i stil Kur'ana razlikuju se potpuno od jezika i stila čovjeka koji nam ga je dostavio, to jest poslanika Muhammeda.
9. Milioni ljudi širom svijeta naučili su Kur'an napamet od korica do korica.
10. Većina onih koji su naučili Kur'an napamet ne govore arapski jezik, čak ga i ne razumiju. Arapi ne čine više od 20 procenata ukupnog broja muslimana.
11. Različiti tekstovi iz Kur'ana potvrđuju se milionima puta tokom svakog dana. Kur'an se naglas uči triput dnevno: tokom jutarnjeg namaza (sabah), namaza poslije zalaska sunca (akšam) i posljednjeg večernjeg namaza (jacija), u sklopu zajedničkog obavljanja tih namaza. Tome treba dodati zajednički namaz petkom i zajedničke namaze što se obavljaju za vrijeme Ramazanskog i Kurban-bajrama. Ti se namazi obavljaju u stotinama hiljada džamija širom svijeta već četrnaest stoljeća, od vremena kad je naredba o njihovom obavljanju i izdata. Ako predvodnik u namazu pogrešno izgovori neku riječ ili napravi neku drugu grešku u učenju, ispravit će ga oni koji ga u namazu slijede. Taj izvanredni, intenzivni metod ovjeravanja autentičnosti Kur'ana ne dopušta da ijedna riječ ili slovo budu izostavljeni ili dodati njegovom tekstu, kao i da bilo koja riječ ili sintagma budu iskrivljeni na bilo koji način.
12. Kur'an je neposredno potaknuo najširu naučnu revoluciju koju svijet poznaje, i to u rekordnom vremenu. Osim Kur'ana, nijedna druga knjiga u historiji ljudskoga roda nikada nije izazvala književnu, naučnu, intelektualnu i jezikoslovnju revoluciju u razmaku od samo nekoliko decenija, i to

⁹ Hadis u predaji prenesenog od Sa'da ibn Ebi Vekkasa navodi Al-Dahabi u djelu *Sýyar a'lám al-nubalá'*.

na zabačenom poluotoku neobrazovanih ljudi, među čijim je stanovnicima Biblija bila jedina poznata i čitana knjiga.

NOVA JEZIČKA FORMULACIJA

Poput literata na drugim jezicima, predislamski arapski pjesnici razvili su bazu najčešće korištenih jezičkih struktura iz kojih su crpili jezički materijal za izražavanje svojih ideja, a od tih jezičkih struktura rijetko su se udaljavali. Posljedično tome, na raspolaganju su imali kalupe i obrasce koji su predstavljali jezičku osnovu za njihovu poeziju.

U predislamskoj poeziji može se pronaći nekoliko stotina osnovnih jezičkih obrazaca što su bili u opticaju među pjesnicima prije početka objavljivanja Kur'ana, a ti obrasci činili su nešto što se može nazvati infrastrukturom predislamske *kaside* ili ode. Mnogi od tih obrazaca korišteni su i nakon početka objavljivanja Kur'ana, a neke pjesnici koriste ih i danas u svojoj poeziji. Ti obrasci predstavljali su primarne jezičke jedinice korištene kao osnova za ukupnu strukturu poeme ili književnog teksta, a pjesnik, pisac ili govornik tek su se rijetko udaljavali od njih i uvodili novi obrazac kako bi obogatili staru jezičku strukturu.

Ti književni obrasci mogu se porediti s komadima slagalice ili karata. Književnici bi imali već spremne dijelove od kojih trebaju načiniti jezičke oblike – svoje poeme ili književna djela. Tako nastale, poeme mogu izgledati nove nekome ko posmatra izvana. U stvarnosti, one su bile tek stari kalupi ili sirovi materijal korišten za nastajanje novih oblika. Kratak pogled na početne stihove izabranih predislamskih poema dovoljan je da ilustrira veličinu i frekventnost tog fenomena u antičkoj arapskoj poeziji: *wa man yaku dā...*, *wa innī imru'un in...*, *alā hal atā 'annā...*, *alā layta š'rī hal...*, *alāan'im šabāhan ayyuhā al-rab'...*, *halīlayya murra bī...*, *amin āli asmā' al-ṭuluṭ al-dawārisu...*, *yā šāhibayya talawamā, waddī' umāmata inna...*, *ahāḡaka min*

asmā'a rasmu al-manāzil..., samā laka šawqun ba'da mā kāna..., liman ṭalālun bayna al-ḡadiḡah...

No, jezik kur'anske objave potresao je sve u korijenu. Razbio je stare, naslijedene kalupe, a stare jezičke tkanine zamijenio tkanjem novih vlastitih kako bi izlio nove jezičke kalupe predodređene da prodrmaj u arapski književni jezik uzduž i poprijeko. Ti novi oblici nisu bili ograničeni na jedan dio ili aspekt Kur'ana, već su obuhvatili Knjigu u cijelosti. Sljedstveno tome, kad bi se ljudi privikli na njen jezik, mogli bi lahko prepoznati "kur'anski rukopis" čak i na slučajnom uzorku obične sintagme, izraza ili konstrukcije preuzete iz bilo kojeg dijela Knjige.

VEĆINA JEZIČKIH OBLIKA U KUR'ANU SE NE PONAVLJA

Jedinstvena "aroma" kur'anskih jezičkih konstrukcija može nas navesti da povjerujemo da se one ponavljaju mnogo puta u ovoj knjizi tako da nam, bez obzira na to što su nove i različite od dobro poznatih konstrukcija iz arapskog jezika, kako iz Poslanikova vremena tako i današnjeg, to ponavljanje omogućava da ih prepoznamo kao kur'anske konstrukcije u osnovi. Međutim, uprkos činjenici da u Kur'anu postoji ponavljanje, kur'anske konstrukcije koje se *ne* ponavljaju brojnije su od onih koje se ponavljaju. Ustvari, većina jedinstveno kur'anskih konstrukcija i izraza javljaju se samo po jednom. Pa ipak, uprkos tome, one zadržavaju svoju posebnu i jasnu aromu. Kad su posrijedi konstrukcije iz arapskog jezika mimo Kur'ana, bilo da govorimo o poeziji ili prozi, teško ćemo ih prepoznati i teško će zadržati svoj oblik i strukturu, osim ako se ponavljaju toliko mnogo da se naviknemo na to da ih slušamo. Prema tome, još jedno značajno obilježje Kur'ana Časnog jeste lahkoća s kojom se navikavamo na njegove jezičke oblike i strukture čak i onda kad se ne ponavljaju.

Neko će ovdje prigovoriti i upitati zbog čega tvrdim da jedino Kur'an sadrži jedinstvene sintagme i izraze. Uostalom, svaki pisac na Zemlji posjeduje jedinstven način izražavanja, poseban i različit od drugih stilova. To je, naravno, donekle tačno. Međutim, bez obzira na to koliko se međusobno razlikuju stilovi različitih autora i bez obzira na to koliko se mogu razlikovati u različitom vremenu i prostoru, ti stilovi ne omogućavaju nam uvijek da međusobno razlikujemo njihove autore. Nije rijetka pojava da dvojica pisaca imaju toliko sličan stil pisanja da nas dovedu u sumnju. To će nam biti jasno uzmemo li jednu rečenicu iz opusa jednoga pisca i uporedimo je sa rečenicama drugih pisaca. Primjera radi, možemo napraviti slučajan izbor iskaza peterice arapskih pisaca iz različitih književnih perioda – Al-Ma'arrīja, Ibn al-Muqaffa'e, Ibn Ḥazma, Ṭāhā Ḥusayna i Muṣṭafe Šādiqa al-Rafi'ija – te zatražiti od nekoga da spoji ime na autora s njihovim iskazima. Iskazi su sljedeći:

- (١) واما الكتاب فجمع حكمة وهو
 (٢) وان هذا ليولد من الحزن والأسف غير قليل
 (٣) يبتدون أساليب ومناهج في نظم الكلام
 (٤) لا يخاف على ولده من اليتيم
 (٥) ولكن الفن البياني يرتفع على ذلك

Bez obzira na to koliko je neko vičan književnosti ili koliko je široko obrazovan, bez obzira na to koliko je pronicljiv književni kritičar, čak i izvorni govornik arapskog jezika neće biti u stanju tačno spojiti ove iskaze i njihove autore, osim sasvim slučajno.¹⁰ Ako bismo, s druge strane, naveli jedan ajet iz Kur'ana

¹⁰ Autori ovh iskaza jesu: 1. Ibn al-Muqaffa', *Kalila wa Dimna*, str. 68; 2. Ibn Ḥazm, *Tawq al-ḥamāma*, str. 216; 3. Ṭāhā Ḥusayn, *Fi al-adab al-ġāhili*, str. 315; 4. Al-Ma'arrī, *Rasā'il Abī al-A'lā al-Ma'arrī*, sv. 3, str. 587; 5. al-Rafi'i, *Wahy sl-Qalam*, sv. 1, str. 16.

– bilo koji, dugačak ili kratak – pored ovih pet iskaza čiji su autori ljudi, iako pripadaju potpuno različitim periodima i pripadaju sasvim različitim književnim pravcima, čak i običnom čitatelju Kur'ana bilo bi lahko prepoznati koji iskaz potječe iz Svete knjige.

SASVIM JEDINSTVENE KUR'ANSKE KONSTRUKCIJE

Postoji mnoštvo jedinstvenih kur'anskih konstrukcija i izraza koji se ne ponavljaju, a mogli bismo na svakoj stranici Kur'ana pronaći popriličan broj takvih konstrukcija i izraza. Kako bismo osigurali da naši zaključci budu objektivni i reprezentativni prije nego subjektivni i selektivni, možemo za primjer uzeti prvu stranicu Kur'ana, koja u većini štampanih primjeraka obuhvata ajete sure el-Bekare od 6. do 16. Čak i taj mali uzorak jasno će pokazati koliko su brojne i raznolike takve konstrukcije i izrazi. Na ovoj jednoj stranici pronaći ćemo 23 konstrukcije, a svaka od njih posjeduje zasebnu strukturu, različitu ne samo od izraza i konstrukcija iz arapske poezije i proze te onih koji se nalaze u hadisima, već i od izraza i konstrukcija na toj istoj stranici Kur'ana. Vidjet ćemo da je, pored njihove jedinstvenosti i posebnosti, te uprkos utjecaju Kur'ana na arapski jezik u cjelini i privlačnosti njegovog prefinjenog stila arapskim piscima i pjesnicima u minulim stoljećima, većina tih izraza i konstrukcija ostala jedinstveno kur'anska i, prema tome, precizno odvojiva od ljudskih jezičkih izraza. Sličan fenomen nećemo pronaći ni u jednom drugom književnom jeziku u svim ovim stoljećima.

Ovo su neke od tih konstrukcija:

(١) سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

1. **Ajet 6:** "Svejedno im je – upozoravao ih ti ili ne upozoravao, oni uzvjerovati neće".

(٢) وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

2. Ajet 7: Njih čeka silno stradanje”.

(٣) وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا

3. Ajet 8a: “Ima ljudi koji govore: ‘Vjerujemo!...’”

(٤) وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

4. Ajet 8b: “...a zapravo ne spadaju u pravovjernike”.

(٥) وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

5. Ajet 9: “...ali varaju samo sebe a da to i ne osjete”.

(٦) فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

6. Ajet 10a: “U njihovim srcima bolest je, pa Allah samo čini da bolest još teža bude”.

(٧) وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

7. Ajet 10b: “A čeka ih strahotno stradanje...” (Ovdje se ponavlja konstrukcija iz drugog primjera.)

(٨) بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

8. Ajet 10c: “...za laži njihove”.

(٩) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

9. Ajet 11a: “Kada im se kaže: ‘Ne činite po Zemlji smutnje...’”

(١٠) قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

10. Ajet 11b: “...on uzvrate: ‘Mi samo zavodimo uredno stanje’”.

(١١) إِلَّا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ

11. Ajet 12a: “Upravo oni su ti što smutnju prave!”

(١٢) وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

12. Ajet 12b: "...a da to ne osjećaju".

(١٣) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ

13. Ajet 13a: "Kada im se kaže: 'Vjerujte kao što ljudi vjeruju...'"

(١٤) قَالُوا أَتُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

14. Ajet 13b: "...oni uzvrate: 'Zar da vjerujemo ugledajući se u vjeri na glupake?!'"

(١٥) أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ

15. Ajet 13c: "Upravo oni glupaci su..." (Ovdje se ponavlja konstrukcija iz jedanaestog primjera.)

(١٦) وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

16. Ajet 13d: "...a da to i ne znaju". (Ponavlja se konstrukcija iz dvanaestog primjera.)

(١٧) وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا

17. Ajet 14a: "Kada sretnu one koji vjeruju, kažu: 'Mi vjerujemo'".

(١٨) وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ

18. Ajet 14b: "...a kada se osame uz šejtane svoje..."

(١٩) قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ

19. Ajet 14c: "...onda govore: 'Mi smo s vama, inače – samo ruga-mo se!'" (Ponovljena je konstrukcija iz desetog primjera.)

(٢٠) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

20. Ajet 15a: "Allah se njima izruguje..."

(٢١) وَيُمَدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

21. **Ajet 15b:** "...ostavljajući ih da tumaraju u tiranstvu svome".

(٢٢) أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَى

22. **Ajet 16a:** "Upravo to su oni što za Uputu zabludu kupiše".

(٢٣) وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

23. **Ajet 16b:** "Oni nisu na putu pravome".

Kao što se može vidjeti u navedenim primjerima, četiri kur'anske konstrukcije na ovoj stranici ponavljaju se po dva puta. Međutim, nijedna od ove 23 konstrukcije i izraza ne nalikuje nekom drugom izrazu i konstrukciji iz nekur'anskog arapskog jezika, uključujući i Poslanikove hadise. Stoga, ako bismo pomiješali ove izraze i konstrukcije s onima korištenim u arapskoj poeziji ili prozi, čitatelji bi lahko prepoznali da su oni upravo iz Kur'ana te da ne pripadaju nekom drugom tekstu.

Kako su se onda Arapi iz VII stoljeća nosili s ovom olujom izraza što ih je zapuhнула iz Meke? Gdje je jezik Kur'ana Časno-ga stajao u odnosu na golemu jezičku tradiciju što je doživjela procvat u predislamskoj poeziji? Kakva je reakcija potekla od Arapa koji su dotad bili naviknuti da trguju na jezičkoj pijaci od tek nekoliko stotina jezičkih šablona i obrazaca, kada su odjednom došli u dodir s knjigom koja je sa sobom donijela hiljade novih jezičkih oblika, nepostojećih u njihovim poetskim i proznim tekstovima, koje će ostati nepoznate arapskoj književnoj tradiciji i poslije toga?

KUR'ANSKI JEZIČKI OBRASCI: PRIRODA I SASTAV

Osobnosti koja se manifestiraju na nivou kur'anskih pojedinačnih riječi i obrazaca, kao i veze među riječima, konstrukcijama i izrazima, služe da kreiraju poseban jezik koji će i običan čitatelj teško pomiješati s ljudskim stilom. Razliku između kur'anskog i čisto ljudskog izraza ne možemo razaznati samo

na osnovu jedinstvenih kur'anskih pojmova. Kur'anski jezik ne počiva na konstrukcijama ili njihovom melodičnom stilu. Nisu ni nove kur'anske slike te koje nas zadivljuju, kao ni božanski nadahnute poruke sa svojom mudročću, svečanošću, težinom, bezvremenošću i drugim kvalitetima. Nije to ni poseban nebeski diskurs, koji je opet čvrsto sazdan, pouzdan, majstorski, utemeljen na znanju, autoritativan i uzvišen iznad slabog ljudskoga duha. Jedinstveni kvalitet kur'anskoga teksta prelazi granice svega toga i nalazi se na mjestu gdje su svi ti elementi spojeni u jezičke jedinice i obrasce koji će se, čak i ako su pomiješani s hiljadama ljudskih iskaza, rečenica, sintagmi i tome slično, uvijek pokazati kao izvorno kur'anski.

I najmanja promjena u kur'anskim obrascima prouzrokovat će narušavanje specifičnog poetskog metra. Ustvari, broj poetskih metrova jednak je broju kur'anskih jezičkih obrazaca. Ti metrovi nisu zasnovani na vokalima i konsonantima kao što je slučaj u prozodiji ljudskoga izraza, a nisu zasnovani ni na ljudskim pravilima što vladaju u književnosti i određuju je. Štaviše, kur'anski obrasci o kojima govorimo odstupaju od tih pravila u nebrojenim primjerima, ali ih to odstupanje čini još tečnijim i maestralnijim. Sljedeći ajet, na primjer, sadrži šest slova *mim* na malom razmaku: *Wa man azlamu mimman mana'a masāğida Allāhi an yudkara fihā ismuhu* ("Ko je veći nasilnik od onoga što zabranjuje da se u hramovima ime Allahovo spominje". – Kur'an 2: 114). Kada se čitaju prema pravilima *tedžvida*, izgovaraju se ovako: *wa man azlamu mimmama...* U suri Hūd nalazimo osam glasova *mim* s kratkim međusobnim razmakom: *Wa 'alā umamin mimman ma'aka* ("I za narode koji su uz tebe..." – Kur'an 11: 48). Prema *tedžvidu*, glasit će: *wa 'alā umamim mimmam ma...* Ipak, uprkos tom dugom nizu *mimova*, ovi pasaži ne zvuče teško i nezgrapno na način kako bi zvučali da se u takvom nizu nađu u nekom tekstu ljudskoga porijekla.

Metar, odnosno kur'anski ritam, nastaje na drugim suprotnim faktorima i elementima koje, po mome mišljenju, još

uvijek ne možemo prepoznati i definirati svojim ljudskim kritičkim sposobnostima. Taj stav potvrdilo je više zapadnih mislilaca; oni su razvili osjećaj za Kur'an istražujući ga i priznali da postoji neobični psihološki dojam što ga je Kur'an ostavio na njih iako im nije bilo poznato značenje njegovog teksta. Jeffrey Lang o tim autorima piše sljedeće:

Kao što mnogi konvertiti znaju, ne morate biti musliman da biste osjetili unutrašnju snagu Kur'ana, budući da su oni uglavnom birali islam nakon i zbog takvih trenutaka. To su potvrdili i mnogi istraživači Kur'ana koji nisu muslimani. Britanski arabista Arthur J. Arberry prisjeća se kako mu je Kur'an pomogao da prebrodi težak period u svom životu. On je izjavio da je slušanje melodičnog učenja Kur'ana na arapskom jeziku za njega bilo kao slušanje otkućaja vlastitog srca. Frederick Denny, nemuslimanski pisac, prisjeća se "izuzetno uzbudljivog iskustva" koje čovjek osjeća kad čita Kur'an, kada čitatelj počne osjećati "neko neprirodno, ponekad i zastrašujuće prisustvo". Umjesto čitanja Kur'ana, čitatelj počinje osjećati da Kur'an "čita" čitatelja!¹¹

U preokupaciji da opišemo prirodu nove kur'anske tkanine ne trebamo izgubiti iz vida činjenicu da je ta nova tkanina ostala "nova" sve do danas. Sve što čovjek napiše ili kaže po prvi put, neminovno će s prolaskom vremena postati staro. Jezički obrasci što su ih uveli prvi predislamski pjesnici bili su novi kad su ih oni predstavili prvi put. Međutim, nije prošlo mnogo vremena prije nego što su, da se tako izrazimo, postali stara iznošena kapa, nešto što su pjesnici jedan za drugim ponavljali. Što se tiče kur'anskih jezičkih obrazaca, većina ih je zaustavila vrijeme u času kada su prvi put bili objavljeni, jer ih ni bezbroj ponavljanja nije učinio starima.

¹¹ Jeffrey Lang, *Even Angels Ask: A Journey to Islam in America* (Beltsville, MA: Amana Publications, 1997), str. 139. Arberijev iskaz preuzet iz: Arthur J. Arberry, *The Koran Interpreted* (Oxford: oxford University Press, 1964), Introduction. Dennyjev iskaz preuzet iz: Frederick Denny, *Islam* (New York: Harpe & Row Publishers, 1987), str. 88.

Jezik poslanika Muhammeda imao je dvije zasebne varijante: *hadis-i kudsi* (sveta predaja), odnosno izrijeci čije je značenje Poslanik primio božanskim nadahnućem a prenio ih svojim riječima, te obične hadiske predaje, odnosno izrijeci samoga Poslanika u kojima je koristio svoje riječi i prenosio značenje na svoj način. Jezik hadisa u objema formama obilježen je izvrsnom rječitošću i ljepotom izraza. Istovremeno, taj je jezik zadržao određene ljudske odlike što ga jasno i nedvosmisleno odvajaju od božanskoga govora u Kur'anu, koji nije moguće imitirati.

Zamislite da upravnik fabrike okupi svoje zaposlenike i održi im govor u kojem im želi kazati da je svako odgovoran za vlastite greške. Kako bi izrazio svoj naum, želi se pozvati na dobro poznatu kur'ansku rečenicu *wa lā taziru wāziratun wizra uhrā* ("Niko neće tuđe breme nositi". – Kur'an 35: 18), ali bez neposrednog navođenja tih riječi. Pokušavajući da parafrazira tu rečenicu tako što će neke kur'anske riječi zamijeniti vlastitima ali ipak ostaviti istu jezičku strukturu, zamjenjuje arapski oblik *w-z-r* iz ovoga ajeta korijenom *h-m-l* i kaže: *wa lā taħmilu ħāmilatun ħimla uhrā*. Posuđujući taj izrazito kur'anski jezički obrazac, on prelazi granicu navođenja riječi ili parafraziranja; on ostavlja strukturu nepromijenjenom dok ugrađuje svoje vlastite riječi, zamjenjujući tako kur'anske riječi riječima sličnog značenja i zadržavajući isti metar. Međutim, dobija tek smiješnu jezičku akrobaciju.

“ONDA VI DAJTE JEDNU SURU KAO NJEGOVA ŠTO JE”

Zato su se naši preci u vjeri podsmjehivali ljudima koji su naivno pokušavali okrnjiti Kur'an i islam donoseći šepave i nezgrapne jezičke strukture i tvrdeći da su to kur'anske sure. I mi se zato smijemo danas kad ljudi nastavljaju s takvim besmislenim pokušajima. Pokušaju li u Kur'an umetnuti nešto njemu strano ili formulirati rečenicu, pa čak i sintagmu koja se uspinje na

nivo kur'anskog neprevaziđenog jezika, njihove krivotvorine pokazuju se falsifikatima spram kur'anske prvotne jedinstvenosti na nivou pojedinih riječi i struktura, baš kao što test DNK pokaže ishod onima što pokušaju pripisati dijete čovjeku koji nije njegov biološki otac ili onima što optuže čovjeka za nešto što nije počinio. Jezik Kur'ana odbit će svaku jezičku krv koju mu pokušaju ubrizgati, a ta nekompatibilna krvna grupa oštetit će svako tkivo s kojim dođe u dodir.

Obrasci koji su obilježili govor Poslanika

Možemo navesti nebrojene primjere riječi Božijeg poslanika. Stoga bismo se mogli upitati sljedeće: Da li se sve što se odnosi na nebeski jezik može primijeniti i na njegove riječi? Hoće li ishod biti isto smiješna mješavina riječi ako napravimo isti eksperiment s Poslanikovim riječima kao što smo učinili s jednom sintagmom iz Kur'ana? Možemo li biti sigurni da je jezik Poslanika, bez obzira na to koliko je njegov stil bio uzvišen, nadmoćan i jedinstven, također ljudski govor koji je bio predmet krivotvorenja? Još jednom, kako bismo izbjegli zamku upadanja u subjektivnost i selektivan pristup te kako bismo slijedili princip "uzmi sve što dođe" – a taj smo princip primijenili u svojoj studiji na primjeru prve stranice Kur'ana i u odluci da pažnju usmjerimo na istraživanje jedne od prvih sura (sure el-Muddessir) – za primjer ćemo uzeti hadis koji se nalazi u prvom poglavlju djela *Riyāḍal-ṣāliḥīn* (Bašče ispravnih) autora Imama al-Nawawija, to jest jednu od najčuvenijih zbirki poslaničkih izriječja. U tom hadisu primjećujemo nepogrešivu razliku između Božijeg govora i Poslanikovih riječi:

Omer ibn el-Hattab, neka je Allah zadovoljan njim, veli: "Čuo sam Božijeg poslanika kako govori: 'Djela se cijene prema namjerama i svakome čovjeku pripada ono što je namjeravao. Ko hidžru učini radi Allaha i Njegovog poslanika, hidžra njegova bit će upisana [onako kako je namjerio] – radi Allaha i Njegova poslanika. A ko hidžru učini kako bi stekao nešto od

ovoga svijeta ili žene kojom bi se oženio, bit će mu suđeno prema njegovoj namjeri.”¹²

Svako od nas može konstruirati svoj vlastiti iskaz na osnovu strukture vidljive u Poslanikovim prvim riječima *Innamā al-a'mālu bi al-niyyāt* (Djela se cijene prema namjerama). Neko bi, primjera radi, mogao reći *Innamā al-'ibra bi al-natā'ig* (Pouka je u ishodu djela) bez da naruši prepoznatljive jezičke konvencije ili da bude izložen ismijavanju i prigovorima. Isto bi bilo jednostavno zasnovati vlastiti jezički iskaz na drugom jezičkom obrascu iz navedenog hadisa, *wa innamā li kulli imri'in mā nawā* (I svakome čovjeku bit će suđeno prema onome što je namjeravao). Možete, na primjer, reći: *wa innamā li kulli mutasābiqin mā aḥraza* (Svatom takmičaru pripada ono što je postigao), bez osjećaja da je taj iskaz čudan u bilo kojem smislu ili bez brige da će neko na to uputiti sarkastičan komentar. Slično tome, možete upotrijebiti svakodnevni jezik i sačiniti iskaz zasnovan na obrascima iz prethodnog hadisa. Imitirajući obrazac *fa man kānat hiḡratuhū ilā Allahi wa rasūlihī fa hiḡratuhū ilā Allahi wa rasūlihī* (Ko hidžru učini radi Allaha i Njegovog poslanika, hidžra njegova bit će upisana – radi Allaha i Njegova poslanika), može se reći: *fa man kānat ḡāyatuhū al-ḥayr fa aḡruhū 'azīm* (Čiji cilj bude dobro djelo, nagrada će mu biti golema). Na osnovu obrasca *wa man kānat hiḡratuhū li dunyā yuṣībuhā aw imra'atin yunkihuhā fa hiḡratuhū ilā mā hāḡara ilayhi* (A ko hidžru učini kako bi stekao nešto od ovoga svijeta ili žene kojom bi se oženio, bit će mu suđeno prema njegovoj namjeri), može se reći: *wa man kānat ḡāyatuhū mālan yarbaḥuhū aw šuhratan yanāluhā fa aḡruhū huwa wa ma ihtāra li nafsihī* (A ko za cilj ima da zaradi novac ili stekao slavu, nagrada će mu biti ono što je za sebe odabrao), bez prizivanja podsmijeha ili čuđenja onih koji će pročitati napisano ili čuti izgovoreno.

¹² Abū Zakariyyā Yaḥyā ibn Šaraf al-Nawawī, *Riyāḍ al-ṣāliḥīn*, ur. 'Abd al-'Aziz Rabāh i Aḥmad Yūsuf al-Daqqāq (Damask: Dār al-Ma'mūn li al-turāt, 1980), str. 4.

Činjenica je da je korpus izvornih Poslanikovih hadisa pomiješan s hiljadama krivotvorenih. Međutim, naši su učenjaci uspjeli identificirati te strane i krivotvorene hadise. Zahvaljujući visoko razvijenim metodama dokumentacije, ti su naučnici skoro s potpunom sigurnošću uspjeli razdvojiti autentične hadise od krivotvorenih. U određenom broju predaja sačuvanih do danas, poslanik Muhammed upozoravao je na mogućnost mijesanja autentičnih i krivotvorenih izrijeaka i ustanovio je više principa na osnovu kojih su muslimani uspjeli prepoznati njegove stvarne riječi i odvojiti ih od izrijeaka koje su ubacivali plagijatori s ličnim ciljevima i namjerama. U jednom od takvih hadisa Poslanik veli:

Ako čujete riječi pripisane meni a vaša ih srca (i umovi) prepoznaju, ako osjetite da su vam bliske, ja ću biti još spremniji da ih priznam od vas samih. S druge strane, čujete li riječi pripisane meni a vaša srca ustuknu pred njima ili osjetite da su vam daleke, ja ću se više udaljiti od tih riječi nego vi sami.¹³

Trebamo imati na umu također, ako imamo tri verzije istoga hadisa, da najmanje dvije verzije odstupaju od izvornih riječi samoga Poslanika, odnosno da su ih formulirali ili zamislili prenosioci. Međutim, ta blaga odstupanja u pojedinim riječima ne umanjuju vrijednost niti narušavaju Poslanikov jezički stil.

NOVE KONSTRUKCIJE I IZRAZI

Sasvim je jasno da je pri istraživanju i opisu konstrukcija (*tarākīb*, jed. *tarkīb*), izraza (*ta'bīrāt*, jed. *ta'bīr*), obrazaca (*sabā'ik*, jed. *sabīka*) i jezičkih veza u Kur'anu nekada veoma teško povući jasnu liniju između ovih različitih elemenata. Međutim, u ovom potpoglavlju pokušat ćemo ostati u lingvističkom domenu onoga što ja posmatram kao konstrukcije

¹³ Predaju bilježi Aḥmad ibn Ḥanbal u svome djelu *Al-Musnad*.

(*tarākīb*) i izraze (*ta'bīrāt*). Primjera radi, nećemo se upuštati u razmatranje nivoa pojedinačnih riječi niti ćemo se baviti jezičkim jedinicama koje sadrže četiri ili više riječi, jer bi nas to odvelo u domen obrazaca (*sabā'ik*), to jest većih jezičkih jedinica, koje u sebi mogu sadržavati konstrukcije i izraze, ali same nisu sadržane unutar pojedinačnih konstrukcija ili izraza.

U diskusiji što slijedi ograničit ćemo se na formulacije od dvije ili tri riječi koje iskazuju neku novu gramatičku ili retoričku vezu a ta veza nije postojala u arapskom jeziku prije pojave Kur'ana. Definicije konstrukcija (*tarākīb*) i izraza (*ta'bīrāt*) često se preklapaju, zbog čega ih je ponekad teško jasno diferencirati. Stoga u ovoj studiji konstrukciju, *tarkīb*, definiram kao verbalnu formulaciju kojom se *ne* iskazuje zaokružena misao i koja se sastoji od partikula, veznika, prijedloga, pojedinačnih glasova i slično, dok izraz, *ta'bīr*, definiram kao verbalnu formulaciju kojom se iskazuje zaokružena ili skoro zaokružena misao i koja se prevashodno sastoji od imenica i glagola.

Kur'anske konstrukcije (tarkīb)

Sasvim iznenada i u kratkom vremenskom razdoblju potrebnom za dostavljanje objave, Kur'an je Arapima donio hiljade novih konstrukcija i izraza. Kur'anske sure, i duge i kratke, pune su tih konstrukcija i izraza, a mnoge konstrukcije i izrazi ušli su u arapski jezik jednako na nivou književne produkcije i svakodnevne upotrebe. Ipak, većina ih je ostala ograničena samo na Kur'an, budući da su snažna distinktivna obilježja spriječila njihov ulazak u arapski jezik u drugim domenima.

S ovim konstrukcijama susrest ćemo se pri svakom čitanju Kur'ana. Međutim, nećemo ih prestati primjećivati, ali ih isto tako nećemo smatrati ni čudnima niti će nas zbunjivati na bilo kakav način. Razlog je to što smo toliko naviknuti na Kur'an da jednostavno očekujemo da ćemo pronaći u njemu takve fenomene. No, ako ih pažljivo osmotrimo i ako pokušamo

zanemariti našu naviknutost na jezik Kur'ana te se vratimo svakodnevnom i običnom jeziku, pisanom ili govornom, kao da nikada nismo znali ništa drugo osim tog "običnog" jezika, iznenada ćemo se susresti s potpuno novim jezikom koji nema nikakve veze sa svakodnevnim ljudskim, uprkos činjenici da su zasnovani na istim pravilima.

Prijevod	Konstrukcija iz svakodnevnog arapskog jezika	Kur'anska konstrukcija
Ko je taj...?	من الذى	مَنْ ذَا الَّذِي
Možete li...?	هل ينتظر منكم	هَلْ عَسَيْتُمْ
Ako ne budu u stanju da donesu...	فما داموا عاجزين أن يأتوا	فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا
Nakon što...	بعد أن	بَعْدَ إِذْ
I tako smo učinili...	وهكذا جعلنا	وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا
I svaki od njih...	وكل واحد منهم	وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا
Skoro nas je odveo u stranputicu...	كاد أن يضلنا	إِنْ كَادَ لِيُضِلَّنَا
Čak i ako ti donesem...	حتى إن جئتك	أَوْلَوْ جِئْتِكَ
I pošto je došao...	فلما جاء	فَلَمَّا أَنْ جَاءَ
Mi ćemo ih poraziti...	إننا سنغلبهم	إِنَّا لَنَحْنُ الْعَالِبُونَ
[Vi ste] ovdje sigurni...	آمنين هنا	فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ
Rijetko...	ما أقل	قَلِيلًا مَّا

Tabela 1: Usporedba novih kur'anskih konstrukcija s konstrukcijama iz arapskog jezika

Letimičan pogled na gornje konstrukcije, od kojih se većina javlja više puta u Kur'anu, bit će dovoljan da pokaže koliko su različite od konstrukcija upotrebljivanih među Arapima u svakodnevnoj komunikaciji.

Uprkos tome što se takve konstrukcije inače rijetko javljaju jer se, kao što smo naveli, sastoje prevashodno od partikula, veznika, prijedloga, pojedinačnih glasova i slično, možemo ipak pronaći 12 novih konstrukcija samo u suri el-Muddessir.

Ajet	Prijevod	Kur'anska konstrukcija
9	I tada će to dan biti...	فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ
16	Nikako, on je...	كَلَّا إِنَّهُ
19	Proklet bio, kako će...	فَقُتِلَ كَيْفَ
20	I još jednom: proklet bio kako će...	ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ
24	Ovo je samo...	إِنْ هَذَا إِلَّا
27	A znadeš li ti šta je...	وَمَا أَدْرَاكَ مَا
31	Tako [Allah] koga hoće...	كَذَلِكَ يُضِلُّ
32	Nikako! A Mjeseca mi!	كَلَّا وَالْقَمَرِ
43	Nismo među...	لَمْ نَكُ مِنْ
49	Šta im je pa...	مَا لَهُمْ عَنْ
53	Nikada! Jer, oni ne...	كَلَّا بَلْ لَا
56	Jedino Allah bude li htio...	إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

Tabela 2: Nove konstrukcije u suri el-Muddessir

Umjesto da se pitamo koliko novih izraza ima u ovoj istoj suri, bolje bi bilo da upitamo da li ona sadrži ijedan izraz koji *nije* nov. Sura el-Muddessir broji 56 ajeta i zauzima manje od dvije stranice u Kur'anu, ali opet možemo nabrojati najmanje 65 novih kur'anskih izraza samo u njoj, te 12 novih konstrukcija u tih 56 ajeta, od čega se ukupno 30 sastoji od dvije ili tri riječi. To praktično znači da se u ovoj suri jedva mogu pronaći izrazi koji su bili bliski Arapima prije objave Kur'ana. Još neobičnija i uzbudljivija jeste činjenica da se 52 od tih 65 izraza ne javljaju nigdje osim u ovoj suri. To još jednom potvrđuje ne samo da je kur'anski jezik bio nov, već i da svaku suru krasi različite jezičke osobenosti. S ovim fenomenom često ćemo se susretati u opisu kratkih sura u drugom tomu ove studije.

Rb.	Ajet	Prijevod	Izraz
1.	1.	Ti što sam sebe pokrio si!	يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ
2.	2.	Ustani pa opominji!	قُمْ فَأَنْذِرْ
3.	3.	I Gospodara svoga veličaj ti!	وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ
4.	4.	I odjeću svoju očisti!	وَوِثْيَاكَ فَطَهِّرْ
5.	5.	I idolatriju napusti!	وَالرِّجْزَ فَاهْجُرْ
6.	6.	I da je mnogo nemoj prigovarati!	وَلَا تَمُنَّ بِتَسْتَكْبِرْ
7.	7.	I zarad Gospodara svoga strpi se ti!	وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ
8.	8.	I u Rog kada će se puhnuti!	فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ
9.	9.	Dan tegoban	يَوْمَ عَسِيرٍ

Rb.	Ajet	Prijevod	Izraz
10.	10.	Krivovjernima neće goditi!	عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يُسِيرٍ
11.	11.	Meni prepusti onoga koga sam samotnim stvorio...	ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا
12.	12.	Pa mu imetak dao...	وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا
13.	12.	Imetak golemi	مَالًا تَمْدُودًا
14.	13.	Sinove nazočne mu podario...	بَنِينَ شُؤْبَدًا
15.	14.	Put mu sasvim lagodnim učinio...	مَهْدَتٌ لَهُ مَمْهِيْدًا
16.	15.	[A on] žudi ne bih li mu više dao.	يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ
17.	16.	Prema Našim znamenjima prkosan je ostao.	كَانَ لآيَاتِنَا عَنِيدًا
18.	17.	Ja ću ga usponom opteretiti teško.	سَأَرْهُقُهُ صُعُودًا
19.	18.	Znao je smišljati i procjenjivati.	فَكَرَّ وَقَدَّرَ
20.	19.	Proklet bio, kako će procjenjivati.	فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ
21.	22.	Smrknuo se i namrštio.	عَبَسَ وَبَسَرَ
22.	23.	Okrenuo se i uzoholio.	أَدْبَرَ وَأَسْتَكْبَرَ
23.	24.	Vradžbina nasljedna	سِحْرٌ يُورَثُ
24.	26.	U Vatru ću Ja njega baciti!	سَأُصْلِيهِ سَقَرَ
25.	28.	Koji neće ostaviti ni poštediti.	لَا تَبْقِي وَلَا تَذَرُ

Rb.	Ajet	Prijevod	Izraz
26.	29.	On će kožu spaljivati.	لَوَاحَةٌ لِلْبَشَرِ
27.	31.	Nadzornike Vatre	أَصْحَابَ النَّارِ
28.	31.	Broj njihov samo smo učinili...	وَمَا جَعَلْنَا عَدَّتَهُمْ
29.	31.	...iskušenjem za one što vjeruju.	فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا
30.	31.	Oni kojima je data Knjiga...	الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
31.	31.	I da bi oni što vjeruju još čvršće vjerovali...	وَيَزِدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
32.	31.	U čijim srcima je bolest...	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
33.	31.	Ovim primjerom šta Allah želi?	مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا
34.	31.	Allah koga hoće prepušta zabludi...	يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ
35.	31.	...a koga hoće pravilno upravi.	وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
36.	31.	...vojske Gospodara tvoga	جُنُودَ رَبِّكَ
37.	31.	...opomena ljudima.	ذِكْرِي لِلْبَشَرِ
38.	32.	Nikako! A Mjeseca mi...	كَلَّا وَالْقَمَرَ
39.	33.	...i tako Mi noći tek što će minuti...	اللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ
40.	34.	...i tako Mi zore tek što će ciknuti!	وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ
41.	35.	...istinski strahotni.	لِإِحْدَى الْكُبَرِ

Rb.	Ajet	Prijevod	Izraz
42.	36.	Upozorenje zarad ljudi.	نَذِيرًا لِلْبَشَرِ
43.	37.	...koji žele napredovati ili zaostati	أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ
44.	38.	...zalag za ono što je zaraditi uspjela.	بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةً
45.	39.	...onih što su zdesna	أَصْحَابِ الْيَمِينِ
46.	40.	Oni će raspravljati u vrtovima.	فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ
47.	41-40.	Raspravljati o grješnicima.	يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْجَرِيمِينَ
48.	42.	Šta vas je u Vatru dovelo?	مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ
49.	43.	Nismo pripadali klanjačima.	لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ
50.	44.	I ne bijasmo od onih što su hranu davali ubogima.	وَلَمْ نَكُ نَطْعُمُ الْمَسْكِينِ
51.	45.	Znali smo dangubiti s dangubama.	نَحْوُضُ مَعَ الْخَائِضِينَ
52.	46.	Dan Vjere	يَوْمِ الدِّينِ
53.	46.	Dan Vjere lažnim smatrali smo.	نُكِّدُ بِيَوْمِ الدِّينِ
54.	47.	Zadesi nas smrt izvjesna.	أَتَانَا الْيَقِينُ
55.	48.	Posredovanje posrednika	شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ
56.	49.	Opomeni okreću leđa	عَنِ التَّذَكُّرِ مُعْرِضِينَ
57.	50.	Magarcima rastjeranim...	حَمْرٍ مُسْتَنْفِرَةٍ
58.	51.	...što se pred lavovima u bijeg daju!	فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

Rb.	Ajet	Prijevod	Izraz
59.	52.	...da se listovi rašireni njemu daju.	يُوقَىٰ صُحُفًا مُنشَرَةً
60.	53.	Svijeta drugoga oni se ne pribojavaju.	لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ
61.	54.	On [Kur'an] je opomena!	إِنَّهُ تَذَكُّرَةٌ
62.	55.	Pa ko hoće – imat će ga na umu.	فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ
63.	56.	Allah bude li htio...	يَشَاءُ اللَّهُ
64.	56.	Dostojan je da Ga se čuvaju...	أَهْلُ التَّقْوَىٰ
65.	56.	Praštanje je svojstveno Njemu.	أَهْلُ الْمَغْفِرَةِ

Tabela 3: 65 novih izraza pronađenih u suri el-Muddessir.

S izuzetkom dvaju izraza, *lā tubqī wa lā taḍār* u 26. ajetu i *yašāʾ Allāh* u 56. ajetu zabilježeni u službenoj i nešto rjeđe u neslužbenoj upotrebi arapskog jezika izvan Kur'ana, svi drugi izrazi ostali su ograničeni samo na Kur'an.

POJEDINAČNE RIJEČI I NADNARAVNOST KOMBINIRANJA NOVOGA I JASNOGA

Kur'an je prepun novih riječi, a ta činjenica potakla je brojne zapadne skeptike da izjave kako jezik Kur'ana nije izvorno arapski. Ti skeptici, izgleda, nisu primijetili da se u samom Kur'anu na više mjesta navodi kako je objavljen na "čistom arapskom jeziku" (Kur'an 26: 195).

Najnoviji zagovornik tako ekstremnog stava jeste njemački orijentalista Christoph Luxenberg, koji u knjizi *Syro-Aramaic Reading of the Koran*, objavljenoj u Njemačkoj 2000. godine,

navodi da je Muhammed "krivotvorio" Kur'an i da ga je ekscerpirao iz kršćanskih tekstova. Pjesmu prema kojoj je Kur'an izveden iz kršćanskih tekstova stalno sviraju orijentalisti i kršćani evangelisti. Prema Luxenburgu, jezik Kur'ana nije arapski, već prije ono što on naziva sirijsko-aramejski, jezik trgovaca što su posjetili Meku i pomiješali se s lokalnim stanovništvom. Luxenberg ide još dalje i navodi kako su, u svjetlu te "činjenice", značenja u Kur'anu ustvari potpuno različita od onoga što su mislili muslimanski komentatori Kur'ana.¹⁴

Bespotrebno je govoriti da su Luxenbergovovu tezu o sirijsko-aramejskom porijeklu Kur'ana pobili drugi naučnici, muslimani i nemuslimani, uprkos zvonima koja prate tako očigledno pogrešne optužbe.

Ustvari, suprotno Luxenbergovoj tvrdnji, nove riječi sadržane u Kur'anu javljaju se u oblicima zasnovanim na kriterijima što se nalaze u srcu arapskog jezika i njegovih lingvističkih pravila. Teško da i jedna riječ u cijelom Kur'anu odstupa od tih formi i oblika. Osim toga, nove riječi prisutne u Kur'anu pojavljuju se u jedinstvenim jezičkim kontekstima koji omogućavaju čitateljima da shvate njihovo značenje uprkos tome što su novi. Stoga, kombinacija novoga i jasnoga predstavlja još jedan aspekt inovativne nadnaravnosti što se očituje u jeziku Kur'ana.

ZNAČAJ NOVIH IZRAZA PRONAĐENIH U KUR'ANU

Veoma važnim događajem smatralo se kad bi određeni arapski pjesnik ili književnik uveo novi izraz, posebno ako bi taj izraz toliko utjecao na ljude da bi ušao u svakodnevnu komunikaciju te ako bi ga drugi pisci i pjesnici počeli upotrebljavati. Pojava jedne takve riječi u cjelokupnom stvaralaštvu jednoga pjesnika vodila je čak do toga da su ga drugi povezivali s njom sve dok ne

¹⁴ Christoph Luxenberg, *The Syro-Aramaic Reading of the Koran: A Contribution to the Decoding of the Language of the Koran* (Berlin: Verlag Hans Schiller, 2007).

bi postala dio njegovoga imena. Primjera radi, predislamski pjesnik Al-Nābiġa al-Zubaynī (u. 604) postao je poznat pod ovim imenom prema riječima *faqad nabajāt lanā minhum šu'ūr*; Al-Muraqqaš al-Akbar dobio je ime po riječima *raqqaša fī zahr al-adīm qalam*, dok je Al-Musayyab ibn Alas (u. 575) stekao svoje ime na temelju riječi *ġizāran fa qūlū li al-masayyab yalḥaq*.

Pri izučavanju jezika Kur'ana moramo posebno imati na umu određene činjenice vezane za njegove nove izraze. Čak bi i malo dijete bez poteškoća moglo izmisliti velik broj novih riječi ako ima dvadeset i devet različitih glasova i slova na raspolaganju. Moglo bi izmiješati te glasove po svojoj volji i tako stvoriti doslovno milione novih riječi. Međutim, ovdje su važna sljedeća pitanja: Ko će razumjeti te riječi kasnije? Koja je njihova književna vrijednost? Upravo se tu najjasnije očituje nadnaravnost Kur'ana. Pustinjski Arapi iz VII stoljeća nisu samo razumjeli novi tekst koji im je prezentiran, i to od prvog časa kad su ga čuli, uprkos tome što im je donio potpuno nov jezik u svim temeljnim elementima i dimenzijama: riječima, partikulama, imenicama i glagolima, konstrukcijama, izrazima i obrascima, relacijama između riječi, novim gramatičkim konvencijama, novim konceptima i pravnim propisima, historijskim izvještajima i naučnim činjenicama. Njihova reakcija prelazila je granice pukog razumijevanja onoga što su čuli i ulazila je u područje osjećaja i divljenja, toliko snažnih da su graničili s nevjerovatnim, te spontanog priznanja kur'anske nadmoći i nedostižnosti, jednako od vjernika i skeptika.

Novi kur'anski izrazi lahko se mogu klasificirati u sljedećih pet skupina:

1. Riječi već poznate Arapima, ali kojima je Kur'an donio nova značenja, a mogle su se razumjeti na osnovu jezičkog ili re-toričkog konteksta u kojem bi se pojavile. Primjeri takvih riječi jesu sljedeći: *sultān* (vlast), *marad* (bolest, metafora za nevjerništvo), *tawallā* (okrenuti se od nekoga/nečega),

aslama (predati se [Bogu]), *al-dunyā* (zemni svijet, život na ovome svijetu), *al-šālihāt* (dobra djela), *al-šuhadā'* (šehidi), *al-rūḥ* (duh, duša, melek Džibril), *ḥāšī'in* (smjerni), *nabtahilu* (skrušena molba Bogu), *iṣr* (breme, metafora za zaboravljenost), *kitāb* (božanska objava), *al-bayyina* (dokaz, metafora za islamsku objavu), *al-birr* (pobožnost, dobročinstvo), *'iwağ* (nepravilnost), *al-ḥart* (usjevi, oranje, obrada zemlje, metafora za ženu), *yanzurūn* (razmatrati, prosuđivati), *yaṣṭūn* (uvreda, napad), *al-muhtadūn* (upućeni, metafora za vjernike), *al-burūğ* (tornjevi, sazviježđa), *al-qadr* (sudbina), *yaqdir* (odrediti, predodrediti) i *yuqaddir* (razdijeliti, dodijeliti, meditirati).

2. Postoje i riječi koje su nove u derivacionom pogledu, ali izvedene iz morfoloških korijena već poznatih Arapima u tom vremenu. Ova kategorija obuhvata veći broj riječi od prve i uključuje sljedeće: *ātāhu* (on mu je dao), *malakūt* (carstvo, kraljevstvo), *ṭāğūt* (sile zla), *al-ğāhiliyya* (vrijeme neznanja, to jest predislamski period), *šalawāt* (crkve, bogomolje), *hādū* (slijede židovsku vjeru), *maqāmī'* (nasloni, željezni maljevi), *al-furqān* (ono što razdjeljuje istinu od laži), *al-raqīm* (natpis), *marqūm* (zabilježeno, zapisano, zapis ili registar), *al-mihrāb* (mihrab, niša), *al-qaṣaṣ* (priče), *ğuzzā* (borba), *al-muhtaṣir* (tor), *al-an'ām* (stoka), *daḥāhā* (poravnao ju je [Zemlju]), *su'ur* (glupost, ludilo), *tazāwar* (obilaziti, zaobilaziti), *multaḥad* (utočište), *al-'ādūn* (prijestupnici, oni što prelaze postavljene granice), *rabbāniyyūn* (Božiji ljudi), *qānitūn* (pokorni), *al-munāfiqūn* (licemjeri), *'illiyyūn* (mjesto uzvišeno), *šakūr* (duboko zahvalan [čovjek]), Onaj što na zahvalnost odgovara [Bog]), *al-ḥayawān* (istinski život), *al-sū'ā* (zlo), *al-salsabīl* (vodoskok u Džennetu), *tilqā'* (prema, ka), *wā'adnā* (sastali smo se, sreli smo se).
3. Riječi koje su prestale biti nove te prešle u novu fazu i predstavljaju obogaćenje arapskog jezika tako što su ušle u svakodnevnu interakciju. Ta nova faza označava stabilnost i

raširenost njihove upotrebe. U takvim slučajevima, jedna ili više riječi dobile su osobenosti “tehničkih termina”, koji su imali moć prenijeti šire i obuhvatnije značenje od prvobitnog dosega određenog termina. Primjeri takvih riječi ili termina jesu sljedeći: *mu'min* (vjernik), *kāfir* (nevjernik), *ḍikr* (spominjanje Allaha, islamska objava), *masāʿid* (mjesto obavljanja molitve, doslovno “mjesto gdje ljudi padaju ničice”), *al-sā'a* (Dan proživljenja, doslovno “čas”), *ağr* (nagrada, posebno u zagrobnom životu), *al-taqwā* (bogobojnost, svijest o Božijem prisustvu), *ḥasana* (dobro djelo, doslovno “nešto lijepo”), *sayyi'a* (loše djelo), *nikāh* (brak, ženidba/udaja), *al-ğayb* (onostrano, područje neviđenog), *al-šahāda* (svijet osjetilnog), *al-šalāh* (namaz, svakodnevna molitva), *al-zakāh* (pročišćavajuća milostinja), *al-īmān* (vjera), *al-ğihād* (napor, ulaganje truda), *al-širk* (pridavanje Bogu druga), *al-āhira* (drugi svijet, svijet poslije smrti), *al-qiyāma* (proživljenje) i *al-nār* (pakleni oganj).

4. Riječi koje nisu bile poznate ili nisu bile u upotrebi među govornicima arapskog jezika prije objave Kur'ana, a i korišteni tih riječi bili su im nepoznati; Kur'an ih je upotrebljavao u jezičkom kontekstu koji je omogućavao slušateljima i govornicima arapskog jezika da izvedu njihova značenja. Većina riječi iz ove kategorije predstavljaju arabizirane oblike posuđenica iz drugih jezika, naročito perzijskog, grčkog, etiopskog, nabatejskog, sirjanskog, koptskog i hebrejskog. Neki od tih primjera jesu sljedeće riječi: *širāt* (pravi put), *subḥānak* (slava Tebi [Bože]), *abb* (trava), *qaswara* (lav), *siğğīn* (neizbježan način), *barzah* (prepreka, mjesto između), *siğill* (zapis), *siğğūl* (kamen i opeka, tvrd poput pečene opeke), *tannūr* (peć za pečenje opeke), *ḍizā* (nepravedan), *qamtarīr* (srdit, gnjevan), *sundus* (svila), *istabraq* (brokat), *abārīq* (bokali, pehari, ibrici), *al-qīṣṭ* (pravednost, jednaka mjera), *al-qīṣṭās* (puna mjera), *al-firdaws* (raj), *miškāh* (udubljenje za lampu), *tūbā* (sreća, blagoslovljenost), *qarāṭīs*

(listovi), *surādiq* (šator, paviljon), *ill* (pakt, savez, krvne veze), *kursiyy* (stolica, prijestolje), *arā'ik* (divani, nosiljke), *ġibt* (kumir) i *yamm* (otvoreno more).

5. Riječi što su se pokazale novim putem alegorijskih i prenesenih značenja koja im je Kur'an podario. Ustvari, veći na riječi u svim jezicima svijeta nastale su na ovaj način. Kur'an je obogatio arapski jezik stotinama takvih riječi, čije je preneseno značenje dotad bilo nepoznato među Arapima. Neke od tih riječi jesu: *islām* (pokoravanje, predanost), *kufṛ* (pokrivanje, prikrivanje [istine nevjerovanjem]), *yatazakkā* (pročistiti se vjerovanjem), *sidra* (stablo lotosa), *al-mīzān* (vaga [na kojoj će se vagati dobra i loša djela na Sudnjem danu]), *ḥart* (usjevi, njiva, obrađivanje, i to u kontekstu zemlje ili žena, referirajući na seksualnu intimnost), *al-hudā* (vođenje [stazom istine]), *al-dalāla* (stranputica, greška), *al-taqwā* (biti obazriv, bogobožan, izbjegavati [Božiju srdžbu stalnom budnošću i činjenjem dobrih djela]), *umma* (zajednica, ljudi, danas u značenju zajednice muslimana), *libās* (odjeća, ruho, upotrebljava se metaforički u značenju duhovnog pokrivanja i zaštite), *muḥṣanāt* (čedne žene, doslovno "zaštićene, nedodirljive"), *āya* (znak, znamenje, čudo, koristi se za oznaku kur'anskih ajeta/paragrafa), *al-awwāb* (Onaj Koji se okreće, odnosi se na Boga kao Onoga ko prihvata one koji Mu se obrate), *wāzira* (nosačica bremena, ljudska duša), *al-ḥāfira* (zemlja, tlo), *al-sāhira* (stanje pune budnosti) i *al-hunnas* (skriveno ili nevidljive zvijezde).

Ipak, kako će čitatelji i shvatiti, nismo se oslanjali samo na broj novih riječi u Kur'anu da bismo dokazali nadnaravnost njegovog jezika. To se može vidjeti u činjenici da od 58 novih pojava opaženih u suri el-Fatiha samo pet otpada na nove riječi, a to su, *al-Raḥmān*, *al-'ālamīn*, *al-dīn* (u značenju Sudnjega dana), *al-širāt* i *al-ḍallīn*.

Kur'an sadrži vlastite jedinstvene riječi, kao što sadrži zasebne obrasce, konstrukcije i jezičke veze. Međutim, moramo biti svjesni dviju veoma značajnih razlika između kur'anskih riječi s jedne i kur'anskih obrazaca s druge strane. Za razliku od kur'anskih obrazaca (*sabā'ik*), većina novih riječi u Kur'anu nisu bile nove u arapskom jeziku iz Poslanikova vremena. Osim toga, nije bilo teško ili nemoguće upotrebljavati takve pojedinačne riječi u svakodnevnoj komunikaciji na arapskom jeziku kao što je bilo nemoguće posuđivati i upotrebljavati osobene jezičke obrasce nađene u Kur'anu. Prema tome, kur'anski jezički obrasci predstavljaju "otisak prsta" koji nikada nijedan ljudski jezički obrazac ne može reduplicirati.

Nove riječi u suri el-Muddessir

Sura el-Muddessir sadrži 256 riječi i pokriva manje od dvije stranice teksta, ali u njoj veoma jednostavno možemo izdvojiti 84 nove riječi, što znači da je skoro trećina riječi u ovoj suri nova. Primjeri novih riječi jesu sljedeći:

1. *al-ruġz*: novi izraz upotrijebljen za oznaku idola ili mučenja.
2. *al-Nāqūr*: nova riječ koja upućuje na Rog u koji će puhnuti melek Israfil da označi Sudnji dan.
3. *ša'ūdan*: metaforička slika prema kojoj je mučenje povezano sa strmim usponom.
4. *basar*: nova riječ u značenju "namrštititi se".
5. *lawwāḥatun li al-bašar*: nova sintagma prožeta novim značenjem mijenjanja boje kože (*al-bašara*) ili pojavljivanja na ljudskim bićima (*al-bašar*).
6. *kafarū*: u značenju "odbili su poziv u islam". Izvorno značenje glagola *kafara* jeste "pokriti, prikriti"; značenje je, prema tome, da su prikrili istinu zatvaranjem svojih umova i srca pred njom.
7. *ūtū*: novi oblik i novo značenje: "dato im je".

8. *rahīna*: izvedena od glagola u značenju “založiti, dati u zalog”, ova riječ ima značenje “založen za”.
9. *salakakum*: novi oblik upotrijebljen u značenju “dovelo vas do”.
10. *saqar*: nova riječ za Džehennem, Pakao.
11. *qaswara*: nova riječ u značenju “lav” ili “luk, svod”.
12. *al-maǧfira*: nova riječ kojom se ukazivalo na oprost.

Nova upotreba partikula u suri el-Muddessir

Pored bogatstva novih riječi što ispunjavaju suru el-Muddessir, ona sadrži najmanje četrnaest novih načina upotreba arapskih partikula (*adawāt*). Primjera radi, veznik *fa* pojavljuje se na poziciji neobičnoj za arapski jezik. Naime, veznik *fa* smješten je u arapskom jeziku između dvaju glagola ili dviju imenica, s funkcijom povezivanja drugog glagola s prvim, odnosno druge imenice s prvom. Umjesto toga, u tri uzastopna ajeta sure el-Muddessir (ajeti 3–5), ovaj veznik nalazi se između direktnog objekta (koji dolazi na početku sintagme, a ne na njenom kraju) i njegovog glagola (koji opet dolazi poslije objekta, a ne prije njega). Tako, ova tri ajeta glase: *wa rabbaka fakabbir* (doslovno: “I Gospodara svoga potom veličaj!”), *wa tiyābaka faṭahhir* (doslovno: “I odjeću svoju potom očisti!”), *wa al-ruǧza fahǧur* (doslovno: “I idolatriju potom napusti!”). U sedmom ajetu ovaj veznik nalazimo između prijedloške sintagme i glagola s kojim je sintagma uparena: *wa li rabbika faṣbir* (doslovno: “I zarad Gospodara svoga potom strpi se!”).

Osim toga, u 16, 32, 53 i 54. ajetu riječ *kallā*, koja se inače upotrebljava za iskazivanje naglašene čestice *Ne!*, upotrijebljena je u značenju ukora, zastrašivanja ili u značenju “zaista”.

U 19. i 20. ajetu – *faqutila kayfa qaddara, tumma qutila kayfa qaddara* (“Proklet bio, kako će procjenjivati, i još jednom: Proklet bio, kako će procjenjivati!”) – upitna čestica *kayfa* ne upotrebljava se u upitnom značenju, što je slučaj u arapskom

jeziku izvan Kur'ana. Ne upotrebljava se ni u priloškom značenju. Umjesto toga, upotrebljava se u značenju sličnom *ḥarf mašdarī*¹⁵, a u tom slučaju, zajedno s glagolom što slijedi, može biti posmatrana kao subjekat glagola *qutila* u pasivu. Značenje te sintagme bilo bi, prema tome, *qutila taqdīruhu*, što doslovno znači: "Njegovo procjenjivanje (ili: kovanje zavjere) je uništeno (doslovno: ubijeno)", odnosno: "Neka je njegovo procjenjivanje (kovanje zavjere) uništeno!". Još jedna interpretacija mogla bi biti: *qutila ḡazā'a taqdīrihi* – "Uništen (neka) je u naknadu za njegovo kovanje zavjere". Prihvatimo ili bilo koju od ovih interpretacija, nema osnove da se riječ *kayfa* posmatra kao upitna čestica ili prilog.

Pored toga, partikulom *in* u 24. i 25. ajetu iskazuje se negacija; prema tome, ona je ekvivalent partikulama *mā* i *laysa*. Ta dva ajeta glase: *Fa qāla in hādā illā siḥrun yu'tar. In hādā illā qawl al-bašar* – Potom reče: "To nije ništa do vradžbina koja se da naslijediti. To nije ništa do govor ljudski!". Takva posebna upotreba partikule *in*, raširena i neobična koliko i upotreba glagola *kāna* i sintagme *mā zāla* (u značenju "još uvijek je" poslije glagola u sadašnjem vremenu), može se naći na mnogim mjestima u Kur'anu. Međutim, još uvijek nisam pronašao nijedan primjer takve upotrebe u predislamskoj poeziji.

* * *

Prisustvo najmanje 84 nove riječi u kratkoj suri poput ove, pritom objavljene u ranom periodu poslaničke misije, imalo je potencijal da izazove istinski šok u glavama i srcima ljudi koji su je čuli po prvi put. Stoga ne bi trebalo čuditi to što je nakon slušanja prvih trinaest ajeta sure Fuṣṣilat, Utbe ibn Rebia, vođa

¹⁵ Primjer *ḥarf mašdarī* bila bi partikula *an*, poslije koje može doći konjunktiv (*našb*) u obliku sadašnjeg vremena, odnosno glagol u prošlom vremenu. Može se reći "nakon što je otišao" (*ba'da an dahaba*) ili "nakon što ode" (*ba'da an yaḏhaba*). Obje ove kombinacije s partikulom *an* mogu biti zamijenjene glagolskom imenicom (*mašdar*). Tako, umjesto *ba'da an dahaba*, može se reći *ba'da dahābihu* (doslovno: "nakon njegovog odlaska"); isto se može reći umjesto *ba'da an yaḏhaba*.

iz plemena Kurejš i veliki majstor arapskog jezičkog izraza, došao nazad svojim ljudima u stanju ukočenosti, nesposoban da dokuči niti riječ onoga što je prethodno čuo. Koliki tek šok možemo očekivati ako uzmemo u obzir činjenicu da, pored svih novih riječi u Kur'anu, on sadrži pregršt novih konstrukcija, izraza, jezičkih obrazaca, metafora, iskaza s višestrukim interpretacijama i elegantno pretočenih konciznih nizova sintagmi, da ne spominjemo nove intelektualne i kulturne dimenzije što se preklapaju s prethodno pomenutim lingvističkim i retoričkim razvojem?

REDEFINIRANJE JEZIČKE JEDINICE

Kada je kur'anska oluja zapuhala, podigla je snažne reakcije, srazmjerne značaju Svete knjige i svega što je ona sa sobom donijela. Međutim, kako je vrijeme prolazilo, njen utjecaj na one što su je čuli počeo je jenjavati, budući da su naredne generacije odrastale naviknute na kur'anski jezik te je on, shodno tome, prestao izazivati osjećaj dubokog poštovanja što su ga iskusile prve generacije slušalaca. Nove kur'anske pojave nisu više ostavljale ljude zatečenim pa da oni odmah počnu slijediti poruke Knjige. Pojava koja je djelovala veoma zbudjujuće na prve recipijente poruke Kur'ana bila je *ajet*. Ajet je predstavljao novi koncept, različit od rečenice (*ġumla*) – osnovne jezičke jedinice u arapskoj prozi – i distiha (*bayt*) kao temeljne jezičke jedinice u arapskoj poeziji. Nova jezička jedinica predstavljena ajetom razdvajala je ono što su Arapi uglavnom sastavljali, a sastavljala je ono na što su bili naviknuti da bude razdvojeno. Sljedstveno tome, napravila je procjep u arapskom pogledu na jezičke temelje, što je otvorilo nove dimenzije u ovom jeziku i proširilo njegove tradicionalne horizonte. Molim vas da sa mnom pročitate sljedeći kratki odlomak s početka sure Ali Imran:

وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ * مِنْ قَبْلُ هَدَىٰ لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ
 الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

“...Tevrat i Indžil On spusti (Kur'an 3: 3)

još ranije, i to kao uputu zarad ljudi, a i Razdjelnik On spusti.
 Onima koji ne vjeruju u Allahova znamenja silna patnja slijedi...” (3: 4)

Treći ajet završava se prije kraja rečenice, to jest prije priloga “još ranije” (*min qablu*), povezanog s glagolskom sintagmom “Tevrat i Indžil On spusti” (*wa anzala al-Tawrāta wa al-Inġīl*). Suprotna pojava zabilježena je u četvrtom ajetu ove sure – on se proteže preko kraja rečenice koja završava riječima “zarad ljudi” (*li al-nās*) i početka naredne rečenice, “ i On spusti”. Četvrti ajet potom se nastavlja i nakon sljedeće rečenice te uključuje novu, rečenicu koja nije gramatički vezana za prethodnu: “Onima koji ne vjeruju silna patnja slijedi” (*Inna al-ladīna kafarū bi āyātina lahum adābun šadīd*).

Analizirajući suru er-Rum (al-Rūm, 30), umetnuo sam dvostruke kose crte tamo gdje bi se očekivalo da jedan ajet završi a drugi počne, kad bi ovaj odlomak bio podijeljen u skladu s nama poznatim lingvističkim tradicijama i jezičkim jedinicama.

الْم * غَلَبَتِ الرُّومُ * فِي آدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ
 سَيَغْلِبُونَ * فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ
 يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ *

Alif-Lam-Mim (1). Bizantinci su pobijedeni (2) u jednoj obližnjoj zemlji; // ali će, nakon što su pobijedeni, oni pobijediti (3) za nekoliko godina; // o prošlom i o budućem Allah odluku donosi. // I vjernici će se tada veseliti (4) Allahovoj pomoći; // koga hoće, On podrži, // jer On je Silni i Samilosni (5)

Kao što se jasno vidi iz prethodnog odlomka, podjela na ovih pet ajeta – na mjestima gdje jedan ajet završava a drugi počinje

– nema nikakve veze s načinom na koji mi tradicionalno razdvajamo rečenice.

TRADICIONALNI VEZNICI U NOVIM OKOLNOSTIMA

Ta nova šema tačaka spajanja i razdvajanja jezičkih jedinica jedna je od osobenosti što prožimaju cjelokupan tekst Kur'ana. Jedna od najistaknutijih karakteristika te nove šeme jeste izostavljanje veznika kao što su *wa, fa, id, innamā* i *qad*, te rastavljenih ličnih zamjenica (*huwa, hiya, hum* itd.) u njihovim tradicionalnim pozicijama između rečenica i klauza, a ta pojava briše općeprihvaćene granice među konstituentima. Jedan primjer tog fenomena nalazi se u suri al-Ra'd (Kur'an 13: 33).

أَفَنَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبَهُمْ
 أَمْ تَتَّبِعُونَ مَا لَا يُعَلِّمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بَظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ لَئِن لَّدِينِ
 كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَصَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَن يَضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن هَادٍ

“Zar Njemu Koji bdije nad svakom dušom prema onome što zaradila je – zar Njemu pridružuju drugove?! Reci: ‘Onda ih imenujte!’ Zar da vi Njemu kazujete o nečemu što Njemu na Zemlji nepoznato je, ili su to samo prazne priče?! Zapravo, onima što ne vjeruju čini se lijepim njihovo spletkarenje i oni su od Pravoga puta odvratili se, a koga Allah prepusti zabludi, nema nikoga ko takvoga naputit će.”

Ako bismo izostavljene riječi iz ovoga ajeta postavili na mjesta na kojima bi stajale da su ista značenja iskazana prema našim ljudskim konvencijama, ishod bi bio nešto poput sljedećeg:

Afa[hākaḏā yakūnu]man huwa qā'imun 'alā kulli nafsin bi mā kasabat wa [qad] ġa'alū lillāhi šurakā'a [fa] qul [lahum] sammūhum [idan] am [tazunnūna annakum] tunabbi'unahu mā lā ya'lamu [bi mā yūġadu] fī al-arḏi am [inna hādā] bi zāhirin min al-qawli [minkum] bal [al-ḥaqqu annahu qad] zuyyina lillaḏina kafarū makruhūm wa šuddū 'an al-sabil...

Prema tome, jasno je da su riječi izostavljene barem na deset mjesta samo u jednom ajetu.

Pokušajmo se sada prisjetiti spona što su nestale iz svih obilježnih pozicija u sljedećim ajetima:

Wa qāla al-laḏīna lā ya'lamūna law lā yukallimūnā Allāhu aw ta'tīnā āyatun kaḏālika qāla al-laḏīna min qablihim miṭla qawlihim tašābahat qulūbuhum qad bayyannā al-āyāti li qawmin yūqinūn. (Kur'an 2: 118)

“Oni koji ne znaju govore: ‘Trebalo bi da Allah obrati nam se, ili da nam da kakvo znamenje’. Tako nešto govorili su i oni ranije, čija srca njihovima sliče. A mi smo izložili znamenja ljudima čiste vjere.”

* * *

Qul innī 'alā bayyinatīn min rabbī wa kaḏḏabtum bihi mā 'indī mā tašt'gīlūna bihi in al-ḥukmu illā lillāhi yaquṣṣu al-ḥaqqā wa huwa ḥayr al-fāṣilīn. (Kur'an 6: 57)

“Reci: ‘Ja sam pri jasnome dokazu Gospodaru svome, dok Ga vi poričete; ja ne raspolažem time što požurujete – samo u Allaha presuda je; On istinu kazuje i najbolji Razdjelitelj On je.’”

* * *

Wa saḥḥara al-šamsa wa al-qamara kullun yağri li aḡalin mu-samman yudabbiru al-amra yufaṣṣilu al-āyāti la'allakum bi liqā'i rabbikum tūqinūn. (Kur'an 13: 2)

“Učinio je da mu se Sunce i Mjesec potčinjavaju, a sve plovi ka Času utvrđenu; On određuje Suštinu, potanko izlažući znamenja kako biste u susret s Gospodarom stekli čistu vjeru.”

Ova vrsta izostavljanja dijelova teksta ne može se jednostavno nazvati novim stilom što ga je Kur'an podario arapskom jeziku. Naime, jasno se primijeti i razlika konceptualne i retoričke naravi, budući da to ispuštanje kur'anskom izrazu daruje jednu dimenziju prefinjenosti i imaginativnu suptilnost koju ne bi posjedovao da nije tako. Kada se u jednom kur'anskom ajetu

zapaze brojna i različita izostavljanja rečeničnih dijelova, vidimo da taj ajet dobija dodatnu rječitost i jasnoću što prelaze granice izvornog i osnovnog značenja.

NOVE RELACIJE MEĐU RIJEČIMA

Sve prethodno opisane pojave odnose se na relacije između ajeta i rečenica. Međutim, šta s pojedinačnim riječima i relacijama između njih? Kur'an je proizveo novu potku i osnovu za veze između riječi. Ta veza nije bila poznata u kulturi Arapa prije objave Kur'ana, a nije bila poznata u drugim kulturama na taj način sve do nastanka književnih pravaca kao što su simbolizam i nadrealizam u modernom vremenu. Prema tome, Kur'an je otvorio nove konceptualne i imaginativne horizonte, sadržane u izvornom značenju Teksta.

Na primjer, četvrti ajet sure el-Fatiha, *māliki yawmi al-dīn* (Gospodaru Dana vjere), sadrži vezu između riječi koja nije bila poznata Arapima iz Poslanikova vremena. Prvi slušatelji Kur'ana bez sumnje su osjetili razliku između ove veze i onih na koje su prethodno bili naviknuti te su, prema tome, ostali zatečeni kada su prvi put čuli ovaj ajet. Uostalom, njihova je "jezička laboratorija" još uvijek bila instinktivna i nerazvijena pošto su joj nedostajali napredni alati za istraživanje i analizu kakve mi imamo danas. Kolokacija među riječima *mālik* (gospodar, vlasnik) i *yawm* (dan) bila je nova i Arapima i nearapima u vrijeme kada je Kur'an objavljen. Bilo je, i još uvijek jeste, uobičajeno povezati vlasništvo (*mulk*) s konkretnim stvarima što se mogu posjedovati. Možemo reći: vlasnik nekretnine, vlasnik dirhema, vlasnik zemljišta, vlasnik automobila, vlasnik broda itd. Međutim, kako možemo govoriti o vlasniku dana? Da li se vrijeme može posjedovati i imati? Da li bi banke i druge finansijske institucije bile voljne otvoriti račun u satima i danima? Prema tome, upotreba sintagme "vlasnik dana" predstavljala je iznenađenje u smislu jezika i odavala poseban

miris Arapima u VII stoljeću. No, još jedno iznenađenje čekalo je odmah iza ugla.

Još nisu bili raščistili ni ovo zbudujuće preplitanje kad ih je dočekaio drugi saobraćajni signal, i to vrste kakvu nikada ne bi očekivali i koji je svijetlio između riječi *yawm* (dan) i *al-dīn* (vjera; presuda). Arapi i nearapi bili su naviknuti na uparivanje riječi koja označava jedinicu vremena s drugom riječju kojom se opisuje događaj što će se desiti u tačno određenom vremenu. Može se reći: sekunda šutnje, sat rada, dan bitke, mjesec posta, godina tuge, period rata, doba buđenja itd. Prije nego što su prvi slušatelji Kur'ana razumjeli značenje preneseno u ovome ajetu, riječ *dīn* nije označavala određeni događaj već apstraktni koncept (vjera, religija). Prema tome, njena kolokacija s riječju kojom se referira na određeni vremenski period (*yawm*) uzrokovala je sljedeći mentalni zastoj, odmah poslije zastoja uzrokovanog povezivanjem vlasništva (*mulk*, *mālik*) s danom (*yawm*). Neočekivani zastoji pojavljivali su se na putu kako su Arapi iz VII stoljeća putovali kroz ovu ali i druge kur'anske sure. Sljedstveno tome, njihove ograničene ljudske uši i glave morali su se potruditi kako bi prihvatili kratke ali veoma snažne "telegrame" što su se jedan za drugim spuštali s Nebesa, uvođeći novi niz jezičkih veza između rečenica, sintagmi i riječi. Zbirom svih tih novih činjenica, inovativna revolucija izvedena jezikom Kur'ana prešla je preko granica jezika, arapskog ali i drugih, i zahvatila područje imaginacije u obliku živopisnih slika, metaforičke upotrebe i retoričkih stilova izraza.

NOVI KUR'ANSKI REPERTOAR SLIKA

Predislamski arapski pjesnici ponavljali su često iste pjesničke slike. Ako bi pjesnička slika jednoga pjesnika zagolicala maštu drugoga, on bi je preuzeo, formulirao na drugi način i ponudio je u drugom kalufu; a mogao ju je upotrijebiti i u izvornom obliku. Takav predislamski utjecaj na putanju arapske poezije

nastavio se stoljećima poslije, nalazeći put do nekih savremenih pjesnika i pisaca te ponekad i do svakodnevne komunikacije. Primijenjene slike nastale su u okruženju poznatom Arapima. Tako je hrabri pojedinac postajao lav, kukavica bi opet postao noj, velikodušan čovjek bio je more, škrtica neplodna zemlja, ozlojeđen čovjek bio je kamila, proždrljivac je bio slon, namršten i miran čovjek postajao bi planina, čovjek ili žena lijepoga lica bili bi Sunce ili Mjesec, prefinjen čovjek zvijezda, prost čovjek bio je klin za pričvršćivanje šatora, bezobziran i površan čovjek bio je leptir, nježan i krotak čovjek bio je janje, tvrdoglav i svojeglav čovjek bio je insekt balegar, uobražen čovjek bio je paun, prepreden i lukav čovjek bio je lisica, crna kosa bila je noć a sijeda dan, bijeli zubi voljene bili su zrna grada, njena usta prsten ili cvijet tratinčice, dok su joj usne bile karnelon, otisci prsta plodovi čičmaka, oči su joj bile cvijet narcisa, stas joj je bio koplje, njeno čelo bilo je jutro a obrve strijele, uvojci što su visili bili su škorpija ili žezlo itd.

Kur'an je zaobišao sve naslijeđene slike, uklonivši ih iz svoga izraza i zamijenivši ih svojim vlastitim ilustrativnim vokabularom punim novih slika. Premda nisam ponudio iscrpan pregled slika pronađenih u Kur'anu, skoro s punom sigurnošću i na osnovu ajeta koje sam analizirao tokom ovoga istraživanja, mogu kazati da izražajni vulkan što je eruptirao iz Kur'ana nije bio ograničen na stvaranje novih kolosalnih ilustrativnih zaliha koje je pridodao našem repertoaru metaforičkih slika. Više od toga, kao što je bio slučaj i s tradicionalnim jezičkim obrascima, Kur'an je napustio, zaključao, uskladištio i ostavio po strani sve deskriptivne slike zabilježene u korpusu predislamske poezije, a nijednu od njih nisam pronašao ni u jednom kur'anskom ajetu.

Pa ipak, još je važnija činjenica da je Kur'an sa sobom donio pravu revoluciju u umjetničkoj strukturi tradicionalnih jezičkih slika uvodeći visoko razvijene, raznolike i vjerovatno jedinstvene veze između pojedinih elemenata i komponenti

tih slika koji su bili daleko ispred tog vremena. Dok su dotad upotrijebljene slike bile ograničenog kvaliteta i kreativnosti, ograničenog broja, sastavljene od elemenata ograničenog djelokruga i zastupljene skoro isključivo u poeziji, Kur'an je razbio te okove, uvodeći arapsku imaginaciju u novo doba i čitav novi svijet slika koje su, sa svojim bogatstvom novih dimenzija, unutrašnje dinamike i međusobnih relacija, bile nepoznate u arapskoj poeziji i prozi.

Tradicionalna pravila što su ih izveli ili naslijedili retoričari razdvajaju metaforičke slike u četiri elementa: 1. *mušabbah*, predmet poređenja, 2. *mušabbah bihi*, "nešto drugo" s čime se *mušabbah* poređi, 3. *adāt al-tašbih*, riječ koja upućuje na postojanje poređenja ili sličnosti (npr. *kao*, *poput* i sl.) i 4. *wağh šabbah*, tačka sličnosti između predmeta poređenja i onog s čime se on poređi i obrnuto. Slika se potom klasificira i kategorizira prema tome je li jedan ili više od tih elemenata eksplicitno spomenut ili nije. Međutim, ako ovim tradicionalnim pravilima i klasifikaciji pokušamo podvrgnuti slike pronađene u Kur'anu, vidjet ćemo da se mnoge od njih ne uklapaju u naše vremenske kategorije. Sljedeće kur'anske slike, primjera radi, ne mogu se analizirati na osnovu ustaljenih pravila retorike:

- *wa lakum fī al-qišāsi hayāh* ("U odmazdi život imate." – Kur'an 2: 179);
- *da'ufa al-tālibu wa al-maṭlūb* ("Nejak je onaj ko traži i ono što traži." – Kur'an 22: 73);
- *wa af'idatuhum hawā'* ("I srca će im bezdan biti." – Kur'an 14: 43);
- *wa yaqḍifūna bi al-ğaybi min makānin ba'īd* ("I izdaleka su Onostranost napadali." – Kur'an 34: 53).

Višedimenzionalna slika

Kada je Kur'an objavljen, Arapi iz Poslanikova vremena susreli su se prvi put s višedimenzionalnim slikama. Pošto su arapski retoričari počeli formulirati pravila arapske retorike i raščlanjivati metaforičke slike na manje sastavne dijelove, morali su isključiti kur'anske slike iz analize zato što se nisu uklapale u njihova pravila ili, bolje rečeno, zato što njihova ograničena ljudska pravila nisu mogla obuhvatiti ili objasniti različite dimenzije slika iz Kur'ana.

S druge strane, oni koji su željeli umanjiti značaj islama i Kur'ana, u neobičnosti kur'anskih slika i njihovom neuklapanju u tradicionalne kriterije vidjeli su slabost na osnovu koje su, prema svome mišljenju, mogli napasti muslimansko vjerovanje. Ibn al-Rāwandī, ozloglašeni slobodni mislilac čiji današnji sljedbenici redaju ode o njegovoj inovativnosti, racionalnosti i naprednom mišljenju, uputio je jedan komentar filologu i književniku Ibn al-'Arabīju u vezi sa ajetom iz Kur'ana (16: 112) *faadāqahā Allāhu libās al-ğū'i wa al-hawf* (doslovno: "Allah je uzrokovao da [nezahvalno naselje] okuse odjeću gladi i straha"), upitavši: "Može li se odjeća okusiti?"

Ibn al-'Arabī je na to odgovorio. "Uredu, ti majmune. Pretpostavi da Muhammed nije bio poslanik. Međutim, ne možeš svakako poreći da je bio Arap!" Naime, Ibn al-Rāwandī je doveo u pitanje citirani ajet govoreći da je bilo tačnije kazati: *fa kasāhā Allāhu* ("Allah im je odjenuo odjeću gladi") ili *faadāqahā Allāhu ṭa'ma al-ğū'i* ("Allah je uzrokovao da okuse [gorčinu] gladi").¹⁶

¹⁶ Asad ove riječi prevodi: "Bog je uzrokovao da okusi sveobuhvatnu bijedu gladi i straha", objašnjavajući u fusnoti način na koji nesreća "zaodjene čovjeka poput odjeće". Vidjeti: Muhammed Asad, *The Message of the Qur'an* (Gibraltar: Dar al-Andalus, 1984), str. 414.

Hipotetička slika

Vrsta slike na koju se ovdje referiram jeste ona što ostavlja našoj ljudskoj mašti na volju da je dovrši, budući da *mušabbah*, predmet poređenja, smješta neposredno pored *mušabbah bihi*, “nečega” s čime se poredi, a to naša obična ljudska osjetila ne mogu shvatiti. Ili se poređenje može vršiti između poznatog i nepoznatog, odnosno nečega što slušatelj/čitatelj nikada prije nije iskusio.

U takvoj slici, čija je priroda pobudila zanimanje ranih retorikara, Kur'an poredi plodove stabla *zaqqūm* u Džehennemu (Muhammad Asad prevodi to kao “stablo sa smrtonosnim plodovima”, a Yusuf Ali jednostavno kao “drvo Zekum”) sa “šejtanskim glavama” (Kur'an 37: 65). Pošto niko dosad nije vidio šejtane niti njihove glave, ova slika ima učinak prepuštanja našoj mašti da izludi dok pokušava utjeloviti odbojnost tog drveća, prikazanog u obliku najodvratnijih stvorenja na licu Zemlje. Ova vrsta slike ruši granice što ih ograničena, logička, racionalna slika postavlja na putu ljudske mašte, a ta se mašta sada nalazi pred beskrajnim horizontima konceptualizacije i boja. Pokušajte stoga uživati zajedno sa mnom, polahko i duboko, u određenom broju kur'anskih slika, prepuštajući se svojoj mašti, osjećajima i emocijama:

لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

“U Njega pogled ne proniče, dok On proniče i u poglede.” (6: 103)

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ

“Na Dan kada se i Zemlja i Nebesa budu zamijenili.” (14: 48)

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا

“A srce Musaove majke opustje.” (28: 10)

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ
مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ

“Da baš svako stablo na Zemlji pero je i da je još sedam mora uz svako more, riječi o Allahu ne bi se ispisale.” (31: 27)

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

“Na Dan ustanuća vascijela Zemlja bit će u Njegovoj šaci.” (39: 67)

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

“A kada se nebo rascijepi pa postane rumeno poput ulja vreloga...” (55: 37)

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ

“Vama najbliže nebo mi smo zaista svjetiljkama okitili i načinili ga tako da se s njega gađaju šejtani.” (67: 5)

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيَرْتَلُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ

“Samo što te pogledima svojim ne pokose navjernici...” (68: 51)

Vrste slika pronađenih u suri el-Muddessir (74)

Pogledajmo još jednom suru el-Muddessir, u kojoj pronalazimo najmanje 31 sliku spomenutih vrsta. Treba imati na umu da su te kur’anske slike bile potpuno nove Arapima iz Poslanikova vremena, uključujući one što su bile zasnovane na elementima poznatim prije pojave islama, kao i slikama koje su prelazile njihove granice. Isto tako, treba naglasiti da retorička klasifikacija primijenjena na svakoj od ovih slika ne predstavlja nužno konačnu ili jedinu kategoriju, budući da – kako smo mogli primijetiti – mnoge slike pronađene u Kur’anu prkose kategorizaciji zasnovanoj na granicama i kriterijima što su ih definirali arapski retoričari. Takve slike prikazane su u *Tabeli 4*.

Ajet	Retorička klasifikacija	Prijevod	Slika
4.	Metafora (riječ "odjeća" predstavlja čovjekovu nutrinu)	I odjeću svoju očisti!	وَيَايَكَ فَطَهَرَ
17.	Metonimija ili aluzija s namjerom isticanja patnje čija je priroda neodređena	Ja ću ga usponom opteretiti teško.	سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا
23.	Metonimija ili aluzija – sintagma "okrenu leđa" označava čin odbijanja	Okrenu leđa [od Naše poruke] i uzoholi.	أَدْبَرَ وَأَسْتَكْبَرَ
31.	Metafora – negiranje Istine predstavljeno je kao čin prikrivanja (glagola <i>kafara</i> izvorno znači "pokriti", "prikriti")	Skloni su negiranju Istine.	كَفَرُوا
31.	Poređenje – čin poticanja i dozvoljavanja nevjerovanja poredi se s odvođenjem u zabludu	Allah koga hoće prepušta zabludi...	يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ
31.	Poređenje – akt poticanja i omogućavanja vjerovanja predstavljen je kao vođenje nekoga pravom stazom	... a koga hoće pravilno uputi.	يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
34.	Poređenje – zora se poredi s otkrivanjem noći (glagol <i>asfara</i> doslovno znači "otkriti")	I tako Mi zore tek što će ciknuti.	وَالصُّبْحُ إِذَا أَسْفَرَ
38.	Poređenje – duša je predstavljena kao zatvorenik iza rešetaka djela koja je činio	Svaka duša je zalag za ono što je zaraditi uspjela.	كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ
39.	Metonimija ili aluzija na stanovnike Dženneta	Onih što su zdesna	أَصْحَابِ الْيَمِينِ
56.	Aluzija na ili simbol straha od Božije kazne (imenica <i>taqwā</i> izvedena je iz korijena <i>t-q-y</i> , u značenju straha ili čuvanja od nečega), što se manifestira činjenjem dobrih djela	Svijest o Bogu	التَّقْوَى

Tabela 4: Retorička klasifikacija slika upotrijebljenih u suri el-Muddessir

AL-ILTIFĀT: JEZIČKO UMIJEĆE SVOJSTVENO SAMO KUR'ANU

Retoričari često raspravljaju o jezičkom fenomenu koji klasificiraju u područje semantike poznatom pod imenom *iltifāt*, ili iznenadna promjena. U književnom kontekstu, *iltifāt* upućuje na neočekivanu promjenu načina oslovljavanja kod nekog govornika ili pisca. Primjera radi, može se desiti iznenadna promjena od trećeg lica (on, ona, ono, oni) ka drugom licu (ti, vi), ili od jednine ka množini. Neki retoričari ovdje uključuju i promjenu od prošlog vremena ka sadašnjem ili imperativu, od imenice ka glagolu itd.

U sljedećem kur'anskom ajetu vidimo promjenu od jednine ka množini: *Balā man aslama wağhahu lillāhi wa huwa muħsinun fa lahu ağruhu 'inda rabbihi wa lā ĥawfun 'alayhim wa lā ĥumyaħzanūn* (Kur'an 2: 112), što znači: "Naravno, **ko** svoje lice Allahu **okrene** i pri tome **dobročinitelj** je – u Gospodara **njegova** nagrada **mu** je; **takvi neće** strepiti niti će se **[oni]** žalostiti."

Ajet počinje trećim lice jednine (ko, njegova), a završava se upotrebom trećeg lica množine (oni), bez obzira na to što je logički subjekat radnje u oba dijela ajeta isti.

Pri navođenju primjera ove pojave, retoričari nisu napravili distinkciju između kur'anskih ajeta i stihova iz predislamske poezije. Naravno, ilustrirajući *iltifāt* naveli su više kur'anskih ajeta nego stihova iz predislamske poezije, što je samo po sebi posredno priznanje da Kur'an u tom pogledu ima prvenstvo. No, na akdemsom nivou, takvi stihovi iz poezije ne mogu se na isti način navoditi kao kur'anski ajeti pri ilustraciji ovoga fenomena.

U svojoj knjizi pod naslovom *Miftāḥ al-'ulūm*, Al-Sakkākī navodi dva stiha iz poezije Alqame al-Fahla (u. 603) u poglavlju o *iltifātu*:

طحا بك قلب في الحسان طروب يكلفني ليلي و قد شط وليها	و عادت عواد بيننا و خطوب بعيد الشباب عصر حان مشيب
Ṭahā bika qalibun fi al-ḥisāni ṭarūbu Yukallifunī Laylā wa qad šaṭṭa walyuhā	Wa 'ādat 'awādin baynanā wa huṭūbu Bu'ayda al-šabābi 'ašra ḥāna mašību
Srce tvoje pred ljepoticom je zaigralo, Srce moje Lejlu traži sada kad je otišla,	Iako je mladost otišla a došlo doba staro. A među nas se vratile prepreke i nesreća.

Moje pitanje je: Možemo li u ovim stihovima pronaći bilo koju vrstu *iltifāta* ili nečega barem vezanog za taj fenomen? Većina retoričara, ako ne i svi, insistiraju da možemo. Međutim, ovi stihovi ustvari sadrže tek običnu konverzaciju. Kao što pjesnici obično čine, a naposljetku isto činimo i svi mi, Alqama se projicira u nekog drugog, koga onda oslovljava zamjenicom “ti”, nakon čega nastavlja dijalog sa samim sobom kao da pred njim sjedi neko drugi. Kasnije se vraća samome sebi i počinje govoriti u prvom licu. Koliko smo puta svi mi ovako govorili sami sa sobom? Ja bih mogao reći: “Bassame, šta ti se desilo? Ne dopada mi se to što sebi radiš. Dobro, onda ću promijeniti svoju odluku. Da, to bi bilo bolje za tebe, Bassame.” U toku ovoga monologa, više sam se puta sebi obraćao u drugom licu pa potom u prvom. No, mogu li to s pravom nazvati *iltifāt*? Imam li pravo staviti to u isti smisao s kur'anskim umijećem poznatim pod tim imenom?

Iltifāt u Kur'anu jeste sasvim novo umijeće, nepoznato u arapskoj predislamskoj književnosti, a ostalo je nepoznato i poslije objave Kur'ana. Sve do danas, taj fenomen ostao je nedostižan piscima ljudima, a ja ne znam da postoji išta slično u bilo kojem jeziku. To nije ni nešto što će se tu i tamo slučajno desiti. Umjesto toga, *iltifāt* čini dosljedan retorički fenomen u kojem

se samo Kur'an specijalizirao. Kada referiram na *iltifāt* kao "fenomen", upotrebljavam tu riječ kako bih naglasio frekventnost ponavljanja različitih formi ovoga umijeća, koja se manifestira u cjelokupnom kur'anskom tekstu. Izvanredno umijeće promjene od jedne ka drugoj zamjenici ili od jednog ka drugom licu ima cilj da pažnja čitatelja bude usmjerena na tok energije, što zahtijeva od čovjeka da misli, brzo mijenja različita lica (ja, ti, on, ona, mi, vi oni, one) i tako usmjerava svoj um da se uključi i usredotoči. Kao što ćemo vidjeti, zamjenica koja upućuje na Boga mijenja se čak šest puta od *huwa* (On) ka *ana* (Ja) i *nahnu* (Mi) u prvim trima ajetima sure el-Isra:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ
الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
* وَأَتَيْنَا مُوسَى الْكُتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا تَتَّخِذُوا مِن
دُونِي وَكِيلًا * ذُرِّيَّةً مِّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا *

"Slava Onome Koji noću prenese Svoga roba od Mesdždul-harama do Mesdždul-aksaa, a čije sno okruženje[Mi] blagoslo-
vili kako bismo mu izvjesno Svoje znamenje pokazali – On je
Taj Koji sve čuje i vidi sve. Musau sno [Mi] Knjigu dali, učinivši je uputom za Sinove Israilove: Nikakvoga zaštitnika ne uzimajte pored Mene, o potomci onih koje sno [Mi] sa Nuhom ponijeli, jer on bijaše rob koji srčano zahvaljuje." (Kur'an 17: 1–3)

Iltifāt u vremenu

Postoje različite vrste *iltifāta* u Kur'anu, a jedna od njih odnosi se na preklapanje različitih glagolskih vremena, tako da su prošlost, sadašnjost i budućnost spojeni u jedno. Ovdje imamo posla s božanskim dimenzijama prostora i vremena što odbijaju da budu ograničene našim ljudskim definicijama i shvaćanjima. Kur'anski izrazi i sintagme variraju između ovih triju

ljudskih vremenskih sfera bez obzira na naše zemaljske norme i granice; oni se oslobađaju zemaljskih okova i prkose granicama što smo ih mi za njih iscrtali u našim ograničenim umovima. Sljedeći kur'anski ajeti pokazat će nam da shvatimo na koji su način zamagljene i isprepletene vremenske granice:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ قَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نَكَدَبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا

“A da ti je samo **da vidiš** kako su **prozborili** kada su ih kraj Ognja **zaustavili**: ‘Da nam je vratiti se pa da ne poričemo Gospodarevo znamenje’”. (Kur'an 6: 27)

Premda ovaj ajet govori Sudnjem danu u budućnosti, upotrijebljeno je prošlo vrijeme u njegovom opisu.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

“I tako mi Ibrahimu **pokazujemo** carstvo Nebesa i Zemlje.” (Kur'an 6: 75)

U prethodnom se slučaju opisuje događaj iz prošlosti, a upotrijebljen je glagol u sadašnjem vremenu.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْءًا عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ

“I tako [Nuh] **gradi** lađu; a kada su glavešine iz njegova naroda **prolazile, rugali su se**.” (Kur'an 11: 38)

Nuhov čin u prošlosti opisan je upotrebom glagola u sadašnjem vremenu, dok su radnje drugih ljudi opisane glagolom upotrijebljenim u prošlom vremenu.

Iltilifāt u akuzativu

Ipak, među različitim vrstama *iltifāta* u Kur'anu, najznačajniji i onaj koji najviše zaslužuje našu pažnju jeste “gramatički *iltifāt*”. Ta vrsta *iltifāta* manifestira se posebno u slučajevima u kojima je akuzativ upotrijebljen na neočekivan način ili na neočekivanom mjestu. Ovi su slučajevi zbunjivali neizreciv broj

gramatičara, koji su pokušavali, kako su činili u odnosu na sve kur'anske jezičke fenomene što se odbijaju podvrgnuti njihovim neodgovarajućim ljudskim pravilima, iznaći gramatička opravdanja, čak i ako je to zahtijevalo da ponude drugo značenje datoga ajeta. Prema tome, dok gramatičari dođu – ako ikada uspiju doći – do čvrste gramatičke formulacije za ovu vrstu akuzativa, predlažem da, umjesto lutanja gramatičkim labirintima, ovaj akuzativ definiramo jednostavno kao “kur'anski akuzativ”, odnosno “akuzativ zasnovan na *iltifātu*”. Što se pak tiče sumnjičavih orijentalista koji tvrde da ovakva neočekivana i neuobičajena upotreba akuzativa predstavlja “grešku”, nešto obično i jednostavno, njihove tvrdnje, kao i tvrdnje mnogih drugih skeptika, mogu se pobiti sljedećim argumentima:

1. Kur'an je objavljen prije formulacije gramatičkih pravila arapskog jezika. Ustvari, upravo je Kur'an potaknuo gramatičare, lingviste i retoričare da izvedu osnove gramatičkih pravila koja danas imamo; da nije bilo Kur'ana, ti naučnici nikada ne bi formulirali takva pravila u ranoj fazi života arapskog jezika. Ukratko, Kur'an čuva pravila arapske gramatike, a pravila arapske gramatike nisu ta koja čuvaju Kur'an.
2. Ako je poslanik Muhammed, kome naši sumnjičavi prijatelji orijentalisti pripisuju autorstvo nad Kur'anom, pravio neke greške u Knjizi, postavlja se pitanje zašto onda nije griješio u svakodnevnoj konverzaciji zapisanoj u hadisima što su došli do nas. Da li bi više pažnje posvećivao tome da ispravlja greške u svakodnevnoj komunikaciji nego u Kur'anu, uprkos činjenici da su njemu pripisane predaje desetinama puta obimnije od teksta Kur'ana i uprkos činjenici da su do danas sačuvani poslanički izriječci rezultat spontano korištenog, svakodnevnog jezika kojim je govorio s ljudima oko sebe? Ima li smisla da je njegov jezik bio besprijekoran kada je govorio bez prethodne pripreme, dok

je njegov jezik bio ispunjen greškama kada se osamljivao i marljivo, daleko od ljudskih očiju, skladao tekst koji bi potom pripisivao svome Bogu?

3. Ako je uistinu bilo grešaka u Kur'anu, zar ne bi Poslanikovi drugovi, koji su bili vični poeziji i jezičkim finesama, bili u stanju ispraviti te greške, osiguravajući tako da Kur'an do nas dođe bez grešaka? Važnije od toga, zar takve greške ne bi udaljile njegove drugove od nove religije, čije božanstvo nije uspijevalo vladati najjednostavnijim pravilima pisanja i govora?
4. Pretpostavljajući jednostavno da u Kur'anu ustvari postoje greške, treba imati na umu da mnogi primjeri gramatičkog *iltifāta* u Kur'anu podrazumijevaju stavljanje riječi u akuzativ (npr. navođenje subjekta imenske rečenice u akuzativu, kao u rečenici *al-Šamsa mušriqa*) – s *fethom* – kada bi bilo normalno da je ona u nominativu s *dammom*, te da su greške takve vrste toliko očite da ih ne bi počinio ni početnik u arapskom jeziku. Primjeri takve upotrebe akuzativa jesu sljedeći:
 - *Hālidīna fihā abadan wa'da Allāhi haqqan* – "...da zauvijek u njima borave, jer Allahovo obećanje istina je" (Kur'an 4: 122). Riječ *obećanje* (*wa'd*) navedena je u akuzativu, a ne u nominativu, iako je subjekat rečenice *Allahovo obećanje istina je*.
 - *Fa innahu riḡsun aw fisqan uhillā li ḡayri Allāhi bihi* – "...jer to zaista pogan je, ili grješno zaklano u nečije drugo umjesto u Allahovo ime" (Kur'an 6: 145). Riječ *fisq*, prevedena kao "grješno zaklano" navedena je u akuzativu, premda je riječ *riḡs* (pogan) u nominativu, a obje su riječi dio iste sintagme.
 - *Wa laqad ḡā'at rusulunā Ibrāhīma bi al-bušrā qālū salāman qāla salāmun* – "Naši izaslanici su s radosnom viješću pohodili Ibrahima: 'Selam!' 'Selam neka je vama.'" (Kur'an II: 69) Prvi put riječ *salām* (mir) upotrijebljena

je u akuzativu, dok je drugi put navedena u nominativu, iako su – gramatički – posrijedi sasvim iste konstrukcije.

- *Dālika ‘Īsā ibnu Maryama qawla al-ḥaqqi* – “To je Isa sin Merjeme – to je Riječ Istine” (Kur’an 19: 34). Bilo bi očekivano da se riječ *qawl* pojavi u nominativu, ali je navedena u akuzativu umjesto toga.
- *Inna hādihi ummatukum ummatan vāhidatan* – “Ova vaša vjerska zajednica jedna je vjerska zajednica” (Kur’an 21: 92). Kao predikat imenske rečenice, sintagma “jedna vjerska zajednica” (*umma vāhida*) trebala bi biti navedena u nominativu, ali stoji u akuzativu.
- *Wa mā ḡā’ala ‘alaykum fī al-dīni min ḥaraḡin millata abīkum Ibrāhīma* – “... i ništa vam teško u vjeri nametnuo nije, a ona je i vjera vašega oca Ibrahima” (Kur’an 22: 78). Riječ *milla* (vjera, kult) trebala bi, prema očekivanjima, biti u nominativu, ali je navedena u akuzativu. Stoga Asad u svome prijevodu dodaje objašnjenje zašto je ova riječ upotrijebljena u akuzativu: “[He] has laid no hardship on you in [anything that pertains to] religion, [and made you follow] the creed of your forefather Abraham”.¹⁷
- *Salāmun qawlan min rabbin raḥīm* – “U miru neka ste’ – reći će Gospodar Milosni” (Kur’an 36: 58). Riječ *qawl* trebala bi biti upotrijebljena u nominativu prije nego u akuzativu. Isto se može reći i za podvučene riječi u sljedećim ajetima.
- *Kallā innahā laḡā nazzā’atan li al-šawā* – “Nikako! Ona će biti buktinja, sigurno, koja će zarad prženja kidati tijelo” (Kur’an 70: 15–16).
- *Wa mizāḡuhu min tasnīmin ‘aynan yašrabu bihā al-muqarrabūn* – “Sa Tesnim-izvorom činit će mješavinu, izvorom iz kojega će Bogu bliski da piju” (Kur’an 83: 27–28).

¹⁷ Nije vam nametnuo ništa teško u [bilo čemu vezanom za] vjeru, [te je učinio da slijedite] vjeru svoga oca Ibrahima.

- *Sa yašlā nāran dāta lahabin wa mra'atuhu hammālata al-ḥaṭab* – “On će se u ognju rasplamsalom pržiti, i žena njegova koja drvlje nosi (Kur'an III: 3–4).

Konačno, prisustvo najmanje petnaest slučajeva različitih vrsta *iltifāta* u kratkoj suri el-Muddessir, objavljenoj u ranom periodu poslanstva, jasan je dokaz veličine i značaja *iltifāta* među brojnim novim jezičkim fenomenima pronađenim u Kur'anu. To također ukazuje na veličinu lingvističkog i retoričkog šoka što su ga iskusili tadašnji Arapi kada su riječi Objave čuli po prvi put.

OTVORENI JEZIK

Kur'an je iznenadio Arape iz Poslanikova vremena novom vrstom jezika s brojnim osobenostima u potpunom međusobnom skladu. Taj prilagodljivi božanski jezik uspio se održati kroz čitavo ovo vrijeme na način da se u njemu otkrivaju značenja što ih nisu raspoznavale prethodne generacije, budući da su stvarnost određenih perioda ili generacija ljudi te tada ograničeno znanje sprječavali naše pretke da vide baš ta značenja. Sljedstveno tome, ljudi iz svake generacije i vjerovatno iz svake zemlje i kulture razumijevali su taj jezik u skladu s vlastitim načinom razmišljanja, vlastitim otkrićima i dostupnim znanjem. Moram priznati da mi je trebalo dugo da počnem cijeniti mudrost Omera ibn el-Hattaba kada je odbio dozvoliti ljudima da tumače Kur'an ili pitaju o njegovim značenjima. Omer je bio veoma odlučan u odbijanju, a išao je dotle da je šibao i pritvarao sve koji bi se oglušili o njegovu zabranu. Ebu el-Abbas o tome veli: “Bili smo skupa s Omerom ibn el-Hattabom, neka je Allah zadovoljan njime, kada mu je prišao neki čovjek i rekao: ‘Zapovjedniče pravovjernih, na šta se odnosi sintagma *al-ḡawār al-kunnas* (Kur'an 81:16)?’ Omer ga je udario po turbanu i bacio mu ga s glave. Potom je upitao: ‘Jesi li ti haridžija? Tako

mi Onoga u Čijoj je Ruci Omerova duša, da sada nisi imao nešto na svojoj glavi, odsjekao bih ti je!”¹⁸

Gledano iz naše ograničene perspektive, tumačenje Kur’ana iz tog perioda – perioda u kojem su živjeli Poslanik i njegovi drugovi – bilo bi riznica s blagom ispunjena zlatnim ključevima iz svijeta jezičkih tajni i misterija skrivenih u Kur’anu. Međutim, iz perspektive dalekovidog čovjeka poput Omera, to bi značilo zatvaranje ljudskog intelekta u kasnijim periodima, pošto bi njegova interpretacija ograničila mogućnost da se naredne generacije upuste u tumačenje i vlastito otkrivanje tajni i nadnaravnih osobina Kur’ana. Konačno, kao što je sam Poslanik kazao, Kur’an je knjiga čija čuda nikada ne prestaju (*lā tanqaḍī ḡā’ibuhu*). Ko bi se čak i u II stoljeću nakon Hidžre usudio predložiti novo tumačenje nekog kur’anskog ajeta da su različito tumačenje od toga već ranije dali istaknuti Poslanikovi drugovi kao što je Omer? Koliko bi bio neodlučan neko ko bi znao da je Omer čuo takvu interpretaciju ali ništa na to nije rekao?

Nebrojena otkrića danas na osnovu kur’anskih nadnaravnih uvida u stvari vezane za nauku obavezno imaju veze s činjenicama što su prethodno bile nepoznate ljudskom rodu, i kao takve stoljećima ostale skrivene ispod površine otvorenog ili višeznačnog jezika o kojem govorimo. Dakle, takva otkrića samo su jedan plod tih posebnih jezičkih osobenosti Božije knjige. Ona su, isto tako, plod napora plemenitih Poslanikovih drugova što su sačuvali Kur’an, ne dozvolivši da se njegova tumačenja zabilježe za potomstvo. “Otvorene” ili višeznačne riječi i izrazi mogu se pronaći u mnogim ajetima koje nazivamo *mutašābih* (alegorijski – vidjeti: Kur’an 3:7). Međutim, te višeznačne riječi i izraze nećemo pronaći u ajetima poznatim pod nazivom *muḥkam* (ajeti temeljnog, osnovnog ili nedvojbenog

¹⁸ Riječi prenosi El-Ḥākim. Za više sličnih predaja vezanih za Omera vidjeti: Ḡalāl al-Dīn al-Suyūṭī, *Ġāmi’ al-ḥadīṭ li al-masānīd wa al-marāsīl*, sakupili i uredili Aḥmad ‘Abd al-Ġawwād i ‘Abbas Aḥmad Saqr (Damask: Maṭba’a Muḥammad Ḥāšim al-Qurtubī, 1981), svezak 2, str. 143–145.

značenja, sasvim jasnog), a oni objašnjavaju temeljna učenja Kur'ana o Božijoj jednoći. Primjera radi, komentatori Kur'ana mogu se lahko razilaziti po pitanju značenja višeznačnog termina *al-šamad* – Vječan, Apsolutan – u suri el-Ihlas (112), budući da potencijalna značenja ove riječi, ma koliko se razlikovala, ne odstupaju od temelja monoteizma. Za razliku od te riječi, međutim, nema mjesta za razlike u mišljenju ili interpretaciji riječi i izraza prije ili poslije riječi *al-šamad*, kakvi su *aḥad* (Jedan Bog, Jedan i Jedini), *lam yalid* (nije rodio) i *lam yūlad* (nije rođen), budući da ove riječi i izrazi zadiru u samu srž monoteizma te stoga ovdje nema mjesta raspravi ili različitim tumačenjima bez obzira na razlike u vremenu, prostoru i kulturi.

Sintagma *Allāhu akbar* jeste dobar primjer onoga što zovemo "otvorenim jezikom". Ovaj se izraz najčešće prevodi kao "Allah je velik" ili "Allah je najveći". Međutim, nijedna od tih interpretacija ne predstavlja precizan prijevod sintagme *Allāhu akbar*, pošto riječ *akbar* u prijevodu znači "veći". Prema tome, tačan prijevod bio bi "Allah je veći". Uprkos činjenici da takav izraz narušava jezičke konvencije prema kojima nakon pridjeva u komparativu treba doći prijedlog *min* (od, nego), islam je ostavio ovaj izraz otvorenim kako bi ostavio čovjeku koji izgovori ove riječi da zamisli ono što najviše odgovara njegovim okolnostima. "Allah je veći"... od svega: od svake tuge, od svake radosti, od svake brige, od svake požude, strasti i pobude, od svakog tlačitelja itd. Da je glasio *Allāhu al-akbar* (Allah je najveći) ili *Allāhu al-kabīr* (Allah je Veliki), ovaj bi izraz bio kompletiran i nedvosmislen, a ne bi ostao otvoren, te kao takav ne bi ostavio prostora mašti ili našim mislima. Naviknutost na ove riječi uzrokovala je da izgubimo sposobnost pronalaženja najljepših aspekata novoga, jedinstvenog i otvorenog u ovome izrazu. Počeli smo ga ponavljati tako da nam ne znači ništa više od "Allah je velik", što je potom dovelo do iskrivljenih i pogrešnih prijevoda na druge jezike.

Najbolja mjera bogatstva i višeznačnosti jedne riječi ili izraza jeste broj flektivnih nastavaka koji toj riječi ili izrazu mogu biti dodati. Što više mogućih načina fleksije (*i'rāb*) imaju neka riječ ili izraz, to postaju sjajniji; što više značenja prenose, postaju nijansiraniji, slojevitiji i slikovitiji. Kur'an je nadišao i prozu i poeziju toga vremena, iznenadivši Arape iz VII stoljeća jezikom koji je mogao odgovoriti na promjene vremena, nove događaje i otkrića, različite ličnosti i razvoj ljudske misli, kulture i znanja. Posljedično tome, ljudi iz Kur'ana uzimaju ono što je u skladu s njihovim specifičnim razumijevanjem i kulturom i što odgovara njihovom vremenu, prostoru, okruženju, mentalitetu i potrebama. Međutim, sam sadržaj Kur'ana, bez obzira na to koliko se razlikuju okolnosti na koje ta knjiga daje odgovor, ostaje nepromijenjen. Velik broj višeznačnih riječi i izraza u Kur'anu tako je Arapima dao mogućnost da neizmjereno obogate svoju književnost i poeziju.

Tu vrstu otvorenog jezika lahko je pronaći u tekstovima prethodno objavljenih svetih knjiga, to jest Starog zavjeta (Tore) i Novog zavjeta (Evandjelja). Međutim, nismo u mogućnosti donijeti sasvim jasan i objektivan sud o tim tekstovima, jer većina nama dostupnih tekstova predstavlja ljudsko pripovijedanje, odnosno, u najboljem slučaju, riječi poslanika, a samo se rijetko susrećemo s tekstovima u kojima Bog govori neposredno (to jest, u sporadičnim odlomcima u Starom zavjetu). Prema tome, ti tekstovi najvećim dijelom nisu doslovna Božija riječ, sami nebeski jezik, već prije i u najboljem slučaju interpretacija Božijih riječi. Osim toga, ti tekstovi danas nam nisu dostupni na izvorno objavljenom jeziku. Stoga, ma koliko da je precizan prijevod, to i dalje ostaje tek lična interpretacija koja izražava prevoditeljev stav o onome što prevodi. Dodajmo tome činjenicu da su prijevodi često zamagljeni, posebno ako je prevoditelj temeljit, objektivan i iskren u tome da ne može na najbolji način preneti nejasne dijelove teksta čistim i preciznim izrazima, što kao rezultat ima to da prevoditelji pribjegavaju zbudjujućem stilu u

kojem je prijevod prožet dvosmislenošću, a ta dvosmislenost i nejasnoća prijevodu daju izgled onoga za što bismo mogli misliti da predstavlja otvoreni jezik, a ustvari je jednostavno nejasno. I konačno, razlike među jezicima u gramatici, riječima i kulturi također utječu na prevoditelje dok pokušavaju prenijeti značenja iz jednog jezika u drugi, koji posjeduje sasvim različita pravila, kulturne asocijacije i konvencije.

Bili bismo upravu, primjera radi, ako bismo odbijali da nejasnu sintagmu iz Starog zavjeta "Podigao si sebi branište nasuprot neprijateljima svojim"¹⁹ (Psalam 8:2), čiji je arapski ekvivalent *Assasta ḥamdan bi sababi aḏḏādika*²⁰, klasificiramo kao otvoreni jezik, posebno zato što je ova rečenica jasnija u engleskom prijevodu nego u arapskom. Moj prijevod, koji ima nedostataka kao i svaki drugi, bio bi *Laqad aksabaka a'dā'uka quwwatan* (Tvoji su neprijatelji povećali tvoju snagu), dok je jedan drugi arapski prijevod – *Ta'azzazta fī waḡhi huṣūmika*²¹ (Ti si osnažen u licu svojih neprijatelja) – manje nejasan od prvog, ali opet nije jasan kao prijevod na engleski jezik. Takvih poteškoća nemamo u vezi s Kur'anom, u kojem Bog govori u prvom licu od početka do kraja. Osim toga, Kur'an je sačuvan na izvornom jeziku, zbog čega u konačnici ne moramo prolaziti kroz jedan ili više jezika posrednika kako bismo otkrili njegova značenja kao što činimo u vezi s drugim svetim spisima.

Primjeri "otvorenog jezika" u suri el-Muddessir

Dosad smo se oslanjali na suru el-Muddessir (74) u analizi i istraživanju različitih novih jezičkih pojava pronađenih u Kur'anu. Ova sura nudi brojne primjere inovativnog jezika koji je potaknuo rasprave među komentatorima, lingvistima i

¹⁹ Engleski prijevod: "Thou ordained strength because of thine enemies".

²⁰ Ovaj arapski prijevod preuzet je iz izdanja objavljenog u *Dār al-Kitāb al-Muqaddas fial-'Ālam al-'arabi*, 1981.

²¹ *Dār al-Kitāb al-Muqaddas fial-'Ālam al-'arabi*, izdanje iz 2004. godine.

gramatičarima, a oni su se spremno upustili u višeslojne interpretacije i gramatičke analize. Ako, povrh svega, uzmemo u obzir različite načine čitanje teksta Kur'ana, potvrđene kao ispravne tokom svih prethodnih stoljeća, pojavit će se najmanje 29 primjera onoga što ja zovem "otvorene" riječi ili izrazi. U sljedećoj tabeli navedeni su neki od tih primjera, a za svaki je primjer ponuđeno samo jedno značenje.

"Otvorena" riječ ili izraz	Prijevod	Ajet
<i>Qum fa andir</i>	Ustani pa opominji!	2
<i>Wa rabbaka fa kabbir</i>	I Gospodara svoga veličaj ti!	3
<i>Wa ar-ruġza fahġur</i>	I idolatriju napusti!	5
<i>Wa lā tamnun tastaktir</i>	I da je mnogo nemoj prigovarati!	6
<i>Wa banīna šuhūdan</i>	I sinove kao svjedoke [ljubavi mu podario]	13
<i>Wa mahhadtu lahu tamhīdan</i>	I put mu sasvim lagodnim učinio	14
<i>Kallā</i>	Nikako!	16
<i>Lawwāhatun li al-bašar</i>	On će [istinu] vidljivom za ljude učiniti	29
<i>Li man šā'a minkum an yataqaddama aw yata'aħħar</i>	Onima koji od vas žele ići naprijed ili nazad ostati	37
<i>Illā ašĥāba al-yamīn</i>	Osim onih što će se prave strane držati	39
<i>Nahūdu ma'a al-ħādī'in</i>	Dangubili smo s dangubama	45
<i>An yu'tā šuħufan munaššara</i>	Da se listovi rašireni njemu daju	52
<i>Huwa ahl al-taqwā</i>	Samo On je dostojan da Ga se čuvaju	56

Tabela 5: Neke od "otvorenih" riječi i izraza u suri el-Muddessir

Ako zastanemo i osvrnemo se na svaku od pobrojanih riječi ili sintagmi, prepoznat ćemo brojne nijanse što ih svaka od njih sadrži u sebi. Uzmimo za primjer prvu navedenu sintagmu, *qum fa andir*, prevedenu kao "Ustani pa opominji!". Naredba *qum* ima još nekoliko značenja. To može značiti: "diži se", zatim "podigni se", "pokreni se", "lati se posla" ili "pripremi se". Naredba *andir* može značiti "dostavi poruku", "opominji Sudnjim danom što se približava", "opominji kaznom na ovome svijetu" ili "opominji na vječno boravište u paklenom ognju". Slično tome, posljednja sintagma, *ahl al-taqwā*, prevedena kao "samo On je dostojan da Ga se čuvaju", ima snažan potencijal za iskazivanje različitih značenja. Imenica *ahl* može ukazivati na vlasnika nečega, potom davatelja, nekoga ko je nečega vrijedan ili izvora nečega. Semantičko polje imenice *al-taqwā* uključuje obazrivost ili sklonost ka strahu i izbjegavanju nečega, kao što je izbjegavanje Božije kazne na Sudnjem danu tako što će se čvrsto vjerovati u Njega. Ova riječ može ukazivati i na zaštitu, na primjer Božiju zaštitu ljudi od kazne pošto čvrsto uzvjeruju, odnosno Njegovu zaštitu od zla na ovome svijetu.

Zahvaljujući bogatstvu i slojevitosti otvorenog jezika u suri el-Muddessir, možemo zamisliti u kojoj mjeri ova vrsta jezika, kako na nivou pojedinačnih riječi tako i na nivou izraza, dominira i u drugim surama. U isto vrijeme, treba naglasiti da otvorenost kur'anskog jezika ne znači da u Kur'anu postoji opasno kršenje pravila koje bi neukima i nedobronamjernima omogućilo narušavanje i iskrivljavanje njegove poruke. Neki su pokušavali činiti upravo to u prošlosti, a pokušavaju i danas. Ta distinktivna značenja prije obogaćuju značenja što ih Kur'an prenosi, a ona im daju veću vitalnost i genijalnost kako vrijeme prolazi, kako ljudsko znanje napreduje i kako se ljudska okolina i kulture razvijaju i mijenjaju.

Različita čitanja Kur'ana i otvoreni jezik

Postojanje više potvrđenih varijanti čitanja Kur'ana²² jeste jedna od najznačajnijih potvrda otvorenosti njegovoga jezika. To je, ustvari, osobina koja se ne veže ni za jednu drugu knjigu u historiji ljudskoga roda. Orijentalisti i drugi ljudi istoga soja potaknuli su kontroverze u vezi s nadnaravnim aspektom kur'anskoga jezika pišući dugačke studije o njemu i nudeći izdašnu podršku za takva istraživanja u nadi da će naći opravdanje za svoju sumnjičavost te podrivanje kredibiliteta i autoriteta Kur'ana. Međutim, nikada se nisu osvrnuli na vlastite naučne pristupe, a mi istočnjaci naučili smo mnogo iz toga. Da su to učinili, morali bi priznati da sedam načina čitanja Kur'ana predstavlja samo još jedan nadnaravni aspekt jezika ove nepovnljive knjige.

Jeste li ikada čuli da u jednoj knjizi ustvari postoji nekoliko knjiga, da neki tekst može biti čitan na više načina ili da prenosi više od jednoga značenja, a da pritom ne postoji nikakva proturečnost i nesuglasnost među tim značenjima? Ova različita čitanja nisu predmet neslaganja među muslimanima. Muslimani se slažu da su ta različita čitanja objavljena kako bi obogatila jezik i poruku Kur'ana, olakšala njegovo čitanje i naglasila otvorenost jezika tako da se može prilagoditi različitim vremenima i prostorima. Stoga tih sedam varijanti čitanja Kur'ana predstavljaju dodatnu osobinu svojstvenu jedino ovoj knjizi. Ako i postoji razlika u čitanju između lingvista i čitatelja, to je jednostavno pitanje toga kome je bliža određena varijanta, jer je objavljeno sedam zasebnih čitanja:

Omer ibn el-Hattab, neka je Allah zadovoljan njime, veli: "Jednoga dana za vrijeme Poslanikova života čuo sam Hišama ibn Hakima kako uči suru el-Furkan (25). Dok sam ga slušao, primijetio sam da koristi načine izgovora kakve nikad nisam

²² Vidjeti: Ahmad Ali al-Imam, *Variant Readings of the Qur'an: A Critical Study of Their Historical and Linguistic Origins* (Malta: IIIT, 2011).

čuo da koristi Božiji poslanik. Skoro sam ga prekinuo usred namaza. No, promislio sam još malo i sačekao dok je završio. Onda sam ga zgrabio za okovratnik i upitao: 'Ko te je naučio suru koju sam upravo čuo od tebe?' On je odgovorio: 'Božiji poslanik podučio me je da učim na ovaj način'. Lažeš! – rekao sam, a on je ponovo kazao: 'Kunem se Bogom da me je Poslanik naučio da je učim na drugi način!' Onda sam ga odveo kod Božijeg poslanika i rekao: 'Božiji poslaniče, čuo sam ovog čovjeka kako uči suru el-Furkan drugačije od onoga kako si ti mene podučio'. Poslanik je odgovorio: 'Pusti ga, Omere.' Zatim se obratio Hišamu riječima: 'Uči, Hišame.' Hišam je proučio suru isto kao što sam ga čuo da uči na namazu, a onda je Božiji poslanik rekao: 'Objavljena je na ovaj način'. Zatim se okrenuo prema meni i rekao: 'Uči, Omere'. Ja sam proučio suru onako kako me je Poslanik naučio, a on je rekao: 'Objavljena je na ovaj način. Ovaj je Kur'an objavljen na sedam različitih čitanja (doslovno: slova), a vi koristite ono koje je vama najbliže.'²³

Ovdje je važno naglasiti da sedam različitih značenja Kur'ana – sedam različitih načina postoji jer je broj učača i lanaca prenosilaca na kojima su zasnovana različita čitanja bio sedam – ne treba miješati sa "sedam slova" (*al-ḥurūf al-sab'a*) spomenutih u prethodno navedenom hadisu od Poslanika, jer se tih "sedam slova" odnosi na sedam dijalekata i različitih izgovora povezanih s obrazovanima i neobrazovanima, mladima i starima. Ta je razlika razjašnjena u sljedećem hadisu:

Božiji je poslanik jednoga dana sreo Džibrila²⁴ i rekao mu: "Džibrile, poslan sam neukim ljudima, neki su od njih slabšašni i oronuli a neki opet mladi, među njima su sluškinje i sluge od kojih neki nikada u životu nisu pročitali knjigu". "Muhammede – odgovorio mu je Džibril – Kur'an je objavljen na sedam načina izgovora (odnosno sedam dijalekata ili sedam

²³ Hadis prenose Buhari i Muslim, s nekim razlikama u riječima. Za više hadisa o ovoj temi vidjeti knjige napisane na temu različitih čitanja Kur'ana, a naročito uvod Al-Ġazarijeve knjige pod naslovom *Taqrib al-našr fi al-qir'āt al-ašr*, kritičko izdanje: Ibrahim Atwah Awad (Kairo: Dār al-ḥadīṭ, 1966), str. 47–51.

²⁴ U jednoj drugoj predaji stoji da je Poslanik sreo Džibrila "kod stijena el-Mera'a", u blizini Kuba'a.

slova – ‘*alā sab’ati aḥruf*’), stoga im dozvoli da čitaju na bilo kojem od tih sedam načina”.²⁵

Otvoreni jezik i naučna otkrića

Bezbrojna otkrića danas na osnovu kur’anskih nadnaravnih uvida u stvari povezane s naukom predstavljaju činjenice koje su prethodno bile nepoznate ljudskom rodu te su stoga stoljećima ostale skrivene ispod krila ovoga otvorenog i višeznačnog jezika o kojem upravo govorimo. Ipak, takva naučna otkrića samo su jedan plod ovih posebnih lingvističkih osobina božanske Objave, a zahvalnost dugujemo i plemenitim Poslanikovim drugovima koji su sačuvali Kur’an ne dozvolivši da tumačenja njegovog teksta budu sačuvana za naredne generacije.

Međutim, oni što su došli poslije njih (prvo komentatori, a zatim i prevoditelji) pokušavali su dešifrirati i objasniti ono što je očito prelazilo granice njihovog razumijevanja, a to je dovelo do iskrivljenog razumijevanja Kur’ana, mada to nisu činili s namjerom. Sljedeća rasprava samo je jedan od takvih primjera.

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي
أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ

Wa tarā [Ti vidiš] *al-ġibāla* [planine] *taḥšabuhā* [misleći kako su] *ġāmidatan* [nepokretne] *wa hiya* [a one] *tamurru* [se kreću] *marra* [kretanjem poput] *al-saḥābi* [oblaka], *ṣun’a Allāhi* [djelom Božijim] *alladī atqana* [Koji je savršenim učinio] *kulla šay’in* [sve]. *Innahu* [On je] *ḥabīrun* [obaviješten] *bimā* [o onome] *taf’alūn* [što činite]. (Kur’an 27: 88)

Kada sam se prvi put udubio u ovaj stih, ostao sam zapanjen jasnoćom kojom on potvrđuje da se planine “okreću” zajedno sa Zemljom, baš kao što se oblaci kreću nebeskim prostranstvima. Dok sam razmišljao o tome, palo mi je na pamet da se vratim

²⁵ Hadis u svome djelu prenosi Tirmizi od Ubejja ibn Ka’ba.

na rane komentare ovoga ajeta da vidim kako su ga razumjeli ti komentatori Kur'ana u svjetlu ograničenih znanja o Zemlji i njenom odnosu sa širim univerzumom iz svoga vremena. U tom vremenu, još uvijek niko nije bio svjestan činjenice da se Zemlja okreće niti da je oblikom poput kugle. Pored toga, tek su nedavno geolozi otkrili da se Zemlja sastoji iz više slojeva, od kojih su dva kora (krajnji sloj Zemlje i tanji od svih ostalih) i plašt (gusti sloj ispod kore). Prema teoriji tektonske ploče, Zemljina kora pomjera se preko plašta nekoliko centimetara svake godine, što uzrokuje plutanje kontinenata (vidjeti teoriju Alfreda Wegnera o plutanju kontinenata, predloženu tek 1912. godine i, što je zanimljivo, mnogo kritiziranu od naučnika sve do pedesetih godina XX stoljeća, kada su – nakon njegove smrti – dokazi potvrdili tu teoriju).

Slijedi kratak pregled pokušaja nekih od najznačajnijih ranih komentatora Kur'ana da protumače navedeni ajet:

- **Al-Ḥāzin:** “Planine se kreću poput oblaka dok ne padnu na Zemlju i ne budu spljoštene... Slično tome, kretanje planina na Dan polaganja računa neće biti vidljivo zahvaljujući njihovoj golemoj veličini, a ni kretanje oblaka nije vidljivo iz istog razloga.”
- **Al-Ṭabarī** [zajedno s Al-Nasafijem, Ibn Ġawzijem, Al-Zamaḥšarijem i Al-Qurṭubijem]: “Prenosi se da je Ibn Abbas rekao kako riječ *ġāmida* u ovom ajetu znači ‘čvrste’ ili ‘uspravne’. Što se tiče sintagme *wa hiya tamurru marra as-saḥāb*, ona znači da će planine biti sakupljene na jedno mjesto [na Sudnjem danu], a potom će biti pokrenute tako da će oni što ih budu vidjeli, zahvaljujući velikom broju planina, misliti da stoje mirne čak i ako se budu žurno kretale.”
- **Al-Rāzī** [slažući se s Al-Baydāwijem]: “Razlog zbog kojeg će se planine [na Sudnjem danu] vidjeti kao da su čvrste jeste to što, kada se golema tijela kreću brzo i harmonično,

oni što ih gledaju mislit će da stoje mirno čak i ako prolaze velikom brzinom.”

- **Abū Ḥayyān:** “Prenosi se da je razlog zbog kojeg će oni što gledaju u planine misliti da su čvrste i nepokretne, premda se kreću, uzrokovana je [zbog toga što će ta percepcija biti zamijenjena] zastrašujućim značajem toga [Sudnjeg] dana. Drugim riječima, čovjek neće biti svjestan toliko da sa sigurnošću može odrediti da one ustvari ne stoje mirno.”
- **Ibn Kaṭīr:** “To znači da ćete ih vidjeti kao da stoje mirno i ne pomjeraju se, dok one ustvari prolaze poput oblaka, odnosno bivaju pomjerane.”
- Al-Farrā i Al-Aḥfaš al-Awsaṭ ne nude nikakvo objašnjenje ovoga ajeta.

Zabrinjavajuće je to što čak i neki moderni komentatori Kur’ana čvrsto stoje pri stavu koji su dostigli raniji naučnici stoljećima prije, zadovoljni tumačenjem što ga je dostiglo izuzetno ograničeno znanje njihovih prethodnika. Na primjer, ako uzmemo izbor od deset modernih komentara Kur’ana na engleskom jeziku (osam su ih napisali muslimani a dva nemuslimani), vidjet ćemo da se svih osam muslimanskih komentara (odnosno njihovih prijevoda s arapskog jezika) čvrsto drže ranih tumačenja.

Kao rezultat toga, riječi *wa hiya tamurru marra al-saḥāb* (a one se kreću poput oblaka) nije ostavljena u obliku u kakvom je i objavljena. Tokom tumačenja, smatrano je neophodnim da se ove riječi transponiraju u budućnost, zbog čega je njihovo stvarno značenje potpuno nedostižno čitateljima na engleskom jeziku. Osim toga, svaki od ovih prijevoda insistira na tome da se ajet razumijeva kao “one [planine] će proći” umjesto “one se kreću”.

Posmatrajući još pažljivije primjer ovoga ajeta, dolazimo do zaključka da su čak i moderni prevoditelji Kur’ana zapali u

čudnu i nevjerovatnu proturječnost prevodeći glagol sadržan u izrazu *taḥsabuḥā* (smatraš ih, misliš da su) u budućem vremenu umjesto u sadašnjosti. Glagolska sintagma *taḥsabuḥā* upućuje na radnju u sadašnjosti, a ne u budućnosti, te nema značenja ako se prevede u budućem vremenu. Pa ipak, većina modernih prevoditelja slaže se u tome da glagol treba prevesti u futuro. Neki prijevodi (npr. Hilali i Khan), u pokušaju da izbjegnu neminovnu proturječnost, iskrivljuju značenje ajeta još više tako što ovu sintagmu (*taḥsabuḥā*) i prilošku sintagmu što slijedi (*wa hiya tamurru marra al-saḥāb*) prevode u budućem vremenu: "I vidjet ćeš planine i pomisliti da su čvrste, ali će one prolaziti kao što oblaci prolaze".²⁶

Srećom, nemusliman, britanski orijentalista Richard Bell nije bio pod utjecajem ranih komentatora dok je prevodio Kur'an (prijevod završen 1937–1939). On je tekst posmatrao, ako ne okom moderne, onda barem poštujući pravila arapske gramatike. Stoga je, slijedeći samo ta pravila, preveo ovaj ajet u sadašnjem a ne budućem vremenu te na taj način dao tačan i precizan prijevod: "I neko vidi planine naizgled nepokretne, dok one prolaze poput oblaka".²⁷

Sve u svemu, prethodni primjer jasno pokazuje kako se jedan nadnaravni aspekt Kur'ana osiromašuje više nego što biva otkriven i pokazan kada su neki prevoditelji na engleski jezik odlučili slijepo slijediti tumačenja komentatora iz ranih stoljeća islama, nesvjesni činjenice da su svoje razumijevanje zasnovali na ograničenom znanju što su ga ovi imali tokom svojih života.

* * *

Napokon, dok se pribižavam kraju svog prvoga putovanja u studiji o nadnaravnim inovacijama u jeziku Kur'ana, moram

²⁶ "And you will see the mountains and think them solid, but they shall pass away as the passing away of the clouds".

²⁷ "And one sees mountains apparently solid, yet passing like clouds".

priznati da je ovo bilo opet "ljudsko" putešestvije otkrivanja koje, kao i svi ostali ljudski naponi, ostaje slabo i nedostatno bez obzira na to koliko teži biti naučno, akademsko i objektivno. Nijedan ljudski pokušaj istraživanja božanskog jezika Kur'ana nikada neće zaslužiti da bude opisan ijednom riječju više od "pušeštvija". Koliko će još slabiji i nedostatniji biti takav pokušaj kada je njegova tema savršeni božanski izraz koji nema slabosti bilo koje vrste, neokaljan čak i sjenom greške ili propusta?

Božanski izazov Arapima iz Poslanikova vremena da "daju jednu suru koja njemu nalikuje..." (Kur'an 2: 23) još uvijek stoji kao da je Kur'an objavljen jučer. Bez obzira na to kakvi su genijalci hodili svijetom tokom svih ovih stoljeća, niko i ništa nije uspio umanjiti zadivljujući status Kur'ana.

ODABRANI IZVORI I LITERATURA

- Al-Alwani, Taha Ğabir, *Naḥwa Mawqif Qur'ānī min al-Nash* (Kairo: Maktabat al-Shurūq al-Dawliyah, 2007);
- Al-Anṣārī, Aḥmad Makkī, *Naḥw al-Qur'ānī* (Džedda: Dār al-Qibla, 1984);
- Arberry, A.J, *The Koran Interpreted* (New York: Macmillan, 1955);
- Asad, Muhammad, *The Message of the Qur'an* (Gibraltar: Dār al-Andalus, 1984);
- Al-Aṣbahānī, Abū Bakr Aḥmad ibn al-Ḥusayn, *Al-Mabsūt fi al-qirā'āt al-'aṣar*, kritičko izdanje: Subai Hamzah Hakimi, (Džedda: Dār al-Qiblah; Bejrut: Mu'assasat 'Ulūm al-Qur'an, 1995);
- Al-Bāqillānī, Al-Qāḍī Abū Bakr Muḥammad ibn al-Ṭayyib, *Iġāz al-Qur'an*, kritičko izdanje: Salah ibn Uwaydah, (Bejrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 2001);
- The Bible*, King James Version (London: Collins' Clear-Type Press, 1950);
- Denny, Frederick, *Islam* (New York: Harpe & Row Publishers, 1987);
- Al-Farāhī, 'Abd al-Ḥamīd, *Tafsīr Niḏām al-Qur'an wa ta'wil al-Furqān bi al-Furqān* (Indija: Al-Dā'ira al-Ḥamīdiyya, 2000);
- Good News for Modern Man: The New Testament in Today's English Version* (American Bible Society, 1966);
- Al-Ġurġānī, 'Abd al-Qāhir, *Dalā'il al-iġāz*, komentar Maḥmud Muḥammad Šākīr, (Kairo, Džedda: Dār al-Madanī, 1992);
- The Holy Bible: Revised Standard Version* (Division of Christian Education of the National Council of the Churches of Christ in the U.S.A. Great Britain, 1971);
- The Holy Bible* (London: Trinitarian Bible Society, 2000);
- Ibn al-Ġazarī, *Taqrīb al-naṣr fi al-qirā'āt al-'aṣr*, kritičko izdanje: Ibrahim Atwah Awad (Kairo: Dār al-ḥadīṭ, 1966);

- Al-Imam, Ahmad Ali, *Variant Readings of the Qur'an: A Critical Study of Their Historical and Linguistic Origins* (Malta: IIIT, 2011);
- Islahi, Amin Ahsan, *Pondering over the Qur'an*, trans. M. S. Kayani. (London, 2003);
- Al-Kitāb al-Muqaddas* (Bejrut: Dār al-Kitāb al-Muqaddas fī al-Šarq al-Awsaṭ, 1981, 2004);
- Lang, Jeffrey, *Even Angels Ask: A Journey to Islam in America* (Beltsville, MA: Amana Publications, 1997);
- Luxenberg, Christoph, *The Syro-Aramaic Reading of the Koran: A Contribution to the Decoding of the Language of the Koran* (Berlin: Verlag Hans Schiller, 2007);
- Murry, Middleton, *The Problem of Style* (London: Oxford Paperbacks, 1960 [1922]);
- Al-Nawawī, Abū Zakariyyā Yaḥyā ibn Šaraf, *Riyāḍal-šāliḥīn*, ur. 'Abd al-'Azīz Rabāh i Aḥmad Yūsuf al-Daqqāq (Damask: Dār al-Ma'mūn li al-turāt, 1980);
- Al-Qaṭṭān, Manā', *Mabāḥiṭ fī 'ulūm al-Qur'ān* (Bejrut: Mu'assasa al-Risāla, 1998);
- Al-Rāzī, Faḥr al-Dīn, *Al-Tafsīr al-kabīr* (Bejrut: Dār al-ihyā'al-turāṭal-'arabī, 2001);
- Al-Sakākī, Abū Ya'qūb Yūsuf, Miftāḥ al-'ulūm, kritičko izdanje: 'Abd al-Hamid Hindawi, (Bejrut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya, 2000);
- Al-Šawkānī, Muḥammad ibn 'Alī, Faṭḥ al-Qadīr, *Al-Ġāmi' bayn fannay al-riwāya wa al-dirāya min 'ilm al-tafsīr* (Kairo: Dār al-Fikr, s.a.);
- Al-Suyūṭī, Ġalāl al-Dīn, *Ġāmi' al-ḥadīṭ li al-masānīd wa al-marāsīl*, sa-kupili i uredili Aḥmad 'Abd al-Ġawwād i 'Abbas Aḥmad Saqr (Damask: Maṭba'a Muḥammad Hāšim al-Qurtubī, 1981);
- Al-Suyūṭī, Ġalāl al-Dīn, *Al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān* (Bejrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, 2003);
- Al-Zā'id, Samīra, *Muḥtaṣar al-Ġāmi' fī al-sīra al-nabawiyya* (Damask: al-Maṭba'a al-'ilmiyya, 1995);
- Al-Zarkašī, Badr al-Dīn Muḥammad ibn Bahādir, *al-Burhān fī 'ulūm al-Qur'ān*, kritičko izdanje: Muhammad Abu al-Fadl Ibrahim, (Kairo: Dār Ihya' al-Kutub al-'Arabiyya, 1958).

Da, Objava je lijepa sama po sebi. No, Kur'an je, naravno, mnogo više od toga. Bez pretjerivanja možemo reći da jezik Kur'ana, njegova prefinjenost, ritam, bogata imaginacija, tečnost, međusobno prožimanje metafora i koncepata, njegovi raznovrsni i dotad nepoznati stilovi i tehnike proznog izraza, kao i čudesna upotreba riječi – sve to čini ovu knjigu djelom vječnog savršenstva. Ova je knjiga ostavila snažan trag na ljudski intelekt i ponašanje, spektakularno transformirajući arapski jezik i donoseći u ljudsku svijest veličanstvenu viziju, tako što je svoju pažnju usmjerila na najuzvišenije stvari i pojave. Upravo neke od tih osobina Kur'ana ova studija pokušava evocirati i objasniti. Autor je nesumnjivo imao šta kazati o ovoj temi, a njegov doprinos usmjeren je, u suštini, na to šta tačno jezik Kur'ana čini nadnaravnim.

Ova knjiga je namijenjena čitateljima koji nisu stručnjaci u ovoj oblasti, tako da znanje arapskog jezika nije neophodno za razumijevanje problema iz morfologije i drugih lingvističkih disciplina, iako je sposobnost čitanja arapskog pisma dobrodošla, ako ne i neophodna. U svome pokušaju da otkrije tajne njegovoga jezika i strukture, Bassam Saeh vodi čitatelje s namjerom da cijene ljepotu Kur'ana, da se više udube te jasno razumiju njegovu strukturu i tok. Posvetivši posebnu pažnju suri el-Muddessir (al-Muddattir, 74) kako bi potkrijepio svoju analizu, autor oživljava Objavu s ciljem da pokaže kako svaka kur'anska sura ima svoje zasebne karakteristike koje ju čine jedinstvenim i neodvojivim dijelom cjeline.

Bassam Saeh (r. 1941) diplomirao je arapsku književnost na Univerzitetu u Damasku, a magistrirao je i doktorirao iz oblasti savremene arapske poezije na Kairskom Univerzitetu. Bio je šef Odsjeka za arapski jezik na Univerzitetu u Latakiji, Sirija. Predavao je i na univerzitetima u Alžiru, na Islamskom univerzitetu u Medini i na Oxfordskom univerzitetu. Bio je osnivač i direktor Oxfordske akademije za napredne studije (1990-2005). Autor je nekoliko knjiga, među kojima su: *Moderni pravci u sirijskoj poeziji od 1946 do 1972* (Damask: 1976), *Pjesnička slika između stilistike i književne kritike* (Damask: 1984), *Muslimani licem u lice s islamom, kršćani licem u lice s kršćanstvom* (Bejrut: 2008), *Nadnaravni jezik Kur'ana* (Herndon, Virginia: 2013). Neke od njegovih knjiga prevedene su na engleski jezik.